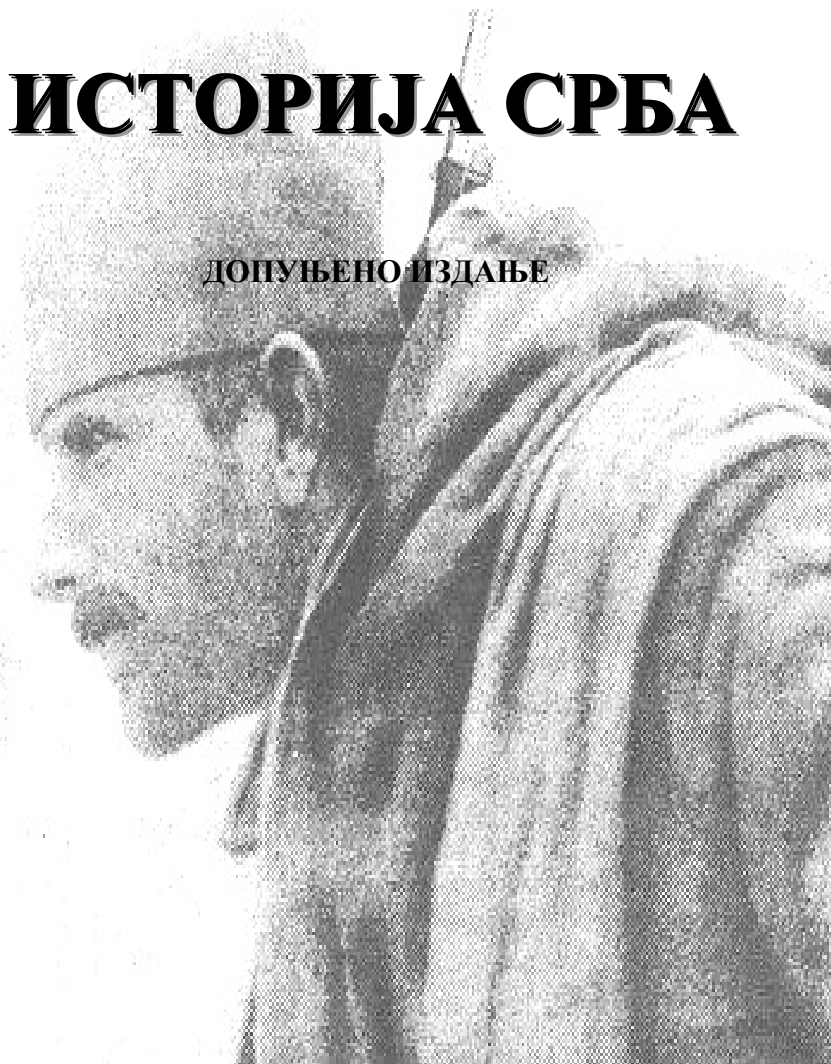

Проф. Ђорђе Бојанић

ИСТОРИЈА СРБА

ДОПУЊЕНО ИЗДАЊЕ

Ниш,
Јануар, 2011. година

Проф. историје Ђорђе Бојанић
ИСТОРИЈА СРБА

Издавач

Свен-Ниш
Ђорђе Бојанић

Уредник

Ђорђе Бојанић

Рецензенти

Мирослав Савић, проф. историје
Предраг Нешовић, проф. историје

Лектор

Тања Цекић, проф. Српског језика

Компјутерска обрада

Андријана Бојанић

Технички уредик

Милош Митић, проф. информатике

Дизајн корица

Драган Сремац, Миодраг Мими Цветковић

Штампа

Штампарија “СВЕН”
Стојана Новаковића 10, Ниш

Тираж

200 примерака

ISBN 978-86-7746-260-4

Ову књигу посвећујем својој ћерки Тари,

Аутор

"А ти Србијо, куда си пошла за Европом? Ти никад ниси ишла њеним путем и никад за њом. Ти си имала своју мисао, своју веру, свога Господа и свој пут. Назад на своје, ако хоћеш да се спасеш и преживиш. Са туђе бљувотине врати се своме Христу и он ће те осветлити и спасити"

Свети Николај Српски

УВОД

Књига “ **Историја Срба** ” није замишљена као исцрпна историјска студија, већ као сажет приказ свих важних догађаја који су обележили велику и бурну прошлост овог малог, али тако **великог народа**.

Ово је приказ где је смештена читава владарска историја српског народа.

Ова књига има за циљ да широј читалачкој публици приближи најзначајније и најзанимљивије историјске догађаје.

Књига је урађена хронолошким редом свих значајних догађаја са доста поднаслова са циљем да се омогући лакше сналажење и боља прегледност.

Као прилог у књизи се налази и списак свих српских владара по хронолошком реду.

Ова књига лишена је историјско-романтичарског стила.

Храброст, јунаштво, велике победе, али и грешке наших краљева, деспота, кнежева, царева и војсковођа, никада се не смеју заборавити, али зато њиховим успесима српски народ се увек мора поносити и дичити, а на грешкама учити.

Српски владари су сваки на свој начин више или мање позитивно обележили своје време.

Не смемо да заборавимо да је Србија земља и преврата, завера, буна, ратова и пучева, што се кроз књигу и види.

Ова књига разоткриће вам и неке **заблуде, лажи, неистине и полуистине**.

ПРАПОСТОЈБИНА СТАРИХ СЛОВЕНА (званична историја)

Стари Словени дуго су живели далеко од Средоземља, колевке античких држава. Тражећи плоднију земљу и пашњаке стари Словени су мењали своја насеља.

Селећи се непрекидно, словенска племена су се дуго времена задржала између Карпата и реке Дњепра на југу и Балтичког мора на северу. То је била **прапостојбина** старих Словена.

НАСЕЉАВАЊЕ СЛОВЕНА НА БАЛКАНСКО ПОЛУОСТРВО (званична историја)

Због примитивне обраде земље и повећаног броја становништва Словени су напуштали стара станишта тражећи плоднију земљу да би се исхранили.

Словенска племена кретала су се у три правца: према истоку, западу и југу. Таквим насељавањем дошло је до поделе на Западне, Источне и Јужне Словене. **Западни Словени** били су: Пољаци, Чеси, Словаци, Лужички Срби и Моравци. **Источни Словени** били су: Руси, Белоруси и Украинци.

Јужни Словени били су: Срби, Црногорци, Македонци, Хрвати и Словенци. Племена која су се кретала према југу зауставила су се на доњем току Дунава, на граници Византије, где су остала више од сто година.

Са леве обале Дунава, Словени су нападали Балканско полуострво. Стизали су, чак, и до Драча, Солуна и Цариграда. Они су, у почетку, упадали на територију Византије због пљачки и са пленом се враћали назад.

Тек од средине VI века Словени почињу трајно да насељавају Балкан.

Јустинијан I (византијски цар) наредио је да се на Балкану изграде многобројна утврђења на границама и у унутрашњости.

Ова утврђења била су слабо брањена, због ратова Византије на западу и истоку против Персије.

Словенске нападе на Балкану сузбијали су Авари, који су били савезници Византије. Ратоборни Авари жељни пљачке напуштају свог савезника и заједно са Словенима крећу у пљачку византијских градова.

Више пута су Авари и Словени опседали Солун, а 626. године напали су и Цариград где су доживели пораз.

Авари су се са богатим пленом после пљачки враћали у Панонију, док су Словени остајали на територији Византије.

До почетка VII века Словени су преплавили Балканско полуострво, населили су чак и најјужнији део Балкана (Пелопонез).

Словени су заузели територију између Црног мора, источних Алпи и од реке Дунава до Јадранског, Јонског и Егејског мора. На овим територијама настале су **јужнословенске земље**.

Словенска племена избегавала су планинске, тешко приступачне крајеве, а у таквим крајевима повлачило се староседелачко становништво. На Балкану и источним Алпима Словени су затекли **Грке, Илире, Трачане и Келте**.

Староседеоци постепено напуштају земљорадњу и све више се опредељују за сточарство.

Пред налетом Словена сточари су се са покретном имовином склањали у планинске, тешко приступачне пределе.

Словени су староседеоце називали Власима. У почетку између Влаха и Словена долазило је до сукоба, а касније због размене добара долазило је до међусобне сарадње, односно стапања. Израз Влах означавао је сточара.

Суседи Јужних Словена били су : Баварци, Франци, Лангобарди, Румуни и византијско, односно грчко становништво, а касније су се међу јужне Словене доселили и Авари, Бугари и Мађари.

ПРВЕ ВЕСТИ О СРПСКИМ ЗЕМЉАМА (званична историја)

Прве вести о српским земљама потичу из IX и X века. Тек са устанком од 819. до 822.године под вођством **Људевита Посавског (Хрват)** говори се о Србима, као народу који држи велики део Далмације. Пошто је поражен од стране Франака и пошто је његов устанак пропао (822.година), Људевит се склонио код Срба, у западни део њихове територије. Злоупотребивши гостопримство, убио је, на превару, локалног жупана и загосподарио његовом облашћу, а онда суочен са отпором прешао у Хрватску где је био убијен. Ово је описао франачки писац тог доба Ајнхард у аналима франачког краљевства. У њима се први пут, у једној писаној историји, помињу Срби, за које овај писац каже да држе велики део Далмације. Један византијски спис из X века набраја српске земље у приморским крајевима и на Балкану. Србија је захватала планинске пределе између: Ибра, Западне Мораве, Таре, Пиве и горњег тока реке Босне и област Соли око данашње Тузле.

Српске земље у приморју биле су:

Травунија (од Боке Которске до Дубровника);

Захумље (од Дубровника до реке Неретве);

Паганија (од реке Неретве до реке Цетине).

Те државе налазиле су се у склопу српских држава, а повремено су биле и самосталне.

СРБИЈА У ДОБА ВЛАСТИМИРОВИЋА

Средином IX века настала је српска држава у унутрашњости Балкана. На њеном челу био је **кнез Властимир**. У саставу државе кнеза Властимира налазила се и Травунија.

Углед овог српског кнеза порастао је после трогодишњег рата са Бугарима. Кнез Властимир зауставио је ширење Бугара према западу. Против Бугара су ратовали успешно и Властимирови наследници (имао је три сина : **Мутимир**, **Стројимир** и **Гојник**). Снагу српске државе слабили су сукоби међу Властимировим потомцима, који су се гложили око власти. Те унутрашње сукобе настојале су да искористе Бугарска и Византија. И једни и други покушавали су да на своју страну придобију поједине чланове српског владарског рода.

Највећа опасност по Србију претила је из Бугарске, у време владавине Симеона (893-927). Симеон је напао Византију и узео царску титулу, убрзо је запретио и Србији, а затим је покорио. Тада се становништво Србије разбежало у околне земље. После смрти Симеона бугарско царство је почело да слаби.

Смрт бугарског цара искористио је српски **кнез Часлав**, који је из Бугарске, где је живео као заточеник, пребегао у Србију. Он је у Србији обновио власт, сакупио разбежано становништво и населио земљу. Добио је и подршку Византије, тада противника Бугарске. За време кнеза Часлава српска држава се знатно проширила.

Међутим, убрзо, Србији прети са севера опасност од Мађара, и око 950.године Часлав у једној борби против **Мађара** гине (био је задављен у реци Сави). Са Чаславом се завршавају сви подаци о најстаријој српској династији Властимировића. Она није изумрла, али о његовим наследницима ништа се не зна, јер после дела **Константина Порфирогенита** које се завршава средином X века нема изворних података, **што је је веома чудно**.

СРБИЈА У ДОБА ВОЈИСАВЉЕВИЋА (ДУКЉА)

Војисављевићи су дукљанска династија, односно династија једне од најзначајнијих ранофеудалних српских држава, пре укључења Дукље у државу Немањића. **Дукља** је једна од области, првих држава, коју су Срби формирали по доласку на Балкан. **Према Константину Порфирогениту** она се пружала од Боке Которске до реке Бојане и Скадарског језера. Име је добила по античком граду **Доклеји** (данашња Подгорица).

И каснији византијски писци називају становнике ове области Србима.

Константин Порфирогенит не даје никакве податке о дукљанским владарима.

Тек **Јован Скилица** доноси узгредне белешке о **Владимиру** (976 – 1014).

Дукљанског кнеза Владимира заробио је цар Самуило, који га је одвео у заточеништво у **Преспу**.

Тамо га је Самуило оженио својом ћерком. Име те Самуилове ћерке **Косаре** доноси летопис попа Дукљанина.

Затим га је Самуило вратио у Дукљу као свог намесника.

После Самуилове смрти 1014.године настао је обрачун између Самуилових наследника. Жртва тога био је и кнез Владимир.

Летопис попа Дукљанина изводи сасвим непоуздану генеалогiju, по којој је Владимира наследио стриц Драгомир, а овога син Доброслав, како Дукљанин назива, у ствари, Стефана Војислава.

Дукљански кнез **Стефан Војислав** (1035 - 1051) настојао је да се ослободи византијске власти. Он је 1035.године дигао устанак. Византијска војска угушила је устанак, а Војислава одвела у заточеништво. Он успева да побегне из заробљеништва и поново долази у сукоб са Византијом. Пустио је византијске трупе да пљачкају равничарске пределе, а затим их је у јесен 1042.године дочекао у планинским пределима где су их поробили. Мало се византијских војника спасило бекством. После ове сјајне победе Дукља се ослободила византијске власти. Стефан Војислав је Дукљи припојио Травунију и Захумље. Створена је самостална држава која се простирала од реке Бојане до реке Неретве.

Током XI века Дукљи је придружена Рашка и Босна. Дукљански владар **Михајло Војисављевић** (1051 – 1082), који је наследио Стефана Војисављевића, помогао је Македонске Словене у борби против Византије.

Он је устаницима **Ђорђа Војтеха** 1072.године послао у помоћ свог сина Бодина са око 300 ратника. Устаници су се окупили у Призрену, где су Бодина прогласили за цара (незаконитог). Они су ослободили неколико градова, контролисали су подручје од Ниша до Охрида. Успех је био краткотрајан, византијске снаге угушиле су отпор, а Бодина су заробили.

Угушењем устанка Македонских Словена Византија је поново потчинила Рашку. Дукља је тада задржала самосталност. Михајло је 1077. године од папе из Рима добио краљевску круну. Дукља је постала краљевина и тако добила међународно признање.

Краља Михајла наследио је син **Бодин** (1082 – 1101), који се уз помоћ Млечана ослободио ропства. Још пре ступања на престо он се приближио **Норманима**. Постао је њихов зет. Искористио је норманско – византијске сукобе и успео је да врати **Рашку**, а затим је придобио и **Босну**.

После Бодинове смрти, снага Зете или Дукље почела је да опада, због сукоба међу члановима владарског рода.

Водећу улогу против Византије преузела је Рашка. После Бодинове смрти из Дукљанске краљевине издвојила се и Босна.

СРБИЈА У ДОБА ВУКАНОВИЋА

Вукановићи су српска жупанска владарска породица, која је владала крајем XI и почетком XII века. Родоначелници ове династије су двојица жупана Вукан и Марко. Династија носи име првог, а наследиће га Маркови синови.

Главна личност међу Србима постао је после пада угледног краља Бодина, и са византијским царем склопио је уговоре као самостални владар.

Узнемиравао је пограничне византијске области сталним упадима, и приморавао цара **Алексеја I Комнина** да три пута (1091., 1093. и 1094.године) долази на српску границу. Борбе је водио на простору Косова Поља.

Успео је да 1093. године спали византијску тврђаву **Липљан**, а када је са војском стигао византијски цар није се упуштао у отворену борбу већ је изјавио покорност и обећао таоце. После тога, потукао је драчког намесника Јована Комнина који је са војском продро све до Звечана. У противофанзиву је опустошио околину Враћа и Скопља. Тиме је испровоцирао цара Алексија I Комнина да по трећи пут (фебруара 1094.) дође на српску границу. Лично је отишао у царев табор код Липљана и, праћен најугледнијим жупанима, склопио мир и дао двадесет талаца, међу којима и своја два синовца. Притисак царске војске на Србију ослабио је 1096.године због пролаза крсташа кроз Балканске земље и Византију према истоку.

Познато је да се 1106. године још једном победоносно обрачунао са намесником **Јованом Комнином**, али, када је цар стигао у Струмицу, опет је дао таоце и склопио мир. После тога у изворима се више не помиње. Претпоставља се да је умро између 1112. и 1115. године.

Наследник жупана **Вукана** био је његов синовац Урош I. Једно време провео је као талац на двору византијског цара Алексија I Комнина.

Урош I је искористио ратовање Угарске и Византије (1127 – 1129) и освојио **тврђаву Рас**, на истоку, која после тога постаје седиште српске државе.

Један извор, по византијском историчару Кинаму, говори да је војсковођа Критопола, који је напустио Рас испред навале Срба, па га је цар због кукавичлука обукао у женско одело и, посађеног на магарцу, провео по Цариграду.

Урош I одржао је добре односе са угарским краљем **Стефаном II** (1114–1131), а нарочито са његовим наследником **Белом II Слепим** (1131–1141), за кога је још 1130. године удао своју ћерку **Јелену**. Није познато које године га је наследио син **Урош II**, али је то сасвим извесно било пре 1149. године.

СРБИЈА У ДОБА НЕМАЊИЋА

СТЕФАН НЕМАЊА (1166 – 1195)

Србија се у XII веку налазила између Угарске и Византије. Српски владари успели су да знатно прошире своју државу, на рачун ослабљеног византијског царства. Када је Византија почела да слаби, Цариград је настојао да на своју страну придобије поједине чланове српског владарског рода. Византији је био одан жупан **Тихомир** (**Завидов син**).

Против Тихомира побунио се његов најмлађи брат **Стефан Немања** и збацио га са власти. Поред Немање, Тихомир је имао још два брата, **Страцимира** и **Мирослава**. Тихомиру није помогла ни византијска војска коју је позвао у помоћ. Стефан Немања их је победио, и учврстио се на власти. Жупан Стефан Немања владао је од 1166. до 1195.године, а ослонац је тражио код византијских непријатеља, Угарске и Млетачке Републике. У борби против Византије остао је усамљен.

Био је заробљен и одведен у Цариград. Тек када се обавезао на верност византијском цару, Немања се из Цариграда вратио у Србију. Он се тих вазалних обавеза држао све до 1180. године, када је извршена смена на византијском престолу. Користећи неред у Византији, Немања је знатно проширио српску државу. Тада се држава простирала од Западне Мораве и **Косова**. Немања је освојио и крајеве северне Албаније, а у оквиру српске државе налазила се и Дукља, Травунија и Захумље.

Стефан Немања

Немања је 1190. године на Морави претрпео још један пораз, па је поново морао да призна византијску власт.

Немања се доста ослањао на цркву са којом је тесно сарађивао. Подигао је и обновио више манастира и цркви. Његова задужбина био је манастир Студеница (1190. године). Он се одлучно борио против богумилске јереси (учење различито хришћанском учењу). Протеривао их је ка Босни. Немања је имао три сина, најстаријег **Вукана**, **Стефана Немању** и **Растка**.

Немања се сам повукао из политичког живота и престо уступио свом средњем сину Стефану Немањићу.

После самовољног повлачења са престола на државном сабору у Расу 25.марта 1196.године, Немања се замонашио и као монах добио име **Симеон**. Повукао се у своју задужбину, манастир Студеницу. Његова жена **Ана**

замонашила се и добила име **Анастасија** у манастиру **Свете богородице** у Расу.

Убрзо затим, у новембру 1197. године дошао је сину Сави (Растко) у **Ватопед**. Њиховим заједничким настојањима и упорношћу од византијског цара извојевали су запустели **Хиландар**, који су као српски манастир обновили. У њему је монах Симеон преминуо 1199.године. Немања се сматра оснивачем српске државе и **родоначелником династије Немањића**.

Манастир Студеница

СТЕФАН НЕМАЊИЋ (ПРВОВЕНЧАНИ) (1195 – 1228)

Стефан Немањић (1195 – 1228) наследио је свог оца, иако је био други по старини син Немање. Заобиђен је Немањин најстарији син **Вукан**, који је по праву имао највеће право наслеђивања (као најстарији син). Зато је неколико година после смрти Немање (1199. године) дошло до сукоба међу браћом. То се ипак брзо смирило пошто их је најмлађи брат **Растко** (свети Сава) заклео пред очевим гробом на помирење, што су они прихватили. Вукан је тада управљао Зетом. Стефан Немањић преузео је власт по жељи свога оца, али највише због тога што је био ожењен ћерком будућег византијског цара **Алексија III Анђела** (Јевдокијом). Византији је овај брак одговарао, јер је византијски цар могао да утиче на политику великог жупана Стефана Немањића.

Стефан Немањић доказао се као достојан наследник свог оца. Успео је да сачува државу и да одбије све спољне нападе. Није се задовољио титулом великог жупана, па је од римског папе (Хонорија III) затражио краљевску титулу. **Папа Хонорије III** послао је краљевску круну преко својих посланика у Србију.

Стефан Немањић **крунисан** је 1217. године (по католичком обичају) и као први српски краљ назван **Првовенчани**.

Стефан Првовенчани

Манастир Жича

Његов брат Сава га је 1221. године у **манастиру Жичи** крунисао поново и доделио му **круну краља по православном обичају**. Краљевска титула подигла је његов углед. Означила је независност српске државе и међународно је призната.

Стефан Немањић се замонашио и добио име **Симон**.

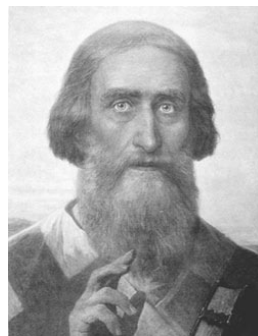
Задужбина Стефана Првовенчаног била је манастир Жича, саграђен 1210. године. Стефан Првовенчани је умро 1228. године и сахрањен је у **манастиру Студеници**.

РАСТКО НЕМАЊИЋ (СВЕТИ САВА)

Иако је Србија добила самосталност и била међународно призната, православна црква у Србији била је потчињена охридском архиепископу. Уз државну независност требало је добити и црквену самосталност. На томе је радио Немањин најмлађи син **Растко**.

Родио се у граду Расу, Немањиној престоници. Као своје најмлађе дете, родитељи су Растка особито неговали и подизали. Дobar и благородан, Растко је још као мали испуњавао радошћу душу свог оца и своје мајке.

Кад је одрастао, Сава није волео, као његова браћа **Стефан и Вукан**, да иде у лов, да јаше коње, да се гости за богатом трпезом. Био је повучен и тих, волео је да чита побожне књиге, да учи да пости, да иде у цркву и да се **моли Богу**. Сви су се дивили његовој бистрини.

Свети Сава

Растко је желео да оде у манастир, да се **закалуђери**, да тамо у миру чита побожне књиге и да се моли Богу за своје добро, за добро својих родитеља и српског народа.

Растков одлазак у Свету Гору

Растко није смео да каже оцу и мајци да ће отићи у манастир, јер је знао да му они неће допустити. Зато је решио да побегне. Под изговором да иде у лов у неку планину, Растко је са калуђерима отишао у **Свету Гору**. Тада је имао седамнаест година.

Када су Немањи јавили да се Растко не враћа из лова и да га нигде нема, он се сетио да је отишао са калуђерима на Свету Гору. Он је знао да Растко много воли књигу, а и приметио је како је оне ноћи, када су калуђери ноћили у његовој кући, Растко са њима дуго разговарао и врло пажљиво слушао њихове речи. Зато је Немања послао свог војводу са неколико војника за Растком у потеру, да га стигну и врате.

Војвода је стигао Растка у Светој Гори, у једном манастиру, и замолио га да се врати у Србију. Како се не беше још закалуђерио, Растко је обећао војводи да ће сутрадан поћи са њим.

Војници су целу ноћ чували стражу око њега да се не закалуђери или да не побегне. Али кад су војници, уморни од великог пута, на стражи заспали, Растко је ушао у манастир и закалуђерио се. Место свога крштеног имена он је у калуђерству узео име Сава. Примивши калуђерски чин, Сава се заплакао од радости и кроз сузе захвалио Богу овим речима: „**Господе Боже, благодарим великој милости Твојој, јер Ти испуни жељу срца мога**“.

Кад се војвода са војницима вратио у Србију, испричао је Немањи све како је било. Предао му је хаљину, пострижене власи и писмо које му је Сава послао. Родитељи су много плакали читајући Савино писмо. Плакали су и сви дворани који су ту били.

На крају, кроз сузе, које су росиле Немањину браду, Немања је опростио Сави и благословио га овим речима : „**Чедо моје слатко, нека те Бог благослови на путу који си изабрао. Господ те је дао као дар свој, и нека данас буде с тобом онако како је то воља Његова.**“

Савин повратак из Свете Горе у Србију

После Немањине смрти у Србији су се посвађали око престола његови синови Стефан и Вукан. Сава онда пође из Свете Горе да смири браћу. Са собом је понео и Немањино тело. Сава је дочекан веома свечано. Над телом свога оца он је **измирио** Стефана и Вукана, који су се покајали и заклели да се више никад неће свађати. Сава је благословио то измирење и саветовао своју браћу да живе у слози и братској љубави. После тога он је Немањино тело сахранио у манастиру Студеници, главној Немањиној задужбини.

Савин рад на осамостаљењу српске цркве

Монах Сава отпутовао је у **Никеју**, где је од никејског патријарха добио дозволу да оснује самосталну српску архиепископију. Сава је 1219. године постављен за првог српског архиепископа. Он је организовао српску цркву, основао је и обновио више епископија, а уместо Грка доводио је **Србе** за епископе. Да би обучавао свештенство, Сава је преводио црквене списе (**деловао је као просветитељ**).

Захваљујући Сави Немањићу црква у Србији ослободила се старешинства охридског архиепископа. Само две године након што је постала краљевина, српска држава добила је и црквену самосталност.

Српска црква је Саву Немањића, као и његовог оца Стефана Немању, уврстила у ред **светитеља**.

Сава је обновио **манастир Хиландар** (Света Гора) заједно са својим оцем Немањом. Тај манастир постао је жариште српске културе.

Сава је веома заслужан за организацију верског живота, стварању црквене организације и просвећивању народа у младој српској држави. На сабору у Жичи 1234. године Сава се захвалио на положају архиепископа и одредио за наследника свог ученика **Арсенија Сремца**.

Хиландар

Смрт Савина у Бугарској

После тога, Сава креће на путовање по истоку. Боравио је у Палестини, Александрији и на Синају. У повратку је посетио Никеју, а онда отишао у бугарску престоницу Трново у посету бугарском цару Јовану II Асену. На Богојављање одслужио је службу у трновској цркви. После тога одмах се разболео. Боловао је пет дана, а шестог је умро, то је било 14. (27) јануара 1236.године. Сахрањен је у цркви Четрдесет мученика. Краљ Владислав, бугарски зет, следеће године пренео је његове мошти у манастир Милешеву. Ту су биле све до 1594. године.

Сапљивање Савина тела на Врачару

Срби су били национално свесни да су царски народ, да су имали царевину и да су је делимично изгубили на Косову. У таквој вери Србе нису могли Турци да исламизирају, а католици поунијате. Зато су их Турци набијали на коље, а темишварског владику живог одрали. А да би се осветио Србима, Синан паша, за време **Темишварског устанка** спалио је мошти светог Саве на **Врачару** 1594. године, а олуја разнесе његов прах на све четири стране света. То су Турци урадили да би тако заплашили српски народ.

Турчин **Синан-паша** док је сагоревало Савино тело говорио је ове речи:

**„Гори, гори, свештениче,
То си од нас заслужио,
Што си Србе просветио ...!”**

КРАЉ СТЕФАН РАДОСЛАВ (1228 – 1234)

Стефан Немањић (Првовенчани) имао је четири сина и једну ћерку (**Радослав, Владислав, Предислав, Урош I и ћерка Комнина**).

Наследио га је прворођени син **Радослав** (1228 – 1234) који је рођен из брака са византијском прицезом Јевдокијом. Радослав је пред крај очеве владавине постао његов савладар, тако да је промена на престолу извршена потпуно мирно. Радослав је такође био ожењен византијском принцезом. Отац га је 1220. године оженио **Аном**, ћерком моћног суседа епирског цара Теодора I Комнина Анђела, од кога је имао и велику подршку. Васпитање и брак су утицали да Радослав води крајње провизантијску политику. Кад је његов таст **Теодор I Анђел** доживео тежак пораз код **Клокотнице** (1230.године) од бугарског цара **Јована II Асена**, престаје и та подршка.

У јесен 1234. године побуњена властела свргла је са престола краља Радослава и довела на власт његовог млађег брата Владислава. Бивши краљ и краљица су се склонили у Дубровник, а затим у Драч где га је Ана напустила. Радослав се враћа у Србију, где га је стриц Сава замонашио под именом монах Јован. Он је, исто као и његов деда и отац, наставио ктиторску делатност. Радослав је дозидао спољашњу припрату и тако проширио дедову задужбину **Богородичину цркву у Студеници**, а сматра се да је дозидао и четвртасту кулу са капелом на спрату изнад главног улаза у манастиру Студеници. Умро је после 1235. године и сахрањен је у манастиру **Студеници**.

Ктитор је припрате уз **Богородичну цркву манастира Студенице**.

КРАЉ СТЕФАН ВЛАДИСЛАВ (1234 – 1243)

Нови краљ **Стефан Владислав** владао је од 1234. до 1243. године. Он је у складу са околностима водио спољну политику супротну од свог брата.

Победник код Клокотнице, бугарски цар Јован II Асен постао је најмоћнији владар Балкана, па је требало са њим успоставити добре односе. То је остварио његовом женидбом са **Белославом**, ћерком цара Јована II Асена. Архиепископ Сава у почетку био је против промене на српском престолу, али је касније ипак пристао да крунише новог владара краљевском круном.

Владавина Владислава је **мало позната**. У почетку је, као његов брат Радослав, водио независну политику, ослањајући се на свог таста Јована II Асена. Без те подршке је остао када је 1241. године умро цар Јован II Асен.

Од тада Владислављеве позиције доста слабе. Дижу се **побуне** против њега, и у пролеће 1243. године Владислав је био принуђен да преда власт најмлађем брату Урошу. Владислав се касније измирио са братом и живео више од две деценије у Србији. Умро је између 1264. године, када се помиње као жив, и 1277. године.

Имао је два сина и ћерку који нису играли значајну улогу у Србији. **Владислав** је сазидао **манастир Милешеву** (саграђена 1218. године, а завршена 1225.). Милешева је временом израсла у један од најпознатијих српских манастира.

Манастир Милешева

КРАЉ СТЕФАН УРОШ I (1243 - 1276)

Први наследници Стефана Првовенчаног настојали су само да очувају српску државу. Иако су се граничили са Византијом и Угарском њихова држава остала је неокрњена. **Краљ Урош I** владао је од 1243. до 1276. године. Био је најмлађи син Стефана Првовенчаног из брака са **Аном Дандоло**.

Старији Урошев брат **Предислав** определио се за духовни (црквени) живот. Рано се замонашио и најпре био епископ захумски, а затим и архиепископ српски **Сава II** (1263 – 1270), баш у време владавине Урошеве.

Урош I

Урош I се око 1250. године оженио **Јеленом Анжујском**, рођаком Карла I Анжујског, краља Сицилије и Напуља.. Она је била даља рођака француског краља **Луја IX**. Иако је Јелена задржала своју католичку веру до краја, поштовала је српску цркву и уврстила се у ред њених **ктитора**. Најзначајнија њена задужбина је **манастир Градац** изграђен око 1270. године. Умрла је у дубокој старости 1314. године у свом дворцу **Брњаци** (на горњем Ибру). Сахрањена је у својој задужбини **манастиру Градцу**.

У доба краља Уроша I, српска држава није имала успеха у спољној политици, али зато у његово време почиње привредни успон.

Из Угарске долазе немачки рудари Саси и обнављају рударску производњу. Тада почиње производња племенитих метала, злата и сребра. **Рударство** је подстакло развој трговине. Почиње да се кује новац, који олакшава размену добара. Око рудника ницала су насеља.

Урош I имао је четири сина: најстаријег **Драгутина, Милутина, Бричу и Стефана.**

Урош је у почетку имао добре односе са Угарском, али су ти односи покварени 1267. године када је Урош I освојио део Мачванске бановине, али је већ у пролеће 1268. године војска **Беле IV** потукла Србе и заробила краља Уроша I. Он се из ропства ослободио откупом и прихватањем вазалских обавеза према угарском краљу. Изгледа да је баш после ових догађаја склопљен брак између **Драгутина и Катарине**, највероватније 1270. када је њен отац после смрти Беле IV постао краљ Угарске.

Пре тога је Драгутин, по угарском обрасцу, постао млади краљ, односно унапред одређени наследник престола. Од тада ће сви престолонаследници из династије Немањића носити **титулу младог краља.** Сукоб Уроша I са сином

Манастир Сопоћани

Драгутином избио је 1276. године управо зато што је краљ одбио да сину издвоји део државе којим би управљао као млади краљ, као што су чинили угарски краљеви. Драгутин је зато позвао у помоћ угарску војску и победио оца у земљи званој **Гацко.**

После тога Урош се повукао у **Хумску земљу** где се и замонашио и као **монах Симон** умро 1. маја 1277. године. Тело му је касније пренето у његову задужбину **манастир Сопоћане**, недалеко од **Раса**, који је изградио око 1255. године.

КРАЉ СТЕФАН ДРАГУТИН (1276 – 1282)

Драгутин је владао Србијом од 1276. до 1282. године. Био је оптерећен великом нестабилношћу, као последицом начина доласка на власт. Свргавање оца са престола, и то уз помоћ угарске војске, свакако није наишло на одобравање властеле, као ни представника цркве. Сваком је сметала велика зависност од Угарске. Краљ Драгутин био је ожењен **Катарином**, ћерком угарског краља Стефана V.

Краткотрајна владавина краља Драгутина није донела никакве значајне промене за Србију. Убрзо почетком 1282. године у Србији долази до промена на престола. Краљ Драгутин је, обилазећи **град Јелеч**, тешко повређен. Пао је са коња и поломио ногу. Прелом је био тежак, па је краљ дуже време остао непокретан.

Исте године, под недовољно јасним околностима, он се на сабору у Дежеву код Раса одрекао престола у корист млађег брата Милутина. Предао му је симболе краљевске власти, а тада је и сачињен споразум да после Милутинове смрти власт у Србији преузме најстарији Драгутинов син Владислав.

После напуштања престола око 1290. године, краљ Драгутин је подигао велику **цркву посвећену светом Ахилију**, саграђену око 1296. у жупи Моравици. По њој је добио име данашњи **град Ариље**. Ова црква је постала средиште Моравичке епископије. Драгутин је умро 1316. године, а претходно се замонашио под именом Теоктист. Сахрањен је у **Ђурђевим Ступовима** (код Новог Пазара).

Драгутин

КРАЉ СТЕФАН МИЛУТИН (1282-1321)

Милутин

Милутин је владао Србијом од 1282. до 1321. године. Он је ударио темеље моћне Србије. Прва освајања и **територијална ширења** почињу у његовом периоду.

Од Византије је краљ Милутин освојио и Македонију. Византијски цар помирио се са губитком ових територија пошто је своју ћерку **малолетну Симониду** (имала је око пет година) дао Милутину за жену (то је био политички брак). Византијска принцеза постала је српска краљица, а освојене територије краљу Милутину признате су као мираз. То је био **пети Милутинов брак**.

Бракови краља Милутина:

Први брак - пре ступања на престо био је ожењен Јеленом, српкињом властелинског рода; из овог брака је рођен престолонаследник Стефан.

Други брак - по доласку на престо 1282. године оженио се ћерком господара Тесалије, Јована I Анђела.

Трећи брак - већ следеће 1283. године оженио се Драгутиновом свастиком Јелисаветом (ћерка угарског краља Стефана V).

Четврти брак - оженио се 1284. године Аном, ћерком бугарског цара Георгија I Тертера. Са њом је и најдуже остао у браку све до 1299. године.

Пети брак: са византијском принцезом, малолетном Симонидом, која је имала тада око пет година. Она је била ћерка цара Андроника II Палеолога.

За време **Милутина** српска држава проширила се на север до обала Дунава и Саве. У то време **Београд** се први пут нашао у оквиру српске државе. Напредовања српске државе зауставили су унутрашњи сукоби.

Краљ Милутин је почетком XIV века десет година ратовао са својим старијим братом Драгутином. Пошто краљица Симонида са Милутином није имала деце, њена мајка, царица **Ирина**, настојала је да српски престо наследи један од њених синова. То је угрозило право **младог краља Стефана** који је још од 1309. године управљао Зетом као наследник престола. На подстицај властеле он је 1314. године дигао побуну у Зети.

Отац Милутин је побуну угушио и сина везаног послао у **Скопље**, где је наредио да га ослепе чиме би га трајно онеспособио као претедента на престо. Неоспорно је да је **Милутин** тада сина **Стефана** заробио и одвео у Скопље, а затим са женом и два сина, од којих је старији био Душан (будући српски цар), упућен у Цариград **Андронику II** на чување.

За наследника престола пред крај живота Милутин је одредио млађег сина **Константина** и дао му да управља Зетом. А са друге стране краљ Драгутин је за свог наследника одредио сина Владислава. Стефан се ипак уз Милутинову дозволу вратио у Србију годину дана пре очеве смрти.

Никада неће бити јасно да ли је Стефана ослепео или покушао да ослепи његов отац Милутин. Тешко да може да се поверује, а и нема тачних података, пошто неки извори пишу да је Милутин ослепео сина, други да је покушао да га ослепи, а трећи то оспоравају. Поставља се питање да ли би Милутин у време велике своје славе то урадио свом сину, и да ли би га црква после тога канонизовала и прогласила га светим.

Манастир Грачаница

Захваљујући развоју привреде, а пре свега рударства, још из времена његовог оца Уроша I, краљ Милутин је располагао довољним средствима да постане један од највећих **ктитора** династије Немањића. Његов животописац **Данило II** назива га незаситим зидатељем божаствених цркава. Приписује му се чак и подизање четрдесетак манастира и цркава. Најпознатије задужбине краља Милутина су **манастир Светог Стефана** у Бањској, подигнут око 1316. године, и манастир Грачаница, подигнута 1318. године на **Косову**.

Због своје ктиторске делатности и заслуга за српску цркву, после смрти је проглашен за светитеља, упркос бурном приватном животу и бројним женидбама.

Манастир Бањска

Међу светитељима из династије Немањића имао је посебно место, па је у каснијим изворима често називан **Свети краљ**. После дугогодишње владавине, успешне и бурне, Милутин се изненада разболео и последње дане провео у двору у **Неродимљу**. Пред смрт изгубио је моћ говора. Умро је 29. октобра 1321. године, сахрањен је у својој задужбини у **Бањској** (код **Косовске Митровице**).

Краљ Милутин је из бројних бракова имао четворо деце (**Стефана, Константина, Ану и Зорицу**). После Милутинове смрти око престола су се отимали његови и Драгутинови синови. Из борбе за престо као победник изашао је Милутинов син **Стефан**, назван **Дечански** по његовој задужбини манастиру Дечани (градњу тог манастира завршио је Душан).

КРАЉ СТЕФАН ДЕЧАНСКИ (1321 – 1331)

Стефан Дечански владао је од 1321. до 1331. године. По доласку Стефана на власт црква и највећи део властеле су га подржали. Изгледа да је од утицаја било и то што није био потпуно слеп, и што је тада објавио да му је Бог повратио вид и на тај начин га предодредио за владара.

Вишегодишње борбе око престола ослабиле су државу и довеле до територијалних губитака. Врло брзо су почела и непријатељства према Србији. Односи са Бугарском су били лоши још од 1323. године, када се бугарски цар **Михајло Шишман** развео од **Ане** (сестре краља Стефана). Шансе да добију уступке на рачун Србије бугарски цар је видео у савезу са Византијом, јер је **Андроник III** био непријатељски расположен према краљу Стефану због његове раније подршке **Андронику II**. У пролеће 1330. године савезници су се договорили о заједничком нападу на Србију.

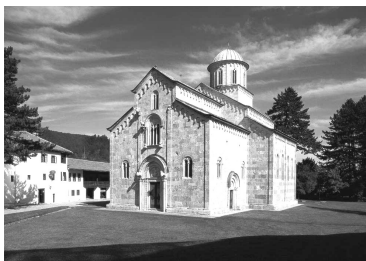

Стефан Дечански

Стефан Дечански пратио је припреме својих противника. Војска Стефана Дечанског је код **Велбужда** (данашњи **Ћустендил**) изненадила трупе које је предводио **бугарски цар Михајло** и до ногу их потукли 28. јуна 1330. године. У тој борби цар Михајло је био тешко рањен и заробљен. У овој бици се нарочито истакао млади краљ Душан. После овога цар Андроник је одустао од борбе и напустио Македонију.

Тако је потврђена надмоћ српске државе. Ову велику победу код Велбужда Стефан није хтео да искористи. Једино је на бугарски престо довео **Ивана Стефана**, сина своје сестре **Ане**.

После битке на **Велбужду**, Стефан је посветио пуну пажњу изградњи своје задужбине Дечана, које је започео још 1327. године. Међутим, неће стићи да доврши Дечане, јер је већ у јануару 1331. године избио неочекивани сукоб са младим краљем Душаном, који ће, касније, и завршити **Дечане** 1335. године. Српска држава није се проширила на рачун Бугарске. То је изазвало незадовољство српске властеле која је била жељна освајања. Тако је Стефана већ следеће године насилно потиснуо син Душан, кога је незадовољна властела побунила против оца. Душан је кренуо на свог оца који је са породицом боравио у дворцу у Неродимљу. Чувши то, Дечански се склонио у оближњу тврђаву Петрич, али га је Душан ту заробио и затворио у утврђени **град Звечан** (код **Косовске Митровице**), заједно са другом женом Маријом Палеолог и децом из тог брака. Под **неразјашњеним околностима** ту је 11. новембра 1331. године окончан живот Стефана Дечанског и потом је сахрањен у својој задужбини **манастиру Дечани**. Прва жена краља Дечанског била је ћерка бугарског цара Смилца, **Теодора**, а друга - ћерка Јована Палеолога, **Марија**. Стефан је по својој задужбини, **манастиру Дечани**, назван **Стефан Дечански**.

Манастир Дечани

КРАЉ И ЦАР СТЕФАН ДУШАН (1331 – 1355)

Цар Душан

Пре него што је започео освајања, нови **краљ Душан** (1331–1355) склопио је савез са Бугарском. Оженио се **Јеленом**, сестром бугарског цара. Сродничке везе учврстиле су пријатељски однос две суседне земље. За време краља Душана српска држава је **удвостручена**. Он је искористио унутрашње сукобе у Византијском царству. Српска војска је продрла чак и до Коринтског залива, освојени су Тесалија, Епир и већи део албанских крајева. Српска држава у то време простирала се од **Коринтског залива** на југу, па све до **Дунава** на северу. Када је у саставу српске државе ушао велики део византијских земаља, Душан је сматрао да му припада и титула коју су носили византијски владари.

Он се 16. априла 1346. године, на Ускрс, у Скопљу крунисао за цара Срба и Грка. Душан је са благословом примио царску круну из руку патријарха Јоаникија и трновског патријарха Симеона. Он је пре тога српског архиепископа Јоаникија уз подршку српске цркве, Охридске архиепископије и Трновске патријаршије, прогласио за патријарха. Тако су се стекли услови да крунисање цара изврши српски патријарх.

Карта Душановог Царства

Своме сину (наследнику) **Урошу V** је доделио **титулу краља**. Земљу је поделио на два дела, краљевство и царство. Краљевство су чиниле све области северно и западно од Скопља. То су биле старе српске земље и њима је формално управљао краљ Урош V.

Јужно и источно биле су земље царства.

Душан је стално тежио да освоји и византијску престоницу **Цариград**. Да би то остварио била му је потребна помоћ са мора, па се обратио **Венецији** 1350. године, тада највећој поморској сили, али она није била заинтересована за освајање Цариграда.

Душанов законик

Стефан Душан се угледао на византијске царе и није укидао византијске установе. По угледу на византијске царе **Душан** је објавио посебан **законик (први српски устав)**, у коме су поред домаћих права ушле и византијске одредбе из византијског закона.

Овај закон донет је на државном сабору у **Скопљу** 21. маја 1349. године. Тада је проглашено **135 чланова**, а касније на сабору у **Серу** 1354. године је донето још 66, тако да је законик имао укупно **201 члан**. Одредбе су важиле у целој држави и регулисале су све области живота у српској држави.

Цар Душан намеравао је да освоји Цариград и да Византијско царство (ослабљено унутрашњим сукобима), замени новом, снажном српско–грчком државом, али га је спречила изненадна смрт, под **непознатим околностима**, 20. децембра 1355. године. Не зна се тачно од чега је умро. Неки старији историчари (Орбин и други) тврде да је умро од грознице, а претпоставља се да се то десило у **Неродимљу**. Сахрањен је у својој **задужбини манастиру Св. Архангела код Призрена** (сахрањен између 1343. и 1352. године). Овај манастир је после доласка Турака разрушен и у рушевинама се налази све до данас. Пред крај XVI века грађевински материјал са њега употребљен је за подизање **Синан – пашине џамије**, највеће турске џамије у **Призрену**. И поред тога што је био творац највеће српске државе у историји, уздизање српске цркве у ранг патријаршије, и небески ктитор (велику пажњу посветио Хиландару), Душан је једини из династије Немањића који није канонизован. Његова задужбина је **манастир светог Арханђела код Призрена (Косово)**.

ЦАР СТЕФАН УРОШ V (1355 – 1371)

Цара Душана наследио је његов син **Урош V** (1355 – 1371). Отац га је од раног детињства одредио као наследника. Урош је као дете, са десет година, постао млади краљ (ту титулу су носили престолонаследници). Ипак, Урош V није био дорастао државним пословима и нимало није подсећао на своје успешне претке. Недостајала му је **мудрост државника** и **одлучност војсковође**.

Урош V

Цар Урош V је дошао млад на престо. Пространом државом почео је да управља са деветнаест година. Био је ожењен **Аном**, ћерком влашког војводе Александра Басарабе. Он није успео да очува удвостручено царство. Становништво је било етнички и верски разнородно. То царство је показало слабости још за време Душана.

Први који је успео да иступи самостално из српског царства био је деспот **Јован Комнин Асен** (намесник у Албанији).

Душанов **полубрат Симеон** је мислио да су његова права много већа, и тражио власт у свим српским земљама.

Урошу V преостало је да дигне војску и очевину брани од стрица. Већи део властеле било је на Урошевој страни, а Симеону се једино придружио Урошев ујак деспот Јован Комнин Асен. Симеон није успео да се наметне српској властели и постане законити цар. Он је управљао јужном покрајином српске државе.

ОБЛАСНИ ГОСПОДАРИ ОТКАЗУЈУ ПОСЛУШНОСТ УРОШУ V (МРЊАВЧЕВИЋИ)

Пошто више није било енергичног и предузимљивог владара, обласни владари су почели да отказују послушност, и самостално иступају из српске државе. На површину је први избио **кнез Воислав Воиновић**. Он је основао самосталну феудалну област која се простирала од Рудника до Мораве. Као обласни господар Воиновић није иступао против младог цара лично, али је самостално заратио са Дубровником. Тај рат искористили су **браћа Балшићи** и осамосталили се у Зети.

После изненадне смрти Воиновића осилили су се браћа **Вукашин и Угљеша Мрњавчевић**, обласни господари у **Македонији**. Мрњавчевићи су се наметнули неспособном цару **Урошу V**. Угљеша Мрњавчевићу, који је управљао Серском облашћу, цар је дао титулу деспота, а Вукашина је више уздигао и дао му титулу краља. Као краљ, Вукашин је постао царев савладар. Савладари су имали више права, само што је цар имао веће почести. Савладари су се постепено разилазили. Краљ Вукашин постајао је све моћнији. Сродничким везама придобио је Балшиће (обласне господаре Зете). Вукашин је без Уроша издавао повеље и склапао међународне уговоре. Предање је Вукашина осудило да је бесправно узео титулу краља, али је Вукашин царевом вољом крунисан за краља. Препричавало се да је Вукашин чак убио **Нејаког Уроша**, али пронађена су документа да је Урош надживео свог савладара Вукашина.

Задужбина краља Уроша V је **манастир Матејча**.

Краљ Вукашин је свог најстаријег сина Марка прогласио за младог краља, односно краљевића (**Марко Краљевић**). Пошто цар Урош није имао деце, Марко је постао српски престолонаследник. Тако су се Мрњавчевићи наметнули као нов владарски род.

Династија Немањића Србијом је владала око двеста година.

РАСУЛО У СРПСКОЈ ДРЖАВИ

Средином XIV века балканским државама запретила је опасност од **Турака – Османлија**. Порекло воде од **Турака Селџука**. Та селџучка држава распала се у више делова. Султан Осман окупио је у Малој Азији расуте делове бивше селџучке државе и основао по њему османлијску државу. Османлије убрзо прелазе на Балкан, освајају **Галипоље**, и убрзо су се учврстили у долини **реке Марице**. Прве земље на удару Турака биле су Византија, Бугарска и Србија. Ове земље често су међусобно ратовале, али по доласку Турака њих су захватили унутрашњи немири.

Уочи турских освајања расуло је захватило и српску државу. За време Уроша V српска држава је знатно ослабила. То су искористили великаши који почињу да се осамостаљују и деле државу. Најпре су осамостаљени Епир и Тесалија, на челу са Душановим полубратом **Симеоном**; у Македонији су се осамосталили **браћа Мрњавчевићи** (Угљеша и Вукашин); у Зети су се осамосталила браћа Балшићи, а нешто касније у први план избили су кнез **Лазар Хребељановић**, као господар Поморавља и **Вук Бранковић**, као господар **Косова**.

МАРИЧКА БИТКА

Краљ Вукашин Мрњавчевић био је први на удару **Турака**. Зато они крећу на турску територију, у намери да истерају Турке са Балкана. Међутим, 26. 09. 1371. године изненада су их пресреле турске трупе код **Черномена** на реци **Марици**. Из тог похода браћа Мрњавчевићи се **нису вратили**. Македонија је изгубила самосталност, а Вукашинов син **Марко Краљевић** постао је турски вазал. После победе на Марици, Турци су запретили свим областима у источним деловима Балканског полуострва. Моравска Србија је представљала чврст бедем освајачима са истока (Турцима). Султан Мурат повукао се после једног неуспешног напада на државу **кнеза Лазара**.

КНЕЗ ЛАЗАР ХРЕБЕЉАНОВИЋ

Лазар Хребељановић (рођен је 1329. године у **Прилепцу** код Новог Брда на **Косову**). Отац му се звао **Прибац** и био је шеф дворске канцеларије код цара Душана. Лазар је одрастао и васпитавао се на царском двору, где се око 1353. године оженио **Милицом**, ћерком кнеза Влатка, потомка Немањиног сина Вукана. Лазар и Милица имали су пет кћери: **Мару**, **Драгану** (или Марију), **Јелену**, **Теодору** и **Оливеру**, а затим и три сина: **Стефана**, **Вука** и **Добривоја** (који је умро веома млад). Колико је честита била Лазарева породица види се по томе што отац, мајка и најстарији син беху од Бога прослављени као свети (књегиња Милица, у монаштву Преподобна мати **Евгенија – Евросинија**, празнује се 19. јула / 1. августа).

Лазар Хребељановић

Лазар је дуго остао у сенци моћних великаша. Дуго је био ставилац на двору и верно је служио цару Урошу V. Када је Вукашин Мрњавчевић, противник рашке властеле, крунисан за краља (**суладара** цара Уроша V), за Лазара више није било места на двору. Од тада је Лазар почео постепено да шири своју област. Када су Мрњавчевићи доживели слом на Марици, а убрзо је умро и Урош V, у то време Лазар се јавља са **титлом кнеза**. Кнеза Лазара једино је угрожавао ратоборни жупан **Никола Алтомановић** (управљао је облашћу од Рудника до мора).

Жупан Никола претио је и босанском бану **Твртку I Котроманићу**. Против **Николе Алтомановића** удружили су се кнез Лазар и бан Твртко I (бан – титула коју су носили босански владари). Они су убрзо заробили Николу и **ослепели га**, а његову област поделили.

Лазарова држава захватала је слив три Мораве. Простирала се од изворишта Јужне Мораве па до Дунава, Саве и Дрине.

Моравска држава била је снажна, чврсто повезана и уређена држава.

Кнез Лазар стекао је и наклоност цркве, штитио је њене интересе. Подигао је више манастира (задужбина **манастир Раваница**).

Српска црква управо је у Лазару видела јединог државника који би могао да обједини раскомадано царство.

Манастир Раваница

КОСОВСКИ БОЈ

Турци су прве нападе на **Лазареву државу** извели 1381. године, тада су дошли до Параћина, али су их ту Срби сузбили и вратили назад. Пошто је султан **Мурат I** био презаузет у Малој Азији, оставио је на миру Србе на неколико година. Кнез Лазар је добио дојаву да Турци врше велике припреме да у пролеће 1386. године поново нападну Србију. Али и тај покушај за Турке је био погубан, па су морали поново да беже из Лазареве државе.

Турци су слично прошли и у Босанској држави, где их је 1388. године потукао Твртков војвода **Влатко Вуковић** и натерао на повлачење. Турци су били изненађени оваквим отпором у Србији и Босни. Схватили су да за ове нападе треба боље да се припреме и прикупе још више војске. Султан Мурат почео је посебне припреме за напад на Србију.

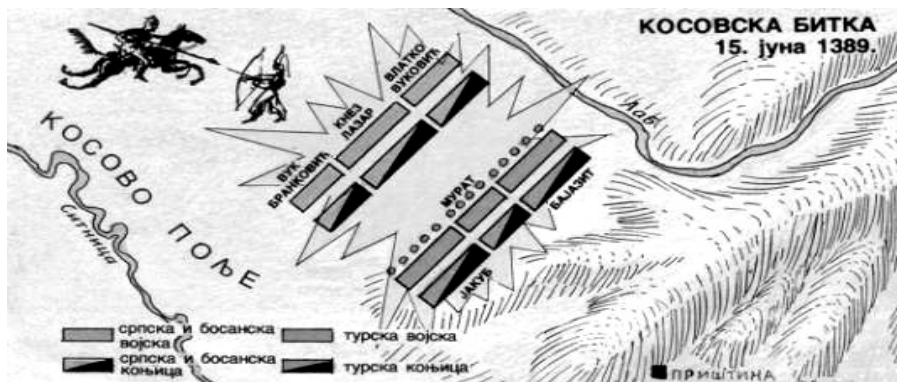
Кнез Лазар припремао је своју војску за одлучујућу борбу против Турака. Позвао је све Србе да иду на **Косово** да бране своју државу и српско име од Турака.

Народна песма каже да је кнез Лазар сваког ко не дође у бој на Косово проклео овим речима:

“Ко је Србин и српскога рода,
И од српске крви и колена,
А не дође на бој на Косово,
Од руке му ништа не родило,
Ни у пољу белица пшеница,
Ни у брду винова лозица,
Не имао од срца порода,
Ни мушкога ни девојачкога,
Рђом кап’о док му је колена..!”

Српску војску предводио је кнез Лазар, иако није успео да сакупи сву српску властелу, а ни све српске ратнике. Од обласних господара кнезу Лазару се придружио Вук Бранковић (господар Косова), један одред послао је и босански бан Твртко I Котроманић, на челу са војводом Влатком Вуковићем. Турску војску предводио је султан Мурат I са синовима Бајазитом и Јакубом. Турска војска кретала се територијом Дејановића. Сматра се да их је Дејановић задржао (снабдео их храном) а са циљем да јави кнезу Лазару о величини Муратове војске (претпоставља се око 50 000 војника), што је за то време био огроман број, док је Лазар имао упола мање војника.

Дејановић је говорио турским старешинама да је преко расквашених поља у Македонији немогуће проћи пре маја. Тако је зауставио турску војску на његовој територији у намери да кнезу Лазару јави о величини турске војске и да му омогући што више времена да окупи све српске ратнике и спремно сачека турску војску и крене у одлучујућу битку.

Српска војска је, по претежним оценама, била бројно мања од турске, али раније пристигла, била је одморна и спремна за борбу. Ипак, било је двоумљења да ли да се одмах крене на Турке.

По оценама војних стручњака, наша војска је имала више шанси за победу да је одмах кренула на Турке, пошто је била одморнија.

Са друге стране, Турци не би имали времена да им на главном правцу удара, као што су то учинили у току ноћи пред битку, ископају јаме и у њих уграде зашиљено коље и то све прекрију сламом. Међутим, већања команданата обе војске прекинула је велика олуја, а затим и јака киша (права провала облака) која се сручила на обе војске. Тек када се киша смирила, Турци су под заштитом мрака **кренули на копање јама**. Према турским хроничарима, у напад су први кренули српски стрелци из одреда Вука Бранковића, који је имао и највећег успеха у боју.

До одлучујуће битке дошло је 28. (15) јуна 1389. године северозападно од **Приштине (Газиместан)**, на дан **светог Виде (Видовдан)**. Турског султана Мурата убио је српски ратник **Милош Обилић (Кобилић)**. Предања говоре да су Милоша пре битке на кнежевој вечери програсили издајником. За време битке, Милош је на превару ушао у турски логор, говорећи да жели да пољуби скуте султану, у знак покорјења, и убио га ножем.

Други наш стари запис "**Похвала кнезу Лазару**" (из XV века) говори да је Мурат погинуо после борбе. Народно предање још говори и да је Милош извршио ово дело још пре почетка борбе. Једно писмо краља Твртка помиње дванаест племића (завереника) који су заједно са Милошем извршили ово дело. Турски извори говоре да је Мурат погинуо после битке или мало пре њеног завршетка и да је убијен на превару од једног скривеног српског завереника или рањеног борца. О самом Милошу историја не зна никакве појединости.

На Косову су Турци сахранили Муратову утробу (**Муратово турбе**) а тело је пренето у Једрене ради балсмовања. Старији син Бајазит прикрио је смрт султанову јер би то значило пораз Турака, и наређује јуриш, што је сатрло српску војску (коњицу) јер је била оклопна, за разлику од турске лаке коњице. **Брата Јакоба Бајазит је задавио**, како би био једини владар.

Ускоро је и кнез Лазар био ухваћен и убијен. Наше легенде говоре да је кнез Лазар, када је био ухваћен, узвратио Бајазиту "**Да је раније знао за јуначки подвиг свог витеза, и да је за то знала цела српска војска, учинили би да и Бајазит лежи на трећим носилима**". Бајазит је, затим, наредио да се кнез Лазар и заробљена српска властела посеку. Није познато ко је и како изнео са бојног поља кнежево тело и предао га на балсмовање и чување калуђерима. Његово тело је тада сачувано, балсмовано и предато у **цркву Вазнесења у Приштини** (по неким непотпуним изворима Бајазит је за ово дао дозволу).

Убрзо после тога Вук Бранковић и Влатко Вуковић су се повукли. Турци су се сутрадан после боја повукли, водећи са собом многе заробљенике и рањенике, али је већина рањеника умрла на путу.

Косовска битка по свим изгледима трајала је само неколико часова а главна борба водила се око **Мазгита и Газиместана**.

Прве вести о бици записане су дванаест дана после боја од стране руског монаха Игњатија, који је пошао у посету светогорским манастирима. Најчуднији извештај је писмо босанског **бана Твртка I** који пише фирентијској влади како је он победио Турке на Косову, **а о кнезу Лазару нема ни речи**. Ово је **још чудније** јер је Твртко I имао извештај из прве руке, пошто се његов војсковођа Влатко Вуковић са делом војске вратио у Босну. То писмо је сачувано, као и његов одговор, у коме **Фирентинци** честитају Твртку I на победи и кажу да су срећни што је хришћанска војска победила. Чак се и сазнаје да су у **Паризу звонила црквена звона** у част победе хришћана над неверницима.

Кнез Лазар је најпре био сахрањен у **Приштини**. Затим је 1391. године пренет у своју задужбину Раваницу. Сахрана кнеза Лазара није могла бити обављена одмах након његове погибије, јер се његово тело налазило у рукама Турака. Бајазит, наследник султана Мурата, који је посекао кнеза Лазара, држао је кнежево тело као ратни трофеј и средство за преговоре и уцену кнежеве породице. У наметнутим условима породици, да дође до тела, лежи косовски пораз. По завршетку преговора, кнежево тело је предано породици, која га је сахранила у **Приштини**, а потом пренела у **манастир Раваницу**, кнежеву задужбину. Сахрана у Приштини је извршена првих дана месеца јула 1389. По завршетку треће године од Лазарево сахране, приступило се **свечаном отварању кнежевог гроба**. Тада је утврђено да тело није подлегло трулежи и да је **свето**. Од 1697. године његове мошти су се налазиле у **манастиру Врдник** на Фрушкој Гори. У току Другог светског рата преносе их у Саборну цркву у Београд. Од 1989. године мошти кнеза Лазара налазе се поново у манастиру Раваница. Црква је Лазара прогласила за светитеља, неговала је култ Косова и подстицала будућа поколења " да освете **КОСОВО " - СРПСКУ СВЕТУ ЗЕМЉУ**.

Речи Кнеза Лазара пред битку

" Пођимо, браћо и чеда, пођимо на подвиг који је пред нама, угледавши се на наградодавца Христа. Смрћу послужимо дужности, пролијмо крв нашу, искупимо живот смрћу и дајмо удове наших тела непоштено за час и отачаство наше, а Бог ће се свакако смилувати на остатке наше и неће истребити до краја род и земљу нашу. "

Књегиња Милица и кнез Лазар

СРБИЈА ПОСЛЕ УБИСТВА КНЕЗА ЛАЗАРА

Последице **Косовске битке** биле су погубне по Србију. После смрти кнеза Лазара није имао ко да влада јер су његови синови **Стефан и Вук** били малолетни. Уместо њих влада **књегиња Милица**, Лазарева жена, удата око 1353. године.

Милица је с муком управљала српском земљом, јер њен син Стефан био је дечак од тек непуних дванаест година. У стварима овога света "у којима је тешко снаћи се" и у разбијеном и поробљеном царству, она је **мушки, храбро и мудро** руководила народним и државним пословима. Њој у Крушевац стиже Бајазитово посланство са понудом за мир, али под једним условом да кнегиња пошаље султану **Бајазиту** своју најмлађу кћер **Оливеру**. Да Србију заштити од даљег страдања кнегиња је на то морала пристати, мада се томе противио и српски **патријарх Спиридон**.

Књегиња Милица

Манастир Љубостиња

Но она је сматрала да њена кћи може да послужи на добро свога народа, само под условом да своју хришћанску веру никада не промени, у чему је Оливера и послушала мајку.

Милица је мудро водила свој народ док није 1393. године предала власт своме сину Стефану, а сама се повукла у свој новоподигнути **манастир Љубостињу**, и замонашила се добивши ново име – **Евгенија**.

Пред смрт је примила и велику схиму (највиши степен монашких завета) примивши и ново име **Ефросинија**. Упокојила се 1405. године, сахрањена је у својој задужбини, **манастиру Љубостињи**.

Вук Бранковић

Вук Бранковић се јавља 1370. године као господар косовске области с **Приштином**, **Вучитрном** и **Звечаном**, где је била и њихова прва постојбина **Дреница**. Вук се оженио Маром, ћерком кнеза Лазара и књегинје Милице. Био је један од Лазаревих најближих пријатеља. Вук је са Маром имао три сина, **Гргура**, **Бурђа** и **Лазара**.

Територија Вука Бранковића (**Косово**) била је под присмотром Турака. Насупрот књегинји Милице и **Стефану Лазаревићу** (Лазарев син), Вук Бранковић није признао врховну власт султана. **Вук Бранковић** је кратко време самостално иступао.

Вук Бранковић

Турци су на Косову наметнули данак. Ипак, Вук Бранковић није завршио као турски послушник. Последње дане провео је у турском заточеништву. Народно предање га је неправедно осудило као издајника. Многи обласни господари, да би остали на власти, из себичних разлога су пристали или су били приморани да постану турски вазали, да плаћају султану данак и ратују на његовој страни. После смрти неког од султанових вазала, област којом је управљао, најчешће је без отпора постајала турска. Тако су Турци смишљено и вешто освајали нове области. Дуго времена су их узнемиравали, пљачкали и изазивали страх у становништву. Своје вазале Турци су остављали на власти и нису од њих тражили много, стрпљиво су чекали свој тренутак. Тај начин ратовања није донео брзе, већ сигурне победе. Српске земље делиле су два љута противника, Турска и Угарска.

СРПСКА ДЕСПОТОВИНА

Стефан Лазаревић

На страни Турака код **Ангоре** (1402. година), борили су се султанови хришћански вазали, међу њима и **Стефан Лазаревић**, кнез Србије од 1389. до 1402. године, син кнеза Лазара. На повратку у домовину Стефан Лазаревић је свратио у Цариград, где је од византијског цара добио титулу деспота 1402. године.

Деспот Стефан Лазаревић (1402-1427), по повратку у Србију приближио се угарском краљу **Жигмунду** и признао његову власт. Од Жигмунда Стефан је добио **Мачву и Београд**, где је пребачена престоница. Стефан је извршио **управну и војну реформу**, проширио је деспотовину. Области Стефана Лазаревића припојена је и област Бранковића, а после смрти последњег Балшића припојена је и Зета. Деспота Стефана Лазаревића (после изненадне смрти) наследио је Ђурађ Бранковић (син Вука Бранковића).

Стефан Лазаревић

Ђурађ Бранковић

Ђурађ Бранковић, српски деспот (рођен 1377, владао 1427-1456), други син Вука Бранковића и Маре, ћерке кнеза Лазара. Носио је име по светцу (**Ђорђу Кападокијском**), као и његов унук Ђорђе Бранковић, иако нису имали исто презиме, већ су се по именима очева презивали један Вуковић, а други Стефановић. Од времена **Мавра Орбинија** (1601. године), историја њихову породицу назива **Бранковићима**.

Као вазал, Ђурађ је са старијим братом учествовао у Ангорској бици. После битке је отишао у Цариград, где је дошао у сукоб са ујаком **Стефаном Лазаревићем**, који га је дао затворити у тамницу због сумње да је хтео да приђе **султану Сулејману** и преко њега преузме власт у Србији. Међутим, већ у септембру 1402. године Ђурађ је ослобођен из тамнице уз помоћ властелина Родоп из Дренице, коме је био поверен на чување.

По ослобођењу Ђурађ је заиста пришао Сулејману и затражио од њега помоћ у борби против ујака.

До сукоба је дошло 21. новембра 1402. године на **Трипољу код Грачанице**, и ту је војска Ђурђа Бранковића, у којој су били и турски помоћни одреди, била поражена. **Непријатељства** са Лазаревићима трајала су пуну деценију, јер су и Бранковићи уз помоћ Турака желели да стану на чело српских земаља. До измирења са деспотом Стефаном дошло је 1412. године када је Ђурађ увидео да ослањањем на Турке неће ништа постићи и да они само користе њихову неслогу да би лакше управљали вазалима.

Тако су већ следеће године кренули у одлучујућу борбу против султана Мусе, а на страни трећег Бајазитовог **сина Мехмеда**. До одлучујуће битке дошло је 1413. године. Српске трупе у име деспота Стефана предводио је **Ђурађ Бранковић**. Муса је коначно поражен и убијен, тиме су после више од једне деценије завршене борбе Бајазитових синова за наслеђе султановог престола. Ђурађ је у име деспота Стефана водио борбе и са Венецијом у Зети, са циљем да поврате градове у Приморју које су заузели после смрти Балше III 1421. године, такође деспотовог сестрића.

Ђурађ Бранковић је 1414. године узео за жену **Јерину (Ирину) Кантакузен**. Јерина му је била друга жена, име прве жене није сачувано (жена са којом је имао ћерку Јелену и вероватно **ћерку Мару**), док је са Јерином имао четири сина и још једну ћерку Катарину.

После изненадне смрти деспота Стефана Лазаревића 19. јула 1427. године, престо је наследио **Ђурађ Бранковић** (1427-1456).

Деспот Ђурађ је био искусан политичар. У почетку своје владавине Ђурађ је морао да врати Београд угарском краљу, а **престоница је пребачена у Смедерево**.

Турци су 1453. године заузели Цариград (под вођством **Мехмеда II Освајача**) и срушили Византијско царство. После Византије на реду је била и српска деспотовина. Српска војска није спремно дочекала нападе.

Ђурђа Бранковића наследио је најмлађи син Лазар Бранковић, деспот од 1456. до 1458. године. Лазара је наследио **слепи Стефан Бранковић**, био је деспот непуну годину (1458. године). Титулу деспота је добио од угарског краља, који је настојао да споји српску и босанску круну и на тај начин појача бедем одбране од Турака.

Вођени су преговори за склапање брака између најстарије ћерке Лазара Бранковића, Јелене (**Јелаче**) и Стефана Томашевића, сина босанског краља Стефана Томашевића. Брак је склопљен 1. априла. 1459. године и Стефан је добио деспотску титулу од угарског краља. Већ 8. априла је протерао из Србије деспота Стефана. Међутим, Стефан Томашевић је само нешто више од два месеца био деспот Србије. Скоро без отпора је предао **Смедерево** Турцима 20. јуна 1459. године.

Турска војска је **1459**. године заузела **српску деспотовину**.

ТУРСКА ДРЖАВА , ДРУШТВО И ОСВАЈАЊА ОД XVI ДО XVIII ВЕКА

Турска држава је настала на територији Мале Азије. Њен оснивач био је **Осман**, сви владари били су из породице Османлија, отуда и назив **Османско царство**. На челу државе Османског царства налазио се Султан. Султану је у управљању државом помагала **Порта** (влада) на челу са **Великим Везиром** (председник владе) и **Везири** (министри). Цело царство било је подељено на **Беглербеглуке** (пашалуке) на челу са беглербеговима. Они су се делили на **Санџаке** на челу са санџакбеговима. Најмања управна јединица (област) била је **Нахија**. Османско царство била је феудална држава. Султан је био власник целокупне земље и давао је земљу својим поданицима на коришћење.

Називи земљишних поседа називани су по величини: **Хас**, **Зеамет**, **Тимар** и **Вакуф**. **Хас** је био највиши земљишни посед, добијали су га државни чиновници. Зеамет је био средњи земљишни посед, а **Тимари** најмањи посед – добијали су га турски ратници на коњу – **спахије**. Вакуф је био верска, манастирска земља.

Ислам је био главна религија (припадници исламске вере били су привилеговани).

Војска је била састављена од **Јањичара** (турска елитна јединица састављена од хришћанске раје) и **Спахија** (ратници на коњу)

Освајања:

1371. године – **битка на Марици** (Черномен) – Мрњавчевићи

1389. године – **Косовски бој**

1453. године – **Турци освајају Цариград** (почиње нагло ширење Турака)

1459. године – **пад Српске деспотовине** (Смедерева)

1463. године – **пад Босне**.

1526. године – **битка на Мохачу** (султан Сулејман I Величанствени уништио је угарску војску – највећа освајања и ширења Турске)

1529. године – **Турци стижу до Беча**, али га не освајају.

Османско царство у 16. веку простирало се на **три континента** (Европа, Азија, Африка).

Најтежи рат по Турке био је **Велики – Бечки рат 1683–1699. године**. То је рат у коме је Турска први пут изгубила освојене територије (Угарску и Хрватску). Тада је против **Турака** склопљена **савета лига** Аустрија, Пољска, Млетачка Република. Мир је склопљен у **Сремским Карловцима**.

СРБИ ПРЕЛАЗЕ САВУ И ДУНАВ (СЕОБА ПРЕД НАЛЕТОМ ТУРАКА)

Пред налетом Турака велики део Срба прелазило је Саву и Дунав, и насељавао крајеве јужне Угарске. Српски досељеници су као живи бедем у пограничним крајевима штитили Угарску од упада Турака.

Да би подстакли досељенике (Србе) на још већи отпор Турцима, угарски краљ **Матија Корвин** доделио је титулу деспота **Вуку Гргуновићу** (Змај **Огњани Вук**), унуку деспота **Ђурђа Бранковића**. Био је деспот Србије од 1471. до 1485.године. Српски деспот окупирао је досељенике и од њих стварао војне одреде. После њега деспот је био **Ђорђе Бранковић** (1486 – 1496).

СРБИ ПОД ОСМАНЛИЈСКОМ ВЛАШЋУ

Угарска је Турке дочекала неспремна. Невелике снаге угарског краља, у којима је било Срба, сачекале су султанову војску на **Мохачком пољу** (1526. године). Из сукоба, који је трајао непуна два часа, Турци су изашли као победници. Угарски краљ покушао је да нађе спас у бекству, али се утопио у једној речици. Угарска је слабила, а њен већи део освајају Османлије, тако да су се поново сви Срби нашли под османлијском влашћу, све до **Бечког или Морејског рата** (1683–1699). Покорени народи у Османлијском царству били су сурово угњетавани у верском, националном и социјалном положају. Део наших народа прихватио је владајућу веру (**ислам**). Ту веру су прихватили, највероватније, **да би себи олакшали свој живот**.

ПЕЋКА ПАТРИЈАРШИЈА

Након **освајања Смедерева** 1459.године и заузимања читаве српске државе, Турци **отимају** црквена имања, пљачкају и руше **цркве и манастире**, а неке **претварају у џамије**. Године 1541. Турци укидају Српску патријаршију. Најближи сарадник султана **Сулејмана II** био је **Мехмед-паша Соколовић**, Србин из околине Вишеграда (саградио на **Дрини Њуприју**), био је најближи сарадник султана Сулејмана II.

Мехмед - паша Соколовић је 1557. године **помогао обнављање** Пећке патријаршије. За патријарха обновљене Пећке патријаршије постављен је брат Мехмед- паше Соколовића, исламизирани Србин и хиландарски монах, **Макарије Соколовић**.

Обновљена **Пећка патријаршија** значила је српском народу под турском окупацијом, зато што је :

1. верски и културно објединила Србе који су живели на територији Османлијског царства,
2. обновила манастире и цркве,
3. сачувала српски језик,
4. сачувала српску ћирилицу,
5. сачувала сећање да су Срби краљевски народ,
6. подстицала Србе на национално ослобођење од Турака.

Пећка Патријаршија

Патријаршија је верски и културно **објединила** све Србе у османском царству.

Касније су патријарси и владике били **организатори буна и устанака**. Зато је патријаршија била **укинута** 1766. године, а Срби и остали хришћани били су потчињени **цариградској - грчкој патријаршији**.

Одређени напредак у црквеној култури збио се у доба **патријарха Пајсија** (1614 - 1647).

СРБИ У ВОЈНОЈ КРАЈИНИ, ХРВАТСКОЈ И СЛАВОНИЈИ

После битке на **Мохачу** 1526.године, Славонија је била опустошена, а хрватско становништво иселило се у северне и југозападне делове Угарске пред налетима Турака.

Срби су населили те крајеве Славоније и Хрватске које Турци нису освојили. Како су највећи део Славоније освојили Турци (после 1537. године), Срби се у већим трупима насељавају у крају између **Пожеге и Пакраца**.

Већ у другој половини XVI века овај део Славоније назива се Србија (Расција). Седиште славонског православног епископа било је у **манастиру Ораховици**, а касније у манастиру **Марчи код Иванића**.

Насељавање Срба у Славонију настављено је за време и после Бечког (Морејског) рата (1683 – 1699. године).

У Славонију се 1689. године доселило 6 000 Срба из Поморавља и Ужичког краја, а следеће године још 1 500 Срба из истих крајева.

Још од краја XV века почело је насељавање **Срба у Лику и Банију**, а једна група Срба населила се и око **Огулина**.

Када су Турци освојили Лику 1528. године и већи део Баније, у овим крајевима су насељавали Србе из Босне и Далмације. Део овог становништва бежао је у Војну Крајину.

Значајну улогу у очувању националног идентитета Срба у Хрватској и Славонији имала је Српска православна црква.

Поред Славонске епархије, чије се седиште касније усталило у Пакрацу, Срби су за подручје Лике, Баније и Кордуна имали **Плашчанску епархију** касније названу Горњокарловачка епархија, чије је седиште било **Плашко у Лици**.

Срби у Славонији, Лици, Банији и Кордуну већином су били слободни сељаци и грнчари, али су доста страдали у скоро непрестаним ратовима на аустријско–турској граници.

Срби у Хрватској и Славонији, као и они у Војној Крајини, били су стално изложени притиску хрватског племства и католичке цркве. **Католичка црква** је радила на томе да српско становништво **покатоличчи**. Али, и поред толиког притиска, намере нису остварене.

ПРВА СЕОБА СРБА

Коалиција хришћанских држава (Аустрија, Млетачка република, Пољска и Венеција)однела је победу над Османлијским царством у Морејском (Бечком) рату (1683 – 1699.године). Срби су активно учествовали у том рату као добровољци у аустријској војсци. Османлијска војска била је истерана из Угарске и Хрватске уз помоћ српских добровољаца.

Када су Аустријанци освојили Београд, у Србији је отпочео устанак. Ти устанци су ослободили скоро целу северну Србију, а на Косову и Метохији Аустријанцима је пришло око 20 000 српских устаника. Устанку је пришао и Пећки **патријарх Арсеније III Чарнојевић**, који је сарађивао са аустријском и млетачком влашћу.

Када је Аустрију напала Француска дошло је до повлачења аустријске војске из Србије, а са њима се повлачи и велики број српског становништва. То је била **прва сеоба Срба** (1690. године).

Сеоба Срба

ДРУГА СЕОБА СРБА

Рат у периоду од 1683. до 1699.године завршио се миром у **Сремским Карловцима** којим је Аустрија добила освојене делове Угарске и Хрватске. У новом Аустро – турском рату (1716 – 1718) Срби су активно учествовали. **Пожаревачким миром** (1718) Аустрија је добила Банат и северну Србију. Та власт Аустријанаца трајала је око двадесет година. У рату од 1737. до 1739. године Хабзбуршка монархија (Аустрија) била је поражена, а Србија је враћена Османлијском царству. Како су Срби и у овом рату помагали Аустрију, поново су морали да се селе преко Саве и Дунава. То је **била друга сеоба Срба** под вођством патријарха **Арсенија IV Јовановића** (Шакабента) 1739. године.

СРБИ У УГАРСКОЈ

Повлачећи се пред Турцима, Срби су се од краја XIV до краја XVIII века насељавали у Угарској. Угарски и аустријски владари радо су их примали јер су им били потребни у борби са Турцима, зато су им и давали привилегије.

Срби су 1690.године, после сеобе, добили привилегије од аустријског цара **Леополда I**, на основу којих су били слободни сељаци и имали су право да исповедају слободно православну веру и да оснивају школе. Од насељавања у Угарској до друге половине XIX века Србима је руководила Карловачка митрополија, основана 1713. године, која је 1848. прерасла у Патријаршију. У то време истицали су се **Сремски Карловци и фрушкогорски манастири** као средишта културног и друштвеног живота српског народа.

Водећу улогу међу Србима у Угарској имало је високо свештенство (епископи чији је врховни поглавар био карловачки митрополит).

Доситеј Обрадовић

На **Темишварском сабору** 1790.године Срби су захтевали политичку аутономију на оној територији Угарске где су чинили већину становништва. Та одлука није се могла спровести зато што се успротивило мађарско племство. Срби су радили на развоју националне свести и културе. Нарочиту заслугу за то је имао **Доситеј Обрадовић**. Први писари, чиновници, законодавци и учитељи у устаничкој Србији били су школовани Срби из Угарске. У Србију је дошао пред смрт и **Доситеј Обрадовић** где је као **министар просвете** (први) радио на **развоју школства**. Поред бројних основних школа и гимназија у Сремским Карловцима, основана је и **гимназија** у Новом Саду 1810. године. Најзначајнија културна акција била је оснивање "**Матице српске**" 1826. године чији је циљ био издавање књига на српском језику. Велики допринос развоју националне свести у Угарској дала је штампа (оснивани су бројни листови). Срби су постепено постајали занатлије, трговци и временом су јачали, зато је богато српско грађанство, после укидања српске Војводине 1860.године, предвођено политичарем **Светозарем Милетићем**, тражило да он преузме руководство међу Србима у Угарској, у чему је и успело.

Светозар Милетић је основао **Српску народну слободомну странку** 1869. године. Имао је велики утицај међу Србима. Водио је упорну борбу **против мађаризације** у чему је имао доста успеха. Ипак положај Срба у Угарској је био веома тежак, али су се они и поред малобројности снажно супротставили неравноправности и националном притиску водећих слојева у Аустрији.

Светозар Милетић

Крајем XVIII века и у Србији долази до посредних и непосредних утицаја Француске револуције из 1789. године. Београдски пашалук налазио се у непосредној близини Аустрије, а стварао се и слој крупних и ситних трговаца који су у Србију уносили антифеудалне и националне идеје. Рат између Аустрије и Турске (**Кочина крајина**) имао је и значајну психолошку последицу - Срби су се уверили да турска империја није непобедива.

Овај рат се завршио 1791. **Свиштовским миром**. Турци су ферманима од 1793. до 1796. године покушали да отклоне узроке незадовољства Срба. Дали су Србима амнестију због учешћа у рату на страни Аустрије, допустили да српски кнезови прикупљају државне дажбине, гарантована им је слобода трговине и вероисповести (1794.- за само 6 година подигнуто је или обновљено 10 цркава и манастира), као и одбрана од јањичара који су морали да напусте Београдски пашалук. Дошло је до процвата привредног живота.

ПРВИ СРПСКИ УСТАНАК

Османлијско царство (Турска) крајем XVIII века било је знатно ослабљено. Изгубило је велики део територије и све је више економски зависило од развијених економских земаља. Феудалци (аге и бегови) оптерећивали су сељаке дажбинама, а држава бројним порезима. Израбљивање и насиље највише су погађали покорено хришћанско становништво које се стално бунило, очекујући да ће у борби за ослобођење добити помоћ од хришћанских земаља (Аустрије и Русије).

У периоду од краја XVIII до почетка XIX века дошло је до крупних промена које су се огледале у појачаној национално– ослободилачкој борби, чији је циљ био ослобођење од турске власти и стварање националне државе.

Општа привредна, политичка и културна заосталост Османлијског царства условила је поразе у ратовима са европским државама у XVIII и XIX веку. **Султан Селим III** (1789–1807. године) увидео је да ће Османлијско царство пропасти ако се не спроведу најнеопходније војне, административне и финансијске реформе. У склопу тих реформи побољшан је положај српског становништва у Београдском пашалуку.

Царским наредбама крајем XVIII века становништво **Београдског пашалука** добило је слободу трговине и вере. Јањичарима је било забрањено да бораве у Београдском пашалуку. Овим **реформама** битно је побољшан положај српског народа. Међутим, реформама су се супротставили турски феудалци. Центар једног таквог отпора реформама био је Београдски пашалук, где су на власт насилно дошле поглавице јањичара (**дахије**). Четворица дахија поделили су власт у Београдском пашалуку, укинули су све повластице које су Срби добили, и завели режим терора. У том режиму нико од Срба није био сигуран за живот и имовину. Против дахијског насиља Срби су почели да се припремају за буну.

Дахије (Аганлија, Кучук Алија, Мула Јусуф и Мехмед ага Фочић), да би спречиле буну, предузеле су чувену " сечу кнезова " у којој је побијено много српских старешина (**Илија Бирчанин, Алекса Ненадовић, Хаџи Рувин** и много других). Уместо да спречи, сеча кнезова је **убрзала устанак**.

Карађорђе Петровић

Карађорђе Петровић се родио у селу **Вишевцу** код Раче Крагујевачке. Није позната тачна година његовог рођења (око 1761.) у сиромашној сеоској породици од мајке **Марице** и оца **Петра**. Његова породица се често селила. Једно време населили су се у Браничину, где је Петар чувао кошнице неком Турчину из Паланке, **Фазлибаши**. Ђорђе се оженио 1786.године **Јеленом**, ћерком оборкнеза **Николе Јовановића** из Маслошева. До 1787. године његова породица је живела у Србији, али, како се Ђорђе почео супротстављати турским зулумима, његова породица је 1787. године пребегла из Србије у Срем.У то време Ђорђе је имао прво дете са Јеленом, **сина Симу**, који је умро годину дана касније. Друго дете био је син **Александар**.

Карађорђе Петровић

Почетак Устанка

Почетак Устанка у Шумадији означава тајни збор у **Орашцу** одржан 15. фебруара 1804. године, **на Сретење**, на месту званом **Марићевића јаруга**. Дошло је до договора виђених представника нахија из централне Шумадије: крагујевачке, рудничке и београдске нахије, као и појединаца из смедеревске и јагодинске нахије. За вођу устанка изабран је **Ђорђе Петровић – Карађорђе**. Од познатијих људи, били су присутни орашачки кнез Марко Савић, кораћички Вићентије Петровић, тополски Матија Јовчић, Марко Катић из Рогаче, трговци Теодосије Марићевић, Милутин Савић Гарашанин, прота Атанасије Антонијевић, хајдуци Станоје Главаш, Вуле Илић Коларац, Вељко Петровић и други. После завршеног збора, још истог поподнева запаљен је турски хан у Орашцу. Овакве акције настављене су и у селима: Раниловићу, Тополи и Жабарима, као и наредних дана у другим селима. Турци убрзо шаљу представнике на разговор са Карађорђем и устаницима, али су они били неуспешни. Устанак се преноси и на околину Београда, посавску кнежину и смедеревску нахију. Ширењем устанка долази и до неуспешних покушаја дахија да смире народ. Већ 19. априла Карађорђе је стигао "под Београд", прво у Ритопек, а потом у Раковицу, Ресник, Пећане и Остружницу. **Остружница** постаје главно устаничко војно место.

Дахијска власт била је укинута у десет нахија Београдског пашалука. Дахије су доживеле војни крах. Београд је био под опсадом.

Турски султан, који је дахије сматрао одметницима, послао је босанског везира Бећир - пашу да уклони дахије, а Србе да умири обећањима да ће се вратити стање какво је и било пре дахијске управе. Дахије су, по Бећир-пашиној заповести убијене, али се Срби нису задовољили само обећањима. Они су тражили да им повластице, које би им султан даровао, гарантује нека страна сила (Аустрија, Русија). Како султан то није хтео да прихвати, дошло је, идуће 1805. године, до борбе српских устаника са царском војском. Буна на дахије прерасла је у устанак за ослобођење од турске власти, за стварање српске националне државе и за ослобођење од феудалног угњетавања.

Срби су убрзо приступили интернационализацији сукоба. После неуспешних предлога да добију заштиту аустријског двора, обратили су се Русији, која је на то пристала после слања депутата - **Проте Матеје Ненадовића**, Петра Новаковића и Јована Протића у Петроград, као и решености да се поред војних, остваре и политички циљеви.

За читаво време устанка Срби су водили енергичне борбе постижући видне успехе. Однели су низ победа: на **Иванковцу** (1805), на **Мишару и Делиграду** (1806), на **Штубику и Малајници** (1807), на **Варварину и Лозници** (1810).

Године 1809. Срби су кренули у снажни напад. Карађорђе је организовао четири војне јединице. **Прва јединица** је кренула ка Босни да тамо покрене Србе у борбу против Турака.

Друга јединица је кренула да заузме **Ниш.Трећа јединица**, коју је предводио **Карађорђе**, кренула је ка југу да би се спојила са црногорском војском. **Четврта јединица** је требало да продре ка **Видину**.

Јединица која је кренула да заузме **Ниш** доживела је један већи пораз на **Чегру код Ниша** (1809). **Чегарска битка** одржала се 19. маја 1809. године. Турци су опсели чегарски српски шанац којим је командовао **Стеван Синђелић**. Како није добио помоћ од главног српског команданта Милоја Петровића, Турци су провалили у шанац.

Тада су сви походи били прекинути, јер су морали да се сконцентришу и зауставе даљи продор Турака.

БОЈ НА ЧЕГРУ

На целом фронту од **Каменице** до **Матејевца** било је укупно дванаест утврђења. Од самог почетка припрема за ову битку избиле су свађе између

Стеван Синђелић

Милоја Петровића и других старешина, најпре око изградње шанчева, а онда и око распореда јединица. Све је то утицало на благовремене припреме за напад на **Ниш**, што је омогућило Турцима да преузму иницијативу и своје снаге са око 3000 повећају на око 13000 војника, па чак и на 20000.

Турцима су ишли на руку и неуспеси руске војске у Влашкој, која није могла да освоји турска утврђења и пређе набујали Дунав. Они су, најпре, напали **Гургусовац** (Књажевац), да би приморали српску команду да на тај правац пошаљу део својих снага и тако ослабе главне положаје на **Каменици**.

На Гургусовац, самоиницијативно или по наређењу Милоја Петровића, одјурио је прво **Хајдук Бељко Петровић**, са око 800 коњаника, а за њим и **Петар Добрњац**, са око 600 коњаника и два топлота, што је знатно ослабило српске снаге код Ниша. То је управо био тренутак да Турци, 31. маја 1809. године са око 10000 војника, свом жестином навале на српске положаје на Чегру и другим утврђењима код Ниша. **Шанац на Чегру** био је најбоље утврђен, дугачак 260-280 корака (западна и источна страна), а широк 50-60 корака (северна и јужна).

У њему су са око 2000 војника били **Стеван Синђелић** са својим Ресавцима и још неке старешине из околних места (Корица, Бобовишта, Горњег Матејевца).

Турску војску водио је на Србе лесковачки **Шашит-паша**. Он је са јаком коњицом и два топлота у центру и са пешадијом на крилима избио испод самог Чегра. Ослоњивши се на **Виник**, одакле их је подржавала артиљерија, турске јединице су преузеле фанатични јуриш. Војвода Синђелић, који је стајао поред напуњеног топлота и чекао да се Турци сасвим приближе шанцу, нареди тобцији: "**Ријане, пали!**" као знак почетка окршаја. Први напад Турака Срби су ватром сложено дочекали и одбили. После пет одбијених јуриша, почела је борба прса у прса.

Срби су се "**држали јуначки, секли су ножевима и тули кандацима Турке од јутра до ићиндије и нападају готово сви**" (Илија Ћоса). "Али, чим Срби видеше да им због близине Турака ватрено оружје постајаше некорисно, они се сада послужеше кијачима (прошцима), које беху спремили".

Схвативши да се шанац не може одбранити, Синђелић је извикнуо својим Ресавцима: „Спасавајте се, браћо, ко хоће и може!“ Али, нико није одступио

(једино његов сеиз, по наређењу, одјаха ка Попадики). Затим се Синђелић повукао ка барутани, сачекао да се цео простор у шанцу испуни Турцима, па **пуцао у бурад с барутом**. Повео је у смрт преостале саборце, али и бројне турске војнике и окончао тако и свој живот.

ЋЕЛЕ - КУЛА

После битке на Чегру, Турци су завели страховит терор над српским становништвом, не само у Нишу и око нишке вароши, већ на целом југу, све до Призрена и Скопља. Султан Мухамед II (1808-1839) издао је **ферман о цихаду (светом верском рату)**, по ком је сваком муслиману дато право на насилничко понашање, убијање и отимање имовине. Колико су Турци били кивни на Србе види се и из овог њиховог зверског поступка. Наиме, нису се задовољили да само убијају Србе и да им главе одсецају, него је тадашњи турски заповедник наредио "да за сваку српску главу плати по 25 гроша, а да, потом, главе ђурчије одеру, па одеране узидијау, а мушке образине пуне памуком и да их тако испуњене шаље у Цариград, да и тамо виде како су Срби страшно прошли."

Ћеле- кула, Ниш

Турци су наредили да се покупе главе свих погинулих Срба и да се на источној страни од Ниша, на путу за Пирот, сазида кула од камена и да се у њене зидове узидијау главе изгинулих Ресаваца - "но тако да средина куле буде једноставна, од камена и креча, а главе српских војника да се окрену у поље и узиђају споља." Интересантно је да писаних турских извора о **Ћеле- кули** готово и нема. Податке о њеном изгледу, начину градње, броју лобања дају путописци, који су пролазили кроз Ниш у 19. веку.

Најранији опис овог споменика скицирао је професор београдског лицеја Исидор Стојановић, док је **Живан Живановић** 1882. године нешто детаљније описао ондашње стање **Ћеле-куле**: "**Ја сам брижљиво бројао, и на остатку од куле само било је са северне стране 123 главе, а западне стране 103, са источне 105 и с јужне 180, свега - 511 глава. Благородна душа мештана није могла да гледа ову страшну слику недела, те су кришом многе главе поскидане и с пијететом положене у гробља.**" Турци су забрањивали Србима да односе лобање са њених зидина и да их сахрањују у околна гробља. Желели су да спрече сваку помисао хришћана на буну или устанак.

Први пут Европом се пронео глас о овом споменику турске свирепости и српске храбрости 1833. године, када је француски песник и академик **Алфонс**

де **Ламартин** (1790-1869) публиковао књигу «**Пут на исток**», у којој пише: "Стигох у равницу код Ниша. Сунце је пекло. На једну миљу од вароши отприлике, угледах широку белу кулу где се уздиже усред равнице, блистајући као париски мермер. Стаза је водила к њој. Приђох јој ближе, седох у хлад од куле да се мало одморим. Тек што сам сео, подигнем очи споменику и видим да су његови зидови, за које ми се учинило да су саграђени од мермера или од белог камена, начињени од људских лобања, поређаних у равномерне слојеве. Ове лобање и ова човечја лица, огуљена и побелела од кише и сунца, облепљена са мало малтера образовале су славолук који ме је заклањао од сунца. Могло их је бити на 15-20 000. На неким је још преостало косе која се лепршала на ветру као лишај и маховина; јак и свеж поветарац дувао је с планина, продирао у многобројне шупљине глава, лица и лобање и у њима изазивао тужно звиждање. Рекоше ми да су то лобање поубијаних Срба у последњем устанку за слободу. Поздравих оком и срцем остатке ових јуначких људи, чије су одсечене главе постале камен темељац независности њихове отаџбине... Зато народ који има овакве споменике не може никада пропасти. Србија, у коју ћемо сад ући, сад је слободна... ускоро ће Срби узети и сам Ниш: нека сачувају овај споменик. Он ће њиховој деци причати шта вреди независност једног народа, казујући им по коју су је цену њихови оцеви платили..."Прилозима из читаве Србије, 1892. године изграђена је данашња капела над Ђеле кулом - по пројекту архитекте Димитрија Леке.

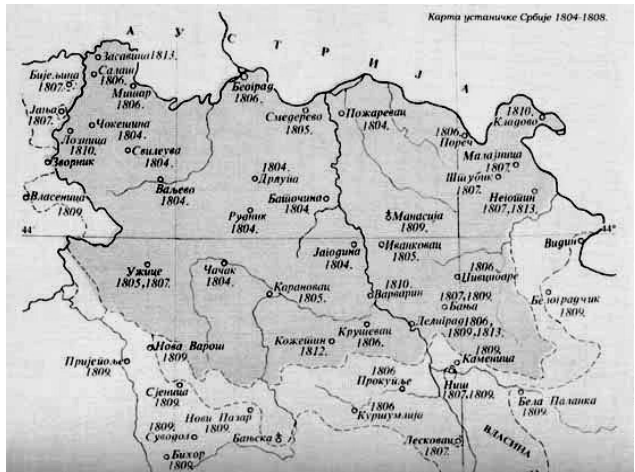
Приликом прославе 60. годишњице ослобођења Ниша од Турака, 1937, чишћењем средишњег дела објекта, пронађено је више лобања, које су наново уграђене у **Ђеле-кулу**. Данас је преостало само **58 лобања**.

Устаници су у бици на Чегру, а и приликом повлачења ка Делиграду, изгубили, по једним наводима око 4000, а по другим 3000 бораца; од тога на самом Чегру око 2000 бораца... Турци су изгубили преко 10000 војника. Срби су у овој бици изгубили и све топове и тешку муницију, целокупни провијант и сва кола са пртњагом...

Пораз на Чегру, и шире на **Каменици**, имао је велике последице на даљи развој и успех устанка. Срби дуго нису могли да се опораве. Један од узрока пораза био је, свакако, одсуство Карађорђа. Изграђена је устаничка држава која је имала добро наоружану војску.

У устанку су се нарочито истакли: Јаков Ненадовић, Прота Матеја Ненадовић, Јанко Катић, Сима Марковић, Миленко Стојковић, Петар Добрњац, Станоје Главаш и други.

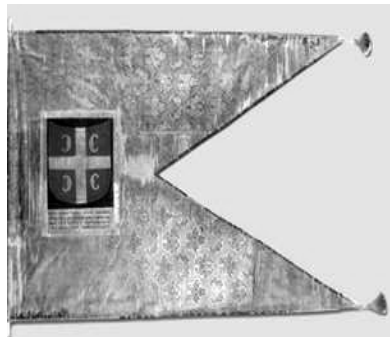
Упоредо са војним успесима, **приступило се и стварању и организацији државе**. Већ 1805. године дошло је до поделе власти између старешинске скупштине, Правитељствујушчег совјета српског и врховног војда - Карађорђа. Старешинску скупштину чиниле су војне и цивилне старешине и припадници имућнијих слојева. Били су надлежни за војна и политичка питања у односу на Порту, као и за финансијска питања. **Врховни војд**, као наследни војд и председник **Правитељствујушчег совјета**, бавио се свим питањима устаничке државне власти. Промене су се одразиле и на економско и друштвено уређење: укинут је спахијски систем, а сељаци су ослобођени дажбина. Настаје грађански слој. Неминовно долази и до **културно - просветног развоја**. У Београду је већ 1808. године отворена **Велика школа**.

Карта устаничке Србије 1804-1813

Устаничка застава

Застава Карађорђа

СЛОМ ПРВОГ СРПСКОГ УСТАНКА

За време **Првог српског устанка** вођен је и **руско–турски рат** (1806– 1812). Српски устаници у овом рату били су савезници Русије. Тиме су српски устаници добили руску подршку, али је ипак исход српског устанка зависио од завршетка руско–турског рата. Пошто је Русији 1812. године претио Наполеон, она је морала закључити мир са Турском у **Букурешту**.

По том миру требало је да српски устаници дозволе турској војсци повратак у Србију, али да српским устаницима обезбеде унутрашњу аутономију. Како су услови мира били непрецизни, српске старешине су их одбиле.

Турци су 1813. године заузели Србију, и преузели мере страховите освете. Од народа се спасио само онај део који се склонио у збегове на суседно аустријско земљиште, преко Саве и Дунава.

Године 1813. Београд и друга утврђена места падају под османлијску власт. Многе старешине устанка, па и Карађорђе, **беже у Аустрију**.

Иако је угушен, Први српски устанак је био велики народни покрет за одбрану земље против турских окупатора.

ОДЛАЗАК КАРАЂОРЂА И ЊЕГОВО УБИСТВО

Када су Турци после слома Првог српског устанка ушли у Београд (1813), **Карађорђе** је са већином устаничких вођа пребегао у Земун, а касније је прешао у оближњи **манастир Фенек**, да би на крају стигао у Градац (Аустија). После одласка из Србије, како тврде његови савременици, он се налазио у веома тешком психичком стању. **Прота Матеја Ненадовић**, који га је посетио у Фенеку, каже: "Он сиромаш брзну у плач и сузама му се обли лице ". Вероватно је Карађорђе осећао и грижу савести, јер је пре пропасти устанка говорио: "**Боље је у својој вери и у своме отечеству (отаџбини) умрети, него пред Богом и пред народом осуђен бити "**, а он је у тим тешким тренуцима напустио и народ и отаџбину.

Вожд је у Градцу боравио само годину дана, а онда му је, на интервенцију руске владе омогућено да се настани у **мањој вароши Хотин у јужној Русији**. Иако далеко од Србије, успео је да успостави контакте са некадашњим својим војводама, а добијао је и писма од свог **кума Вујице Вулићевића** који је био кнез **Смедеревске нахије**. Из тих писама је сазнао да се народ поново дигао на устанак под вођством Милоша Обреновића и да нови српски " вожд " успешно преговара са Турцима. Карађорђе, који је у суштини био револуционар, са симпатијама и одобравањем је примао вести о српским победама на **Љубићу , Дубљу, Палежу (Обреновцу), Пожаревцу** и другде, али није могао да прихвати Милошеву одлуку да преговара са вековним непријатељем, сматрајући да се ослобођење српског народа може постићи само војничким победама.

У таквим својим размишљањима изгубио је из вида два битна фактора: тренутно стање у Србији и међународне околности. Што се тиче стања у Србији, мора се имати у виду да је већи део српског народа прихватио Милошеву политику, јер је био исцрпљен и десеткован дугим борбама, великом немаштином и епидемијом колере, која је почетком 1814. године харала на овим просторима.

Са друге стране, Милош, свестан турске надмоћи, одбијао је наговоре неких својих војвода да настави борбу. "**Море, људи, станите мало, да нам једном пође дим кроз ошак и да макар једну погачу испечемо на кућном огњишту, па ћемо после гледати шта ћемо и како ћемо "**. говорио је Милош.

Ни међународне околности нису ишле на руку Карађорђевим намерама да се рат настави до коначне победе. Русија, економски и војно уназађена дугом борбом са Наполеоном, после Бечког конгреса стриктно се држала мирољубиве спољне политике и настојала да одржи " статус кво " у Европи.

Руски двор и влада су снажно подржавали српске захтеве за добијање аутономије у оквиру Отоманске империје, али су то чинили искључиво дипломатским средствима и притиском на Порту. Карађорђе, који је октобра 1815. године допутовао из **Хотина у Петроград**, примљен је у аудијенцију код руског цара Александра I, уз све почести које се указују једном државнику. Окружен пажњом и уважавањем царског двора, Карађорђе није запазио да су његови захтеви да се ослобођење српског народа, уз руску помоћ, оствари оружјем, у политичким круговима Петрограда примљени веома хладно.

У таквим околностима вожд је наивно прихватио предлог руководећих људи **Хетерије (грчке револуционарне организације)** да буде врховни војни командант у заједничком српско–грчком устанку, који би требало да отпочне на територији Србије. Најупорнији у наговарању Карађорђа да се прихвати ове дужности био је капетан **Јоргос Олимпиос**, звани **Јоргаћ**, пореклом **Грк**, познат међу устаничким вођама не само као пријатељ српског народа, него као и муж српске хероине **Чучук Стане**, жене **Хајдук – Вељка Петровића**, која се после Вељкове погибије преудала за овог грчког капетана.

Пошто је Карађорђе прихватио да се стави на чело заједничког грчко–српског устанка, хетеристи су организовали његово илегално пребацивање у Србију. После дугог и напорног пута преко Баната, вожд је у јуну 1817. године прешао Дунав и стигао у Смедеревску нахију. Одмах се упутио код свог кума Вујице Вулићевића, који га је сместио у једну колибу у **селу Радовање**, близу Смедеревске Паланке.

Карађорђе је од Вујице захтевао да позове Милоша да хитно дође како би се договорили о заједничкој акцији против Турака. Вожд није схватио да Милош више није његов потчињени војвода из Првог устанка, него нови врховни кнез, изабран вољом народних првака, који је већ стекао завидан углед у народу, као победник у Другом устанку и вешт преговарач са турским пашама.

Када је добио **Карађорђево писмо и поруку**, Милош се нашао у дилеми шта да учини. " Видим да овим начином како он зове и захтева, никакво добро испасти не може, но само то да ћу са тим озледити ране које сам са великим трудом једва мало залечио ", рекао је том приликом Милош. Вођа Другог устанка знао је да због велике историјске одговорности одлуку о Карађорђевој позиви и захтеву морају да донесу устаничке вође па их је због тога одмах окупио у кнежевој канцеларији.

После дугог већања, устаничке старешине су одлучиле да се Карађорђе убије. Милош је затим написао писмо **Вујици Вулићевићу**, у коме је стајало: **"Ако се глава Карађорђева сад у Београд не донесе, то нека знате да ће и моја и ваша изгубљена бити и целога народа пропаст из тога следовати"**.

Вујица, уплашен Милошевом поруком, беспоговорно је извршио наређење. У зору 25. јула 1817. године, Карађорђе је убијен на спавању. Према тврђењу историчара и књижевника **Милана Ђ. Милићевића**, Карађорђа није убио Вујица, него Вујичин слуга Никола Новаковић по Вујичином налогу.

Карађорђева глава је донета београдском паши. Овај је одмах наредио да се она одере, осуши, напуни памуком и пошаље султану у Цариград.

О томе колики је шок код народа изазвала вест о вождовој смрти, сведочи Сретен Поповић у својој књизи "Путовање по новој Србији": **"Касапина некога, када је главу дерао (а познао је чија је), од страха ухвати грозница и он умре"**.

После трагичног краја једног од највећих и најзаслужнијих људи у новијој српској историји, међу историчарима, а и у јавности, често се постављало питање : да ли је кнез Милош осећао **грижу савести** због овог злочина. Историчар Михајило Гавриловић, један од најбољих познавалаца догађаја из Другог српског устанка, изричито каже: **" Никада Милош није изјавио кајање за ово дело "**. Он је био уверен да се то морало учинити из виших државних и народних интереса.

С друге стране, Милош никада није оспоравао и порицао Карађорђево заслуге за српски народ, знајући да је он само наставио велико вождово дело. Чак је захтевао да се одржи помен у цркви у Тополи, после преноса Карађорђевог обезглављеног тела из села **Радовање**, 1819. године. **Карађорђевој жени Јелени** вратио је сва мужевљева одликовања и одредио јој доживотну пензију. Када је сазнао да Карађорђево ћерке **Стаменка Чарапић** и **Сава Пљакић** живе у беди и немаштини, после одласка са власти њиховог брата кнеза **Александра Карађорђевића**, позвао их је код себе и наредио попечитељу (министру) финансија "нека даје свакој по 250 талира, докле су год живе "

Што се тиче Вујице Вулићевића, њега је, према сведочењу савременика, прогањала мисао да је допринео неславном крају српског војда и свога кума.

Због тога је на месту убиства подигао цркву коју је назвао **Покајница**. Она и данас постоји и сведочи о трагичним тренуцима којих није било тако мало у српској историји.

Вождово тело 1930. год пренето је у **Тополу, на Оплепац** (црква св. Ђорђа), у задужбину краља Петра I Карађорђевића. У тој дивној цркви данас почива тело Карађорђа.

*Црква Покајница
(код Велике Плана)*

ХАЦИ – ПРОДАНОВА БУНА

Половином септембра 1814. године избила је **Хаци – Проданова бунa** у пожешкој нахији (код манастира Трнава), са седиштем у манастиру Трнави код Чачка. **Михаило Глигоријевић**, Хаци– Проданов брат, и **Пајсије, игуман манастира Трнава**, напали су Турке и позвали народ на устанак. Борбе су се пренеле на крагујевачку и јагодинску нахију. Планирали су да се дигну на буну и ужичка, старовлашка и новопазарска нахија. **Милош Обреновић** је одбио позив да се придружи побуњеницима. Уз много мука, али не отвореном борбом, већ тражећи од народа да се умири, успео је заједно са Турцима да угуши устанак. Хаци–Продан је прешао на другу обалу Мораве, са намером да настави оружани отпор. После неуспеха, био је приморан да почетком октобра побегне у Аустрију.

Турци су ову буну искористили да у Србији заведу још гору страховладу. У Београду је посечено и натакнуто на колац око три стотине људи, међу којима и Станоје Главаш. Почетком 1815. године Сулејман – паша је позвао у Београд преко две хиљаде најугледнијих људи из народа.

Очекујући одмазду, многи су одбили да дођу. Након извесног времена су ипак пуштени кућама, једино су кнез Милош и његов **писар Димитрије Ђорђевић** задржани.

КНЕЗ МИЛОШ ОБРЕНОВИЋ 1815-1839

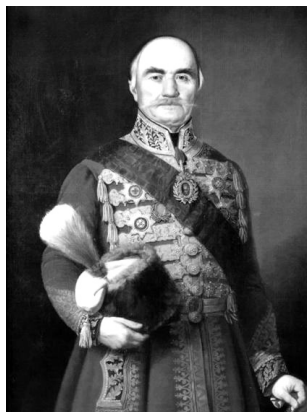
Рођен је у **Средњој Добрињи** 1783. године. **Милош** је био средњег раста, стамен, громовитог гласа. Говорио је брзо и кратко, а памтио за тројицу. Кад му је било време, није имао могућности да научи читање и писање, касније - није хтео. Мислио је толико брзо да говором није сустижао мисли па га је често тешко било разумети, чинило се да заплиће језиком.

И на власти је живео као човек са села. Уосталом, такво је време било, Србија и није имала грађане и градове. Турцима су припадала сва права, а српској раји кулук. Једино чиме је народ могао да се одупре насилницима било је срце и оштроумност сељака.

Милош, који је подигао Други српски устанак, коначно ослободио Србију од турског ропства, затим дуго година владао и утврдио владарску лозу, а све с презименом Обреновић - а није био Обреновић!

Милошева мајка Вишња два пута се удавала. С првим мужем Обреном Мартиновићем из села Бруснице изродила је **синове Јакова и Милана** и кћерку Стану. Рано је остала удовица, па се преудала у селу Средњој Добрињи у ужичкој нахији за **Теодора-Тешу Мијаиловића** с којим је имала три сина: Милоша (потоњег кнеза), **Јована и Јеврема**. Право презиме кнеза Милоша по оцу би, дакле, требало да буде - **Мијаиловић**. Али није. Милош је још у младости претворио очево име у презиме и постао - **Теодоровић**. Тако је завођен у службене књиге док му једног дана није пало на памет да име мајчиног првог мужа Обрена праметне у презиме те је тако постао - **Обреновић**! Истина, то је прво учинио **Обренов** рођени син Милан. Милошев поступак може да се правда тиме што је био близак с полубратом **Миланом** и што је овај Милоша, некадашњег сеоског слугу, издигао до војводског положаја.

Милош Обреновић је био храбар и постојан и часно је стекао углед у Првом српском устанку. Када је после неуспеха устанка почела бежанија народних вођа у Аустро-Угарску, сусрео се с **Јаковом Ненадовићем** код Забрежја баш када се овај спремао да с породицом чамцем пређе преко Саве. На Ненадовићево наговарање да и он то учини, Милош је одговорио:

Милош Обреновић

- Кад моју стару мајку, жену и децу разгазе Турци, што је вајде да и ја сам живим! Доста је браће изгинуло војујући са мнош, право је да погинем и ја, ако другојаче немам живота!

Милош је био **прек**, али **правичан**. Пресуђивао је и одлуке доносио по исконском осећању за правду. У говору је често употребљавао узречицу „Чиниш ’волико!“ Волео је и да опсује, али је у псовкама ретко помињао оца. Говорио је да отац плаћа порез па није ред да се ружи! Када би се ражестио - звиждукао би, а сви из околине се склањали. Срећом, брже би се одљутио него наљутио. Новац, а често и људе, сматрао је средством за постизање циља. Није био тврдица, али је пазио на сваку пару. Волео је да измишља надимке људима. Противници и пакосници узвраћали су му истом мером. Називали су га Чврга због велике израслине на левом образу коју су му лекари касније уклонили.

Важио је за веома лукавог човека, па је муњевито налазио решења и у најтежим приликама.

Када је у преговорима с Турцима дошао у Београд и предао се паши као талац, присуствовао је набијању на колац главе Станоја Главаша коју су донели пред пашин сарај.

Један од Главашевих убица упита **Милоша**:

- **Виде ли, кнеже, ову главу?**

- **Видех!** - одговорио је мирно, али не и изазивачки, Милош.

- **Е, бива, сада је и на твоју ред!**

- **Ја сам своју, честити ага, давно метнуо у торбу! А ова што је видиш на мени, није моја него туђа!** - узвратио је кнез и окренуо се према паши.

Милош је умео с Турцима. Знао је да су као војна сила неупоредиво јачи и да ратовањем неће много постићи. Зато је 1815. с **Марашли Али-пашом** склопио у Туприји договор о примирју прилично неповољан за Србију. Незадовољне војводе, нарочито **Павле Цукић**, прекоревале су га због тога, појединци су тражили да се настави војевање. Милош је слушао, а онда плануо.

- **Море, људи, носите ли на рамену тикву или главу! Стан’те мало, да макар једну погачу испечемо на кућанском огњишту! После ћемо да гледамо шта ћемо и како ћемо! Не мора се све уједанпут!**

Године 1815. **Куршид-паша**, босански везир, кренуо је с великом војском на српске устанике. Зауставио се на Дрини и позвао Милоша на преговоре. Српске војводе договарале су се у Китогу испод једног грма да ли Милош да пређе Дрину или да одбије пашин позив. Милош је одлучио: ићи ће па шта буде. Војводе ни да чују. Не знајући како да убеди Милоша, **Паштрмац**, познатији као **Амица**, завапи:

- Слушај, господару, ако ти је мрети, дела скочи са овог грма па погини међу нама!

- Добро, Амица, - одговори Милош - ако ја одем, пос'о свршим и здрав и жив се вратим, ко ће онда бити будала: ја или ти?!

- Ни ти, ни ја, господару, него везир који те пусти! - прекрсти се Паштрамац. Милош није трпео поговора. Ређе би одбрусио, а чешће лукавим закључком стављао тачку на разговор. Тако је неком приликом позвао Јакова Живановића и наредио му да напише „диплому” кнежевом миљенику, додуше талентованом момку, којом га поставља за „шефа” редовне војске. Живановићу није било право те је покушао бираним речима да објасни кнезу како се каријера гради корак по корак, искуства ради. Слушао кнез стрпљиво, па када му је дојадило, пресече:

- Слушај, Јакове, знам ја да ти умеш лепо говорити, али сад ћути па пиши, или пиши па ћути, које волиш!

Нешто слично збило се у Крагујевцу. Наредио кнез да свака кућа има да засади виноград на оближњем брду, али Крагујевчани гракнуше како њима „чаршилијама” грозђе не треба.

- Е, ако је тако, онда ћу свакоме ко не послуша запалити кућу! - расрдио се кнез.

Крагујевчани се препадоше и дадоше на посао. Кнез позва „исправника” вароши и упита шта vele грађани.

- Богами, господару, не сме нико да псује, али куну сви!

- Ако, море, имаће кад и благосиљати! - насмеја се Милош.

Погодио је.

ДРУГИ СРПСКИ УСТАНАК

Турска власт у Београдском пашалуку није дуго трајала. Турци су после угушења устанка завели режим сличан дахијском. Та насиља није хтео да подноси српски народ, који је десет година живео у слободи водећи јуначке борбе. Већ 1814. године избила је **Хаци–Проданова буна** у западној Србији, коју су Турци лако угушили. Ова буна је била увод у Други српски устанак. На народном збору у **Такову** 23. априла 1815. године за вођу устанка изабран је **Милош Обреновић** (војвода из Првог српског устанка). Милош на **Цвети** у Такову објави : "**Ето мене, ето и вас, ето рата Турцима.**"

Априла 1815. године почела је Кнез- Милошева буна против београдског **Сулејман-паше Скопљака**, устанички покрет убрзо је захватио и већи део Београдског пашалука.

Веће борбе вођене су на **Љубићу** (код Чачка), код **Пожаревца** и на **Дубљу** (у Мачви). У тим борбама устаници су победили. После првих устаничких успеха, Турска је пристала на преговоре јер се плашила интервенције Русије, заведена је заједничка српско– турска управа.

Српске старешине на челу са кнезом Милошем Обреновићем судиле су Србима и купиле порезе које су предавали Турцима. Споразум између Милоша Обреновића и турског **паше Марашлије** није могао да задовољи Србе. Они су захтевали да добију пуну аутономију ослањајући се на одредбе Букурешког уговора. У тој борби за аутономију Србима је **помогла Русија**. Султан је био принуђен да **Хатишерифом** (1830. год.) призна Србији потпуну унутрашњу аутономију.

ХАТИШЕРИФ ИЗ 1830. ГОДИНЕ

Хатишериф из 1830. године свечано је објављен на **Ташмајдану**, у **Београду**. Био је то највећи успех кнеза Милоша у борби за српска национална права. Имао је дванаест тачака. Најважније су:

Србија добија потпуну унутрашњу аутономију, а кнез Милош се потврђује за наследног владара Србије.

У управљању кнезу помаже савет од најугледнијих старешина земље. Чланови савета не могу бити смењени, сем у случају тежег преступа према Порти и законима у земљи.

За Србију је утврђен паушални данак и призната границе од пре 1813. године. Кнез има право да за одржавање унутрашњег реда образује војску. Порта се не сме мешати у унутрашње послове Србије. Обезбеђује се слобода вере и право подизања школа, болница, штампарија и пошта.

Српским трговцима је загарантована слобода трговине по целом Царству. Спахилуци прелазе под управу Срба, а накнада спахијама даваће се заједно са данком Србије Порти.

ХАТИШЕРИФ ИЗ 1833. ГОДИНЕ

Новим султановим **Хатишерифом** од 1833. године, одредбе о аутономији су прецизиране и допуњене.

Решена су питања између Србије и Турске отворена претходним хатишерифом :

Порта је вратила Србима отргнуте нахије, додуше после Милошеве акције, пошто је војском запосео шест отргнутих нахија.

Утврђена је висина данка према Порти и Србима уступљена спахијска имања.

Муслиманима, којима је претходним Хатишерифом наређено да у року од годину дана продају земљу и напусте Србију, продужен је боравак на још пет година.

Посебним бератом Милош је добио достојанство српског наследног кнеза.

Србија је постала вазална кнежевина под врховном влашћу султана.

ТУРСКА ВЛАСТ ЈЕ КОНАЧНО ЗБАЧЕНА

Тако је српски народ јуначком борбом у Првом и Другом устанку збацио турску власт. Ослободио се феудалног система, сељаци су постали слободни власници поседа и створена је национална држава. Србијом је апсолутистички владао Милош Обреновић који је власт користио за богаћење, али ипак је био заслужан за успешан завршетак Другог српског устанка и стварање српске државе.

Против апсолутизма кнеза Милоша били су богати слојеви (чиновници, трговци). Они су хтели да **ограниче** самовољу кнеза Милоша путем устава.

Највећу побуну предводио је 1835.године **Милета Радојковић**, сердар расински, са Стојаном Симићем, Ресавцем, Аврамом Петронијевићем, Ђорђем Протићем и Ранком Мајсторовићем. Они су кренули у Крагујевац када се кнез Милош налазио у Пожаревцу. Побуњеници су устали са намером да уставом ограниче кнежеву власт.

Командант књажевске гарде, **Тома Вучић–Перишић**, који је до тада угушио све буне против Милоша, био је и сам у вези са побуњеницима и стао преговарати и пристајати на побуњеничке захтеве. Милош се био уплашио и

хтео пребећи у Аустрију, али га одврати његов попечитељ финансија **Коца Марковић**. Милош је пристао на преговоре које је водио **Тома** и пустио је побуњенике у Крагујевац, у авлију Народног суда.

Тома Вучић је однео молбу митрополиту са изјавом да они не мисле зло Милошу, него да су дошли да "**О благу свију нас, а и о благу народа, и о собствени своји личности благу совјетују се у Вашој Свјетлости представе писмено.**" Само је **Симић** тражио Милошеву главу. Кнез Милош је ове предлоге прихватио и донео је **Сретењски устав** који је разрадио Државни секретар **Димитрије Давидовић** (лекар, политичар и новинар - у почетку је радио као лични лекар кнеза Милоша) који се посебно истакао у раду на доношењу **Хатишерифа** у Цариграду.

Овим уставом су кнежева права ограничена и делимично пренета на државни савет. Сретењски устав био је, за оно време и тадашње прилике, веома напредан, са наговештајем демократске владавине.

Под притиском Турске, Аустрије и Русије које нису имале устав, и које су биле против сретењског устава, кнез Милош је радо ставио ван снаге **Сретењски устав**, после непуна два месеца његове примене.

Три године после тога уведен је **Турски устав** (1838).

Пошто кнез Милош по овом уставу није хтео да влада, напустио је Србију (1839). Кнеза Милоша наследио је његов син Милан. Милош је био заслужан за успешно

Димитрије Давидовић

вођење Другог српског устанка, сузбијање турске управе у Србији, стицање аутономије и њеног правног признања хатишерифима, проширење Србије за шест нахија, признања наследног кнежевског звања и укидања феудализма. С правом је добио епитет "**оца отечанства**".

Али, не треба да заборавимо и његову велику грешку што је убио великог војда Карађорђа.

КНЕЗ МИЛАН ОБРЕНОВИЋ (1839)

Први престолонаследник Обреновића био је целог живота **болешљив** и није имао ни редовно образовање.

Кнез **Милан Обреновић** умро је непун месец (25 дана) после ступања на престо од сушице (туберкулоза).

Његовом смрћу угасило се право наслеђивања престола, али Порта је ипак признала његовог млађег брата **Михаила** за кнеза.

**ПРВА ВЛАДАВИНА
КНЕЗА МИХАИЛА ОБРЕНОВИЋА
(1839 – 1842)**

Милана је наследио његов **брат Михаило** (1839–1842). Михаило Обреновић је рођен 4. септембра 1822. у **Крагујевцу** и био је млађи син кнеза Милоша и књегиње Љубице. На српски престо је дошао после кратке владавине његовог старијег брата Милана. После смрти кнеза **Милана Обреновића**, Савет је за кнеза Србије изабрао Михаила. Када је дошао на српски престо имао је само седамнаест година и био је малолетан. За кнеза је изабран 9. јула 1839. али у Србију долази тек фебруара 1840. јер је претходно отишао у Цариград да се представи султану. Његова владавина била је краткотрајна али бурна.

Народ је био подељен на присталице протераног кнеза Милоша и на присталице уставобранитеља.

Услед болести кнеза Милана и одласка кнеза Михаила у Цариград на поклоњење султану, у Србији је образовано прво Намесништво (1839 – 1840). Посебна комисија је тада обишла целу Србију тумачећи народу права која је добио уставом из 1838. године.

Уставобранитеље су подржавале и присталице династије Карађорђевић. Када **Портин** изасланик није успео да измири завађене присталице и кнежеве противнике, уставобранитељски прваци су напустили земљу.

Незадовољни кнезом Михаилом и владом **Ђорђа Протића**, уставобранитељи су дигли Вучићеву буну 1842. године. Буна је добила име по предводнику **Томи Вучићу**, некада оданом присталици Милоша Обреновића.

Вучић је упао у Србију, освојио Крагујевац, поразио кнежеву војску и присилио кнеза Михаила да напусти земљу.

Уместо њега уставобранитељи су довели на власт Карађорђевог сина Александра Карађорђевића (1842 – 1858).

Михајло Обреновић

АЛЕКСАНДАР КАРАЂОРЂЕВИЋ (1842 – 1858)

Александар Карађорђевић је рођен 29. септембра (11. октобра) 1806. у Тополи, као други син Јелене и Карађорђа Петровића. После краха Првог српског устанка 1813. одлази са породицом у емиграцију. Кратко време проводе у Аустрији, а затим прелазе у Русију. Тамо су живели у **Хотину**, где су остали и после Карађорђеве ликвидације. Пре повратка у земљу, Александар је неко време живео у Влашкој, где се 1830. оженио **Персидом** Ненадовић, ћерком Јеврема Ненадовића. Са њом је имао десеторо деце.

Александар Карађорђевић

Уставобранитељи су за кнеза Србије изабрали Карађорђевог сина Александра Карађорђевића који је владао од 1842. до 1858. године. Уставобранитељи су штитили интересе грађанске класе, помагали су развој капиталистичке привреде (трговину и занатство). Доста је урађено на подизању просвете и културе. Најзначајнију улогу у уставобранитељском режиму имао је **Илија Гарашанин**, један од највећих државника Србије XIX века, творац бирократског начина управљања у Србији. Гарашанин је разрадио и први национални програм тзв. **Начертаније** (1844), који је предвиђао стварање уједињене српске државе. То је био програм за стварање југословенске државе са Србијом на челу. Шеснаестогодишња владавина уставобранитеља завршена је 1858. године. Те године је на **Светоандрејској скупштини** збачен кнез Александар Карађорђевић. Александар је био слаб владар, без реформаторских способности и отпорности према противницима, био је добродушан, мек и попустљив. Александар је умро 1885. године у **Темишвару**, а сахрањен у **Бечу**. За време владавине његовог сина Петра I његове мошти су пренете на **Опленац**.

ДРУГА ВЛАДАВИНА МИЛОША ОБРЕНОВИЋА (1858 – 1860)

Владавина **уставобранитеља** у Србији завршена је у децембру 1858. године. Тада је **Светоандрејска скупштина** збацила са власти **Александра Карађорђевића** и прогласила за кнеза 76-огодишњег Милоша Обреновића. То је био други Милошев долазак на престо (први је био од 1815.до 1839.године).

Кнез Милош није признавао устав из 1838. године (Турски устав) и законе донете на основу њега. У спољној политици Милош је имао доста успеха, залагао се да истера Турке из Србије и да Србији донесе нови устав.

Иако није стигао да оствари све што је започео, Милош је ипак ојачао међународни положај. Кнез Милош је умро у свом конаку на Топчидеру, 14.септембра 1860. године. Сахрањен је у **Саборној цркви** у Београду.

Милоша је наследио његов син Михајло.

ВУК СТЕФАНОВИЋ КАРАЏИЋ

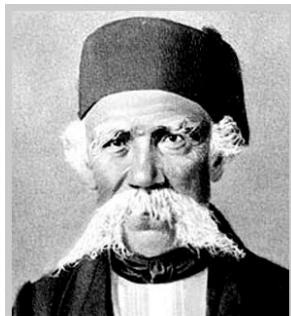
Како је текао развој српске државе, тако се развијала и књижевност српског језика. Реформа књижевног језика повезана је са **Вуком Стефановићем Караџићем** (1787- 1864). Рођен је у **Тршићу код Лознице**, а умро у Бечу.

После пропасти Првог српског устанка Вук одлази у Беч и упознаје се са ученим Словенцем **Јернејем Копитаром**, који му је помогао у научном раду.

Већ 1814. године Вук издаје прву збирку српских народних песама и прву граматику српског језика.

Године 1818. издаје "**Српски речник**".

По схватању Вука Караџића заједнички **речник** Срба и Хрвата представљао би најбољи пут за њихово приближавање и уједињење. Победа Вукових идеја имала је велики историјски значај, јер је омогућила полет српске националне културе. **Вукова језичка реформа** званично је уведена у Србију 1868. године, четири године након његове смрти (1864).

Вук Стефановић Караџић

ДРУГА ВЛАДАВИНА МИХАИЛА ОБРЕНОВИЋА (1860 – 1868)

Михаило је владао од 1860. до 1868. године. То је била његова друга владавина (прва владавина од 1839. до 1842. године). Његова владавина је, као и владавина његовог оца, била апсолутистичка. Завео је лични режим, Народна скупштина састајала се једном у три године, а слобода штампе није ни постојала.

На **Преображењској скупштини** одржаној у **Крагујевцу** 1861. године он доноси **три закона**:

Закон о народној скупштини (она је сведена на законодавно тело, састајала се једанпут у три године и посланици су могли да буду кажњени за иступање у скупу).

Закон о Државном савету (кнез је могао да ограничи доношење закона).

Закон о народној војсци (грађани од 20 до 50 година су имали војну обавезу).

Тако је устав из 1838. године био обеснажен.

Михаилов лични режим учвршћен је 1862. године када је донет **Закон о уређењу државне управе**. По том закону кнез је могао да бира министре по својој жељи. Овим законом био је учвршћен Михаилов апсолутистички систем владања, али је Србија баш на основу њих постајала све независнија од Турске, јер су њиховим одредбама поништени прописи Турског устава из 1838. године.

Спољна политика Михаила била је веома активна. Имала је за крајњи циљ ослобађање и уједињење српског народа од Турака.

Односи са Портом су се погоршали 1862. године у јуну када је турски војник у једној свађи (тучи) убио српског дечака код **Чукур чесме** (Београд). Тај догађај изазвао је сукоб између Срба и Турака и претио је да прерасте у рат. Турци су са београдске тврђаве **бомбардовали Београд**, што је истакло српско питање пред европску јавност.

Михаило је био заслужан за стварање **првог балканског савеза** склопљеног између Србије, Црне Горе, Грчке и Румуније.

Сви велики планови Михаила прекинути су акцијом либералних завереника које је предводио београдски адвокат **Павле Радовановић**. Они су на кнеза Михаила извршили **атентат** 11. јуна 1868. године у Београду (Кошутњак).

Убиство кнеза Михаила Обреновића 1868. године

Адвокат **Павле Радовановић** са осталим либералима састајао се у селу Непричави код Ваљева и ковао заверу и буну против кнеза Михаила зато што је спутавао штампу и слободу говора (критике) и забране конгреса Либерала у Београду. Либерали су одобравали кнежеву спољну политику за ослобођење осталих српских покрајина од Турака, али нису подносили његову унутрашњу владавину.

Већ је завера била скована против кнеза, када је Павле Радовановић због малверзација осуђен на петогодишњу робију. Чекало се да га кнез помилује, а када помиловање није дошло, пришло се извршењу завере и то од браће и оца Радовановића и бившег отпуштеног начелника. Тако је завера више личила на личну освету.

У недељу, 29. маја/11.јуна 1869. кнез Михаило је кренуо кочијама да се провезе до **Кошутњака** око 10 часова изјутра. Са њим је ишао његов ађутант **Светозар Гарашанин**, син Илије Гарашанина, а у кочијама су до кнеза седеле Анка Константиновић, његова сестра од стрица, као и њена ћерка Катарина, са којом је кнез Михајло желео да се ожени. **Митрополит** се успротивио том родбинском браку, због чега је прогнан из Србије. У парку на Кошутњаку појавили су се **Павле и Коста Радовановић** у свечаним црним оделима, цилиндрима на главама и упереним пиштољима у правцу кнежеве кочије. Први се пред кочијом појавио Коста. Њега је кнез Михаило Обреновић препознао због спора око његовог брата Љубомира. Последње речи кнеза које је сам признао Коста на суђењу биле су: "Дакле, истина је.". Кнез их је говорио на француском језику, јер су даме до њега znale француски. **Катарина** је покушала да се наслони на кнеза и да не да Радовановићу да пуца. На суђењу је Коста изјавио да није желео убити никог другог већ само кнеза. **Лакеј** који је возио кочију преклињао је браћу да не чине лудост. Први је почео пуцати Коста, придружио му се Павле. Кнез Михаило је убијен са три хица, а такође је страдала и Анка Константиновић која је својим телом покушала да заштити кнеза за време пуцњава, док је Светозар Грашанин рањен пао са коња и онесвестио се. **Катарина**, лакше рањена, дозивала је помоћ на француском и придржавала мртвог кнеза. Браћа су почела да беже низ Кошутњак према Топчидеру где су их чекали остали завереници.

Заузимање власти спречио је кнежев председник владе **Илија Гарашанин** дојуривши фијакером у Београд са излета у Кошутњаку и алармирао војску и полицију.

Сви завереници су изведени на саслушање истог дана, а главну реч је водио Никола Христић. Пресуда је била - смрт. **Завереници** су стрелани у поноћ на Карабурми, а у читавој Кнежевини је била велика жалост. Због поверљивих докумената о апсолутистичком режиму кнеза Михаила и пресуде на смрт **Љубе Радовановића**, влада је сакрила документа са салушања и узроке атентата. Јавности је само речено да су страни плаћеници убили Књаза Михаила и да су кажњени смрћу. Национална жалост је трајала три дана. Кнез **Михаило** је сахрањен на **напуштеном Марковом гробљу у Београду** уз војне почасте, мошти су касније пренете у **Саборну цркву** (Београд). **Кнез Михаило** је подигао чувену зграду **Народног позоришта** у Београду, а прва свечана представа 30.октобра 1968. била је **«Посмртна слава кнеза Михајла»**.

Што се боре мисли моје

Кнез Михаило је био ожењен **Јулијом Хуњади**, ћерком грофа Хуњадија. Венчање је обављено у руској капели у **Бечу** 20.јула 1853.године. Они су се раставили писменим споразумом 1865. године.

Кнез Михаило је флертовао са својом сестром од стрица **Анком** (Јевремовом), доцније Константиновић (муж јој је био Александар Константиновић, влашки војвода). Кад је кнегиња **Љубица**, Михаилова мајка то сазнала, са кубуром у руци је питала Михајловог ађутанта ; Куме, има ли шта између Михаила и Анке да би их поубијала. Одговорио је **«нема ништа»**.

Касније се Михаило смртно заљубио у Анкину кћерку **Катарину** (њему је тад било 42 године и био је од ње старији 26 година). Анка се стално са ћерком врзала око кнеза, док није од завереника заједно са кнезом убијена у Кошутњаку. Њена мајка **Томанија** у 72 години успела је да побегне. У левом џепу Михаиловог капута нађена је катаринина слика, нотес са корицама превучен свилом и на њој извезене речи: **Вера, Љубљв, Нада**. Извезла их је вероватно његова сестричина Катарина. Касније Катарина се удала за **Миливоја Блазнавца**, који је био 24 године старији од ње.

Верује се да је стихове своје **песме** ,која вечно живи **«Што се боре мисли моје»**, кнез Михајло посветио **Катарини** или кнегињи **Јулији** која га је варала са кнезом **Карлом Аренбергом**. Што се види из писма које је она послала Аренбергу.

Што се боре мисли моје
Искуство ми ћутат` вели,
Беж`те сада ви обоје
Нек ми срце говори.
Први поглед ока твога
сјајном сунцу подобан
пленио је срце моје,
учинио робом га.
Да те љубим, ах, једина
целом свету казаћу,
сам` од тебе, ах, премила,
ову тајну сакрићу.

Михаило је био мужеван, леп, елегантан, романтичан, музикалан, добар стрелац, јахач ,кавалџер и центлмен.
Французи су га називали «**љубимац жена**».

Данас се мошти кнеза **Михаила Обреновића** налазе у **Саборној цркви** (Београд) . У Саборној цркви се налазе и мошти светог **цара Уроша** и светог **деспота Стефана Штиљановића**, као и гробнице црквених поглавара (патријарха **Гаврила Дожића** и патријарха **Викентија**) и српских владара из династије **Обреновић** (Милоша и Михаила). Испред главног портала, сахрањени су **Доситеј Обрадовић** и **Вук Стефановић Караџић**.

Саборна црква, Београд

КНЕЗ И КРАЉ МИЛАН ОБРЕНОВИЋ (1868 – 1889)

После убиства кнеза Михајла, за српског кнеза војска је прогласила четрнаестогодишњег **Милана Обреновића** (1868–1889), сина Михаиловог брата од стрица **Јеврема**.

Милан Обреновић је био једини законити мушки **потомак** династије Обреновића. Његов отац Милош Обреновић био је син Јеврема Обреновића, брата кнеза Милоша. Мајка му је била **Румунка Марија Котарци**. У његовим венама текла је српско – **влашка крв**. Рођен је у Румунији 1854.године. Крштени кум му је био **кнез Милош**, који му је и дао име Милан, по имену свог рано преминулог сина. Милана Обреновића је смрт кнеза Михаила затекла на школовању у Паризу. Њега је за кнеза Србије прво прогласио војни министар Миливоје Петровић – **Блазнавац**.

Милан Обреновић

До његовог пунолетства државом је управљало **Намесништво** на челу са **Миливојем Блазнавцем и Јованом Ристићем**.

Владавина овог Намесништва трајала је четири године, до 1872.

Народна скупштина сазвана је 1869. године, када је донет **устав (намеснички)**, по коме је Србија проглашена за уставну монархију са династијом Обреновића на челу.

Тада је на челу владе био **Јован Ристић**, историчар и дипломата. По овом уставу султан није могао да се меша у унутрашње послове Србије, што је одобравао устав из 1838.године (**Турски устав**).

По овом уставу кнез је постављао једну трећину посланика, а право гласа имали су само порески обавезници.

Кнез Милан се 1875.године оженио **Наталијом Кешко**. Брачни односи између њих постали су затегнути још пре српско – бугарског рата. Томе је допринео највише краљ Милан, који је био склон другим женама, коцкању и одан алкохолу. **Наталија** је тешко подносила овакав живот свог мужа.

Убрзо је дошло до међусобних сукоба, који су се претворили у дворске скандале. Њихов супружански однос и **развод брака** постали су значајно политичко питање у Србији. Брак између њих двоје је разведен у јесен 1888. године. Наталија је маја 1891. године протерана из земље, али и после протеривања повремено је посећивала сина.

Србија улази у **рат против Турске** 1876. године, који је био изазван у Херцеговини (Невесиње). Тај рат је трајао до 1. новембра 1878. године.

Други српско – турски рат почео је 15. децембра 1877. године. **Циљ** је био исти као и у претходном рату - ослобађање српског народа од турске власти и територијално проширење ка југу. У овом рату **Србија се знатно проширила** и ослободила Ниш, Пирот, Прокупље, Куршумлију, Лесковац и Врање. Рат је завршен 31. јануара 1878. године.

Јован Ристић

САН СТЕФАНСКИ МИР

Русија и Турска склопиле су **мировни уговор** 3. марта 1878. године у **Сан Стефану код Цариграда**. Тим уговором **руска дипломатија створила је велику Бугарску** да би преко ње проширили свој утицај у југоисточној Европи.

Србији је призната **државна независност**, али не и територије које је ослободила на југу. Оне су највећим делом, заједно са читавом Македонијом, припале **Бугарској**.

БЕРЛИНСКИ КОНГРЕС

Јачање Русије на Балкану није одговарало другим **великим силама** и због тога је у **Берлину одржан конгрес** (од 13. јуна до 13. јула 1878.) на коме су многе тачке Сан Стефанског мира измењене. Уместо **Сан Стефанске Бугарске** створене су Кнежевина Бугарска и провинција Источна Румелија. Босна и Херцеговина предата је на управу Аустроугарској.

Србији је потврђена државна независност, добила је нишки, пиротски, топлички и врањски округ.

ПРИЗРЕНСКА ЛИГА

Важну улогу у развоју односа између **српског и албанског народа** имала је „**Лига [Савез] за одбрану права албанског народа**”, друкчије још названа „**Албанска лига**” или „**Призренска лига**”, формирана у Призрену почетком јуна 1878. године. Лига представља важан моменат у конституисању **албанске националне идеје**.

До формирања Лиге дошло је у току припрема за Берлински конгрес. Санстефански мировни уговор отварао је процес поделе европске Турске, при чему су земље насељене српским и албанским живљем биле захваћене деобом између Црне Горе, Србије и Бугарске. Ваља нагласити да се на ратни програм Србије и Црне Горе 1876/77. не може гледати као на експанзионизам и присвајање туђих националних територија, јер је у питању ослобођење сопствених земаља, преплављених насиљем једнога страног елемента. Ратни програм Србије и Црне Горе тежио је ка томе да ликвидира стање вековне окупације и успостави свој национални суверенитет, да заштити и ослободи српски народ, подвргнут систематском геноциду. Албански народ у старој Србији није био неутрални фактор, нити се налазио у позицији поробљеног и обесправљеног народа. За српску и македонску рају **Албанац -муслиман** био је управо **слуга окупатора и окупатор**.

Призренска лига, без обзира на све закулисне акције турских власти и иностраних агената, представља прво озбиљније акционо и програмско окупљање Албанаца, прву организацију албанског национализма.

Створена у реакцији на остваривање националноослободилачког програма балканских хришћана, посебно Срба, она је постављена на темеље великоалбанске идеје, игноришући право српског народа и других словенских балканских народа и Грка да живе на својој земљи заштићени законом.

Судар је био неминован, а агресивни **противсрпски** и уопште противсловенски **концепт Лиге трајно је оптеретио односе између ова два народа**. У исто време, **великоалбански концепт** Лиге се сам по себи нудио неким европским силама као оруђе за њихову сопственуо продирање на Балкан.

СРБИЈА ОД 1878. ДО 1903. ГОДИНЕ

Почетком 80–тих година почиње да се развија страначки живот. Створене су: **Либерална** (Јован Ристић), **Напредњачка** (лична странка кнеза Милана) и **Радикална странка** (Никола Пашић).

Противници Милану били су радикали и либерали.

Напредњачка влада донела је многе корисне законе (о штампи, судијама, војсци, Закон о основним школама – тада је уведено основно обавезно образовање).

Напредњачка странка је на власти била од 1881. до 1887. године.

Године 1884. изграђена је **железничка пруга Београд–Ниш**, а 1869. године основана је прва српска банка.

Напредњачко министарство, под јаким Милановим утицајем, усмерило је спољну политику Србије према Аустроугарској са којом је 1881. године склопљен трговински уговор.

По том уговору Аустроугарској признат је положај као **најповлашћенијој нацији у Србији**.

Аустројско опредељење кнеза **Милана** трајно је учвршћено потписивањем **ТАЈНЕ КОНВЕНЦИЈЕ** 28. јуна 1881. године. Њом се Србија обавезала да неће водити спољну политику супротну Аустроугарским интересима, пре свега у Босни и Херцеговини и Санцаку.

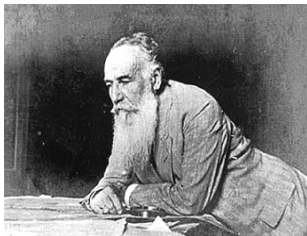
Са друге стране, Аустрија се обавезала да неће спречавати српско надирање ка Вардарској долини и да ће подржати проглашење Србије за **краљевину**, што се и остварило **1882. године** (Милан је постао краљ).

ТИМОЧКА БУНА 1883. ГОДИНЕ

Краљ Милан је укинуо **народну војску** и завео **стајаћу војску**, стални кадар. Влада је овај закон донела 3. јануара 1883. године и обнародовала, наредивши да сви предају оружје. Радикали су издали проглас да се не предаје оружје. Када је влада послала стајаћу војску и жандармерију да одузму оружје силом од народа, сељаци су у **Тимочкој Крајини** одговорили отпором и употребили оружје. Буна се брзо проширила, али под топовским пуцњима народ је положио оружје. За све ове побуњенике организован је био преки суд који је изрицао смртне казне. **Стрељано** је 20 коловођа и око 700 осуђено на казну робије и затвора (највише радикала). Тада је ухапшен и цео радикални Главни одбор. **Никола Пашић** се једва спасао бекством у Бугарску, па је у одсуству осуђен на смрт. На помиловање и повратак у Србију чекао је шест година, док су радикали дошли на власт, и донели слободоумни устав (1888), а краљ Милан абдицирао у корист малолетног сина Александра (1889). Касније су се проносиле гласине да су га његове присталице **скривеног у бурету** прошверцовале преко границе и тако спасли хапшења.

НИКОЛА ПАШИЋ (1845-1926)

Рођен је у **Зајечару**, 18.12.1845. у пекарској породици. **Никола Пашић** је један од највећих српских државника XIX и XX века - политиком се бавио више од пола века, у Кнежевини и Краљевини Србији и у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца. Уписао је 1866. Технички факултет Велике школе у Београду. Српска влада га је као одличног студента 1868. упутила на школовање у Цирих. Студирао је на Политехничкој школи у Цириху техничке науке као државни стипендиста. За време боравка у Швајцарској био је близак **Светозару Марковићу**, али се касније разишао са њим. После једногодишње праксе на изградњи пруге Будимпешта – Беч, вратио се у земљу мада је по образовању био **инжењер**, најмање се бавио својим стручним послом. У идеолошком смислу, прошао је кроз неколико фаза: у младости је био социјалиста и револуционар, у зрелим годинама борац за парламентарну демократију, док је у касним годинама постао конзервативац.

Никола Пашић

Био је вођа **Радикалне странке** од оснивања до смрти, када је изгубила политички утицај. У XIX веку Странка је била углавном у опозицији против Обреновића, а у XX веку била је искључиво на власти.

Са краљем Петром Карађорђевићем био је чак у присним односима. Имао је скоро невероватну, веома бурну политичку прошлост. Због покретања **Тимочке буне** био је осуђен на смрт, изгнан из земље (Бугарска). Од 1883. до 1889. године, затвореник због увреде краља и учешћа у Ивањданском атентату 1899. године. Обављао је разне дужности - био је градоначелник Београда, народни посланик, председник Народне скупштине, дипломатски представник, преговарач на **Конференцији мира у Паризу**, председник владе (1891-1892; 1904-1918, са три краћа прекида; 1921-1926 са једним прекидом). За време владавине краља Александра Обреновића саставио је прву

владу.

Из српства у југословенство прешао је после пропасти царске Русије. Одиграо је велику улогу у формирању Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца. Умро је у **Београду**, 10.12.1926.године.

УСТАВ ИЗ 1888. ГОДИНЕ

После неуспелог **српско-бугарског рата** (који је избио због српских интереса у Македонији) 1885. године, **краљу Милану** је била потребна подршка и он је налази у Радикалној странци.

Краљ Милан је октобра 1888.године наредио изборе за велику Народну скупштину. **Именовано је и одбор** за рад на доношењу новог устава. У одбору су били поред краља и Јован Ристић, Гарашанин и Грујић.

Устав је донет 1888. године. Овим уставом уводе се непосредни избори и тајно гласање. Владар је био одговоран за свој рад скупштини.

Краљ Милан није могао да се помири са чињеницом да мора да управља по уставу који је ограничавао његов апсолутистички режим и напустио је Србију.

Претходно је обезбедио престо свом малолетном сину Александру Обреновићу.

Краљ **Милан** умро је у **Бечу** 1901. године. По његовој жељи тело му није пренето у Србију, већ је сахрањен у **манастиру Крушедол**.

Јован Ристић

ИВАЊДАНСКИ АТЕНТАТ

Атентат на Милана Обреновића тадашњег команданта Активне војске (који се неколико година раније формално одрекао престола у корист сина Александра), извршен је на Ивањдан 1899. године. У **Кнез Михаиловој улици**, док се возио **кочијама**, на старог краља пуцао је бивши ватрогасац Ђуро Кнежевић из Босне. Милана **метак** није ни окрзнуо, док је његов ађутант лакше рањен у руку. Као што је познато, Обреновићи су искористили овај догађај за обрачун с радикалима. На суђењу које је уследило, атентатор је осуђен на смрт стрељањем, док су многи радикалски прваци, без ваљаних доказа, осуђени на затворске казне у трајању од пет до 20 година. У тој групи били су Стојан Протић, Никола Таушановић и Никола Пашић, који је помилован на дан изрицања пресуде, због инсистирања Русије.

КНЕЖЕВА ХИМНА (БОЖЕ ПРАВДЕ)

У време када је кнез **Милан** стекао пунолетство 1872. године и почео самостално да влада, **Јован Ђорђевић** је истовремено написао Кнежеву химну и **Српску химну**. Зна се поуздано да је Кнежева химна певана Милану Обреновићу 1875. године и гласи:

**Боже правде, ти што спасе,
од пропасти досад нас,
чуј и одсад наше гласе,
и одсад нам буди спас!**

**Моћном руком води, брани,
будућности српске брод!
Боже спаси, Боже храни,
српског кнеза, српски род!**

**Нек владара штити млада
твоја силна десница,
он је српског рода нада,
српског рода зеница!**

**Да с'милошћу твојом краси
да слободе сазри плод,
кнез Милана Боже спаси,
моли ти се српски род!**

КРАЉ АЛЕКСАНДАР ОБРЕНОВИЋ (1889 – 1903)

До његовог пунолетства земљом је владало **намесништво (Јован Ристић, Коста Протић и генерал Јован Белимарковић)** пошто је Александар у то време имао само 13 година. Његово детињство било је испуњено породичним **свађама и скандалима** (око развода оца Милана и мајке Наталије). Владавина Александра обележена је честим политичким кризама. У политички живот земље мешао се и краљ Милан, иако се одрекао држављанства. Спољна политика краља Александра била је аустрофилска, против које се борила Радикална странка. Устав из 1888.године ограничавао је **деспотски начин владавине** и делимично је обезбедио демократска права. Зато је краљ Александар **укинуо устав из 1888.** и прихватио **Намеснички устав** из 1869. године. **Александрова самовоља** дошла је до изражаја 1901.године када доноси нови устав, који је још више јачао режим владара и познат је као **Октроисани устав.**

Александар Обреновић

Од тада Александар више није имао подршку ни војске ни чиновништва.

МАЈСКИ ПРЕВРАТ 1903.године (Убиство краља Александра Обреновића, официрска завера)

Лошом политиком **краљ Александар Обреновић** је изазвао против себе све слојеве српског друштва.

Са краљем Александром Обреновићем били су незадовољни и политичари због укидања устава неколико пута и војска због женидбе са разведеном **Драгом Машин** (удовица инжењера Светозара Машина, ћерка Панте Луњевице) . Она није могла **родити** престолонаследника Србији, тако да је један председник владе рекао, пола у шали, пола у збиљи, „**да је лакше октроисати нови устав, него престолонаследника**“.

Драга је имала јаког **утицаја** на краља, па га је наговарала да за престолонаследника Србије одреди њеног **млађег брата** (браћа су јој били потпоручници у војсци и са препотентношћу су се односили према другим официрима).

Млађи официри, увређени њиховим понашањем, почели су да се договарају и уписују у заверенички списак за убиство краља и краљице, као и њене браће **Николе и Никодима**.

На списку код **Аписа** било је 28 завереника официра. То вече скупили су се у Официрском дому Београду, забављали се и играли више пута „коло краљице Драге“, све до два часа ујутру, док није дошао резервни пуковник Александар Машин у униформи. **Поручник Антић одржао је заклетву:** „У случају неуспеха - један другог нећемо никад издати, а ако успемо - за себе нећемо тражити никакве награде.“ Кренули су на двор. Када приметите да нема батаљона пуковника Петра Мишића, наста колебање, али Апис извади пиштољ и нареди: „Напред! У живот или смрт!“ Капију је почео да отвара поручник **Петар Живковић**, али је толико дрхтао да никако није могао погодити кључем у браву, док му Апис није подвикнуо. Настало је пушкарање са дворском стражом и **Драгутин Димитријевић Апис** је био рањен са три метка у бутину. Завереници су јурнули у двор и све претражили, али краља и краљицу нису нашли. Време је пролазило у безглавој јурњави до четири часа, када запретише краљевом ађутанту генералу **Лазу Петровићу** да ће га убити. Узевши реч од завереника да неће убити краља, ађутант позва краља да изађе. Када краљ изађе из зида водећи краљицу, проломише се пуцњи и **изрешеташе краља, краљицу и ађутанта**.

Њихова тела била су **бачена кроз прозор** на улицу. Касније ће бити пренета у **цркву светог Марка на Ташмајдану**.

Слава династије Обреновић је **Свети Никола**.

Александар и Драга

Драгутин Димитријевић Апис

Црква Светог Марка – Ташмајдан

КРАЉ ПЕТАР I КАРАЂОРЂЕВИЋ (1903 – 1921)

Александар и Драга Обреновић су тајно сахрањени у цркви светог Марка на Ташмајдану, ноћу, без пратње и опроштајних посмртних слова.

Председник скупштине **Андре Николић**, не чекајући да се осуши њихова крв проливена у конаку, где су их официри у тајној прегради открили и масакрирали, сазвао је заједничку седницу скупштине и Сената, јер је држава морала решити питање највише институције – монархије, ко ће наследити последњег Обреновића који није имао деце, јер је краљица била нероткиња. „Господо сенатори и господо народни посланици! Стање изазвано превратом од 29. маја налаже нам да хитно и неодложно гласамо о два врло важна питања: Прво, група посланика је предложила да се укине Устав од 1901. и врати устав од 1888. године, и друго, пошто почивши краљ нема наследника, расположење је да се на упражњени престо позове кнез Петар Карађорђевић, син краља Александра Карађорђевића. Молим да

Петар I Карађорђевић

гласамо о првом питању. Ко је за укидање устава?

Констатујем да је једногласном одлуком Народне скупштине и Сената враћен устав од 1888. године, а одбачен устав од 1901. године ... Хвала, а сад, господо, да гласамо по другом питању. Нека дигне руку ко је за то да на српски престо позовемо **Петра Карађорђевића**?

Утврђујем да је Петар Карађорђевић једногласно изабран за краља Србије.

Живео краљ Петар Карађорђевић!“

„**Живео!**“– проломи се из свих, па и из грла републиканаца и социјалиста.

Они су интерес отаџбине ставили изнад партијског програма.

Краљу Петру је тад било 60 година, он је одмах дошао у Србију. Дочекан је врло свечано. Краљ Петар је плакао од радости улазећи у Београд, у своје родно место, које није видео пуних 45 година.

Дана 12. јуна 1903.године (по јулијанском календару) **Петар Карађорђевић** положио је у Народној скупштини **заклетву** на нови устав (устав из 1888. био је нешто измењен, и познат је као устав из 1903. године), и тиме постао краљ Србије. По овом уставу Србија је била **наследна монархија**.

Од самог почетка своје владавине краљ Петар I суочио се са озбиљним препрекама. Земља је била растрзана унутрашњом политичком борбом.

Као европски, образован и просвећен владар, и човек богатог животног искуства, краљ Петар увео је у Србију европске политичке институције и вредности, чиме је у земљи успоставио унутрашњи мир. Залагао се за демократију, парламентаризам и слободу штампе.

Непосредно пред полагање заклетве пред посланицима, сенаторима и члановима владе краљ Петар изјавио је: "Ја хоћу да будем истинити уставни краљ Србије. Устав и све уставне гаранције за мене су светиња које ћу вазда најбрижљивије поштовати и чувати". Том приликом позвао је на политичко и династичко помирење, рекавши :

"Све праштам, све остављам забраву".

Нови краљ Србије прихватио је **режим парламента и грађанске демократије**, на власт је дошла **Радикална странка** на челу са **Николом Пашићем**. Та странка није више била онако борбена и демократска као у време борби са апсолутистичком политиком Обреновића.

Завршен је период апсолутистичке владавине и политичких криза, Србија је пошла путем мирнијег политичког, привредног и културног развоја.

Србија је променила и своју спољну политику - почела се ослањати на Русију и силе Антанте (Енглеска и Француска).

У овом периоду Србија се припремала за последњи обрачун са Турском која је држала територије на којима је живео део српског становништва.

Аустроугарска је настојала да спречи јачање Србије, јер је она била препрека њеном надирању на Балкан и према Блиском Истоку. Због тога се Србија све више приближавала **Русији** (Антанти).

Петар Карађорђевић рођен је 11.јула 1844. године у Београду. Био је треће дете кнеза **Александра Карађорђевића и књегинје Персиде**. Петар је постао престолонаследник 1847.године после погибје старијег брата Светозара. Своје школовање започео је у Београду.

Када је Петров отац, кнез Александар, морао да напусти српски престо и оде у **Швајцарску**, он је са собом повео и свог сина Петра, коме је тад било 14 година. Од 1858. године школовао се у **Женеви**, а касније и у **Паризу**, где је и завршио Вишу војну академију. Као **француски добровољац** учествовао је у **француско-пруском рату** (1870. године).

Опленец - Топола

Оженио се на **Цетињу** 1883. године најстаријом ћерком црногорског књаза Николе (1860-1918), књегињом **Љубицом – Зорком**. У том браку имао је петоро деце (**Јелена, Милена -умрла као дете, Ђорђе, Александар, Андрија - умрла одмах после рођења**). Одликован је Орденом **Легије части**. Услед сталних и тешких напора у Балканским ратовима, здравствено стање краља Петра се погоршало и он је 24. јуна 1914. године пренео краљевска овлашћења на престолонаследника Александра Карађорђевића. Умро је 16. августа 1921. године у Београду (Топчидер), а сахрањен је у својој задужбини на **Опленцу**. Због својих заслуга у **Балканским** ратовима и у Првом светском рату у српском народу остао је запамћен као краљ **Петар I Ослободилац**, а из милоште у народу прозван и "**чика Пера**".

ЦАРИНСКИ РАТ (1906 – 1911)

Наглашена српска политика индустријске заштите, аустроугарски аграрни протекционизам, склапање српско–бугарског царинског савеза и закључивање зајма у Француској за наоружање и изградњу железница (1905) Аустроугарској су послужили као разлог да 1906. године **уведе економску блокаду Србији**. Ова блокада, која је трајала до 1911. године, позната је као **Царински рат**. Двојна монархија је затворила границе и сасвим забранила размену робе са Србијом. Због тога је српска привреда морала да тражи нова тржишта.

Из тог рата Србија је изашла као победник. Производе које је раније извозила само Аустроугарској сада је упућивала Дунавом и преко Солуна у друге земље Европе. Србија се на тај начин ослобађала зависности од трговине са Аустроугарском, и у све већој мери окретала се Француској. Српска влада је у новембру 1906. године уговорила зајам за наоружање и изградњу железнице.

Царински рат са Аустроугарском завршио се 1911. године закључивањем новог аустријско – српског трговинског уговора.

АНЕКСИОНА КРИЗА (ПРИПАЈАЊЕ)

У јесен 1908. године састали су се аустроугарски министар и руски министар спољних послова, који је том приликом пристао да Аустрија изврши анексију (припајање) Босне. После овог састанка Аустроугарска је прогласила анексију и тиме поништила одредбе Берлинског уговора. **Анексија** је омогућила природну експлоатацију Босне и Херцеговине.

Године 1908. Аустроугарска је **анкетирала Босну и Херцеговину**.

Србија је тиме била дубоко незадовољна и нашла се на ивици рата са суседном монархијом.

Србија је у јануару 1909. године предложила да Босна добије аутономију под влашћу Турске, али тај предлог није међународно признат. Аустроугарска се у исто време споразумела са Турском. Потом је Немачка ултимативно захтевала од Русије да и она прихвати анексију. Због неспремности за рат, Русија је то морала да прихвати. Србија је била принуђена да једном изјавом датом у Бечу марта 1909. године призна анексију. Србија је изложила проблем положаја Срба у Босни и Херцеговини, као и своје захтеве за сједињењем Срба с једне и друге стране Дрине.

ПРВИ БАЛКАНСКИ РАТ

Србија, Црна Гора, Грчка и Бугарска формирале су 1912.године **Балкански савез** са намером да заједно ратују против **Турака**. Споразум су најпре потписале Србија и Бугарска, а затим су се придружиле и Грчка и Црна Гора. Циљ Балканског савеза је био ослобађање од турске власти.

Одзив војске у Србији био је **изванредан**, преко 400 000 људи, под врховном командом краља **Петра I Карађорђевића**.

У Београду и у варошима мобилизација је дочекана са неописивом радошћу. Дан њене објаве био је као каква свечаност: на улицама су људи прилазили једни другима радосна лица и грлили се. Љубили су се и они који се нису ни познавали. **То је била права експлозија родољубља на све стране**.

Први су Црногорци објавили рат Турској 8. октобра 1912. године. Црна Гора је своје нападе усмерила према Тузију и Скопљу.

Српска војска кренула је према Скопљу и забележила две велике победе - код **Куманова** (24.октобра 1912.године) и **Битоља** (18. новембра 1912.године).

У Рашкој области српска војска се спојила са црногорском и преко северне Албаније продрла на Јадранско море.

Савезничке војске такође су напредовале. Бугарска је продрла до Једрена, а Грчка је заузела Солун.

Аустроугарска је учинила велики напор да умањи успех Србије и Црне Горе, од Србије је тражено да повуче војску са Јадрана, а од Црне Горе да уступи Ловћен. У Бечу су направљени **планови** да се створи **самостална албанска држава**, која би била препрека Србији за излаз на **море**. План је остварен у **Валони** 28. новембра 1912. године проглашењем **независности Албаније**, а Бугари су све више подстрекивани да уђу у рат против Србије. Али, и поред тога, Бугари су уз помоћ Срба освојили Једрене, а Црна Гора Скадар.

Први балкански рат завршен је потписивањем мировног уговора у **Лондону 30. маја 1913. године**.

Лондонским уговором Турска је изгубила све територије на Балкану, изузев Цариграда. Србија није добила излаз на Јадран, а Грчка је добила Егејску Македонију са Солуном и острва у Егејском мору. Албанија је стављена под међународни протекторат. **Између Србије и Бугарске дошло је до сукоба око Вардарске Македоније.**

Првим балканским ратом завршена је вековна борба за ослобођење балканских народа од турске власти.

ДРУГИ БАЛКАНСКИ РАТ

Одлуке Лондонског уговора нису решиле **питање Македоније**. За њену територију биле су заинтересоване Србија, Бугарска и Грчка. Бугари су тражили највећи део Македоније. Русија је покушавала да сачува Балкански савез, док је Аустроугарска подржавала Бугарску да уђе у рат против Србије. Због опасности која им је претила од ратоборних Бугара, Србија и Грчка склопиле су савез коме се прикључила и Црна Гора.

Рат је почео **бугарским нападом** на српску и грчку војску, ноћу, 29. јуна 1913. године. Одлучујућа битка у Другом балканском рату одиграла се на **Брегалници**. Ова битка трајала је од 30. јуна до 8. јула 1913. године.

Српска команда била је у дилеми да ли да се повуче или да прихвати борбу. Једино је војвода **Живојин Мишић** био за наставак борбе. **Бугарска** војска била је поражена са жртвама око 25 000 погинулих, а **Срба** је имала 16 000 жртава.

Овај рат искористиле су **Румунија и Турска** за постизање својих **војних циљева** и напали су Бугарску - Румуни са севера, а Турци са југа. Турска је освојила Једрене.

Бугарска је била приморана да затражи мир који је потписан 10. августа 1913. године у **Букурешту**.

Букурешким миром **Србија** је добила **Санцак, Вардарску Македонију и Косово**.

Црна Гора добила је градове у Црној Гори (Никшић, Подгорицу, Жабљак, Бар, Плав и Гусиње).

Грчка је добила Егејску Македонију, **Румунија** Јужну Добруцу, а **Турска** Једрене.

Војвода Живојин Мишић

ЦРНА ГОРА (од краја XVIII до почетка XX века)

Турска власт у Црној Гори никад није била чврста због планинских одлика земље. Црногорци у борби против Турака ослањали су се на **Млетачку републику** (до краја XVIII века), **Аустрију** (у XVIII веку) и посебно на **Русију** (у XVIII и XIX веку). За стварање државе најзаслужнији су били **Петар I и Петар II Петровић**. Они су успели да учврсте јединство црногорских племена.

СВЕТИ ПЕТАР I ЦЕТИЊСКИ

Рођен је у **Његушима (код Цетиња)** 1748. године, а замонашио се у дванаестој години. По упокојењу митрополита **Арсенија (Пламенца)**, 1782.

године, постао је митрополит и господар Црне Горе. Живот је провео „са мачем у једној и крстом у другој руци“, борећи се да очува слободу црногорског народа којим је управљао, и да утврди веру православну у њему. Истовремено је мирио завађена црногорска племена, и војевао против Турака и Француза. **Сматра се оснивачем црногорске државности.**

Иако је био духовни и световни поглавар своје народу, **живео је у тесној, хладној келији, монашким подвигом угађајући Богу.** Упокојио се 1830. године. **Чудотворне мошти му почивају у Цетињском манастиру,** у којем је и овоземаљски

Петар Цетињски живот провео. Написао је кратку историју Црне Горе.

ПОСЛЕДЊЕ РЕЧИ СВЕТОГ ПЕТРА ЦЕТИЊСКОГ

18. октобра 1830, **пред само упокојење**, Петар I Петровић Његош (**Свети Петар Цетињски**) обратио се црногорским главарима:

"Ја већ немам рад шта крити, мени се последњи час приближио, и ја ћу овај свијет оставити. Препоручујем ви узајамну слогу, мили витези и честити јунаци! Поздравите ми сву браћу Црногорце и кажите им, да иако им се

њихов Господар преселио у вјечност, да је његова топла и последња жеља, да му његова слободна браћа Црногорци у миру и братској љубави бране своју богодану слободу, и да не забораве да су Црногорци и слободни јунаци. У мучној и кукавној али слободној земљи преживјех младу нејакост и сиједу старост. Божа је воља, да се с вама растанем вјечно, но не заборавите на моје ријечи. Збогом слободне горе, и не увенула ви слава доклен траје свијета и вијека! Благодат Божија по сриједи вас и свега рода србска! Поведите ме у моју одају, да мирно мој дух предам вишњему промислу."

ПЕТАР II ПЕТРОВИЋ ЊЕГОШ - владика Раде (1813-1851)

Рођен је у **Његушима**. На крштењу је Његош добио име **Радивоје**. По завладичењу потписивао се само својим калуђерским именом владика Петар Петровић. Али га народ владиком Петром није ни звао ни запамтио, него - владика Раде. Владиком Петром народ је називао једино његовог стрица. Његош никада није употребљавао оно II уз Петар, него је то додато касније, као и I уз име његовог стрица, да би их разликовали.

Петар II Петровић Његош

Родна кућа породице Његош

Не зна се тачно због чега је узео додатак Његош, а не Његуш, као што би требало према имену његовог племена и најужег завичаја. Биће да је то преузео од стрица владике Петра, који је каткада уз своје презиме додавао **Његош**. Владика Петар I, његов стриц, узео га је к себи 1825. године да га школује и припреми за наследника. Стриц је раније за наследника спремао Његошева брата од стрица, који се школовао у Русији, али је овај више волео

војску и официрски позив. Традиција је, међутим, била да владалац Црне Горе буде владика, па се и млади **Његош**, Раде, како је на крштењу назван, спремао за тај позив. Школу је кратко време учио у **Боки Которској**, а после му је стриц довео за **учитеља Симу Милутиновића**. После стричеве смрти, 1830, Његош се закалуђерио врло млад и примио управу над Црном Гором. 1833 путовао је у **Петроград**, где је био завладичен. Још је једанпут ишао ради државних послова у Петроград и два пута у Беч. Путовао је и по Италији ради разгледања уметничких споменика, а и ради лечења. Зиму 1850. године провео је у Напуљу, тешко болестан од туберкулозе. Умро је на **Цетињу** и сахрањен у **Цетињском манастиру**, одакле су му, по његовој жељи, мошти пренете 1854. у **капелу на врху Ловћена**. Кад су Аустријанци у Првом светском рату освојили Црну Гору, спустили су Његошеве кости на Цетиње, али су по ослобођењу поново пренете на исто место, уз велике свечаности и у присуству краља Александра Ујединитеља. Место старе капеле подигнут је нови маузолеј, дело **Ивана Мажуранића**. Његош је био и верски и световни поглавар српског народа у малој Црној Гори, у којој је, истина, била **јака национална свест и патријархални морал**, али у којој је владала домаћа анархија, племенска суревњивост и **крвна освета**.

Кад је дошао на власт, он је одмах стао да уводи ред и модернизује државу. Он подиже школе, оснива судове, прави путеве, узима поступно сву власт у своје руке и уводи порезу. У једној културно заосталој средини то је ишло тешко, и то је морало болети овог великога родољуба, који је свом душом био предан народу. Ја сам владар међу варварима, а варварин међу ладарима, писао је он. Његош је почео да пише још као дечак. Последњих седам година живота објављује своје три најважнија дела: **Луча микроkozма, Горски вијенац, Лажни цар Шћепан Мали, Огледала сербског, Пустињака Цетињског** и др.

Маузолеј на Ловћену

КНЕЗ ДАНИЛО I

Кнез Данило рођен је у Његушима 1826. године. Данило се, по жељи народној и пристанку цара руског Николе I, прогласио у **Петрограду** за **Књаза**, и тиме је коначно у Црној Гори световна власт отцепљена од духовне. Турска се бојала да ће тиме Црној Гори сувише порастати углед, па је послала на њу 1852. велику војску под **Омер-Пашом**. Брат књаза Данила, Велики **војвода Мирко** предводио је борбу. Пошто се није могао одржати, склонио се у Острошки манастир, где је са 30 Црногораца девет дана одолевао огромној непријатељској сили, док му није стигла помоћ од књаза Данила. Борба се завршила 1853.године, када је Турска на интервенцију Великих сила признала ново стање у Црној Гори. 1858. Турска опет шаље велику војску, коју су у славној бици на Граховцу, на Спасовдан, Црногорци потпуно потукли под вођством Великог Војводе Мирка. Војвода Мирко био је гвоздене воље, јака карактера, неустрашив у остваривању народних идеала и државне мисли. Његово силно родољубље и сјајни ум, потпомаган у извођењу државних задатака несавладљивом личном храброшћу, положили су темељ новој Црној Гори и пред светом је у угледу подигли на степен заточника балканске слободе.

Из личне **породичне освете** смртно је рањен од најамљеног атентатора **Тодора Катића у Котору** 1. августа 1860. Сахрањен је у **Цетињском манастиру**. Његова жена **кнегиња Даринка** напустила је Црну Гору. На упражњени престо после њега дошао је његов **синовац Никола**.

КНЕЗ НИКОЛА

Кнез Никола рођен је у **Његушима** 1841. године. Васпитавао се у **Паризу**, а на власт је дошао после смрти свог **стрица Данила**, са деветнаест година. Првих година управљао је уз помоћ и сарадњу свога оца, **Великог Војводе Мирка**. 1862.године повео је због ослобођења Херцеговине први рат са Турском. Рат је био тежак за Црну Гору, али се завршио миром. Књаз Никола је 1868. први пут отпутовао у **Русију**, и том приликом је са **царем Александром II** још више развио везе, које су са Русијом били утврдили његови преци. По повратку с пута отпочео је живи рад на преуређењу државе. Уредио је војску, која му је била прва брига; отворио је по земљи судове и школе. У заједници са Србијом (1876), са којом је књаз Никола још под владом кнеза Михаила склопио савез, Црна Гора је објавила Турској рат за уједињење и ослобођење српскога народа.

Црногорско се оружје прославило у победама на Вучјем Долу, Фундини и Никшићу, па пошто је и Русија ушла у рат, Црна Гора заузео Билећ, Бар, Улцињ и Подгорицу. Глас о победама црногорским би разнесен широм света. После рата настало је дуго **доба мира**, које је књаз Никола умео искористити да своју Црну Гору и мудрог управом и мирним радом уздигне на степен на који су је подигле храбре мишице њених синова у славним ратним победама. Подизао је школе, градио путеве, отварао нове вароши, издавао корисне законе, сређивао државну управу завођењем министарстава и подстицао привредни и трговински полет и општу радиност. Прве новине, лист **ЦРНОГОРАЦ**, покренуте су на Цетињу 1871. године, а државна библиотека и музеј основани су 1893. Први црногорски новац искован је 1906. и звао се **ПЕРПЕР**. Али, највећа брига књазу била је војска, коју је, помоћу братске Русије, подигао наоружањем и обуком на висину савремених задатака и потреба, и од ње учинио праву народну узданицу. Удајом ћерке кнеза Николе за **италијанског краља** учвршћене су везе италијанског и црногорског двора. Односи кнеза Николе и српског краља **Милана** били су

хладни и испуњени међусобним неповерењем. Политички противници Обреновића често су налазили уточиште у Црној Гори. Односи Србије и Црне Горе побољшани су после мајског преврата 1903. године. Руковођен идејом општега напретка, дао је земљи из слободне воље 6. децембра 1905. Устав, кад му га нико од његових поданика није тражио. Кнеза Николу и његову политику подржавала је прва народна странка-**ПРАВАШИ**, а критиковала је Клубашка странка-**КЛУБАШИ**.

Највећи критичари кнеза Николе били су *Кнез и краљ Никола* црногорски студенти у Београду, који су 1907. штампали проглас **СРПСКА ОМЛАДИНА ИЗ ЦРНЕ ГОРЕ**. Кнез Никола је то протумачио као атак на себе, оптужио је Народну странку да стоји иза студената. **Кнез Никола** организовао је политички процес са намером да уништи своје противнике. Повод за то су биле бомбе пронађене код студената. Тако је избила **БОМБАШКА АФЕРА**. Суђење је одржано на **Цетињу** 1908. године, под оптужбом да су припремали убиство кнеза и рушење државе. Суђење је доказало да иза ове афере није била организатор Србија, већ неколицина студената. Да би ојачао свој уздрмани положај и углед, кнез Никола је искористио своју 50-годишњицу и прогласио се за краља Црне Горе, 1910. године.

Аустроугарска је прва признала Краљевину Црну Гору, а затим су то учиниле и друге велике силе, чиме је у великој мери порастао њен међународни углед.

Краљ Никола је Црном гором владао до 1918. године, када је **Црна Гора ушла у заједницу** - Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца.

Краљ Никола био је образован и песнички надарен. У песми Онамо, 'намо коју је Богдан Поповић уврстио у Антологију новије српске лирике, изразио је стремљење ка највишем српском идеалу, ослобођењу Косова и Метохије. Овај патриотски спев, с мотивима из борбе за ослобођење од Турака, кнез Никола написао је 1867. године. Мелодију за ову песму приредио је **Фрањо Вимер**, цетињски капелник **чешког порекла**, по узору на једну песму о **Гарибалдију**.

ОНАМО, 'НАМО

(традиционална химна Црне горе)

Онамо, 'намо... за брда она,
говоре да је разорен двор
мојега цара; онамо веле,
био је негда јуначки збор.
Онамо, 'намо... да виђу Призрен!
Та то је моје - дома ћу доћ'!
Старина мила тамо ме зове,
ту морам једном оружан поћ'.
Онамо, 'намо... са развалина
дворова царских врагу ћу рећ':
"С огњишта милог бјежи ми, куго,
зајам ти морам враћати већ'!"
Онамо, 'намо... за брда она
казују да је зелени гај
под ким се дижу Дечани свети:
молитва у њих присваја рај.
Онамо, 'намо... за брда она,
гдје небо плаво савија свод;
на српска поља, на поља бојна,
онамо, браћо, спремајмо ход!
Онамо, 'намо... за брда она
погажен коњ'ма кликује Југ:
"У помоћ, дјецо, у помоћ, синци,
светит' ме старца - свет вам је дуг!"
Онамо, 'намо... сабљи за стара
његова ребра да тупим рез
по турским ребрим'; да б'једној раји
њом истом с руку рес'јецам вез!
Онамо, 'намо... за брда она
Милошев, кажу, пребива гроб!
Онамо покој добићу души,
кад Србин више не буде роб.

ПИСМА КНЕЗА НИКОЛЕ

О рату Црне Горе са Турском, 1860-1862., краљ Никола, уз остало, пише: "Изгледа и изгледаће чудно и у потоња времена, да је мала Црна Гора сама ратила, са великом, силном царевином Турском. А ја сам тај рат прихватио лако, безбрижно, радо и с великим одушевљењем. Једна жеља преовлађиваше све друге: да ми је **ЦИЈЕЛО ПРИКУПЉЕНО СРПСТВО ЗАГРЛИТИ, ДА МИ ЈЕ СВЕ ЊЕГОВЕ НЕПРИЈАТЕЉЕ СПРЖИТИ...**"

О ослобођењу Подгорице и ЗЕТЕ, 1878.године, краљ Никола пише: "**Тако се извршило присаједињење ЗЕТЕ ЦРНОЈ ГОРИ, стародревне колијевке ДРЖАВЕ СРПСКЕ у којој се одњихала и подигла прва мисао о ДРЖАВНОМ ЈЕДИНСТВУ СРПСКОМ. Послије вјекова најтежега робовања, она се опет повратила у слободу и заједницу са ОНОМ ДРЖАВОМ СРПСКОМ, која је за све оне вјекове (ропства под Турцима) хранила СЛОБОДУ СРПСКУ и која је за те вјекове пролијевала драгоцену крв својих синова за ослободјење браће своје...**"

ЈУГОСЛОВЕНСКА ИДЕЈА, ВЕЛИКА ГРЕШКА ЗА СРПСКИ НАРОД

Југословенска идеја се зачела и развијала током XIX века. Пресудну улогу у борби за ослобођење и стварање заједничке државе 1914. године преузела је на себе **Краљевина Србија**. Српска војска и њен народ поднеле су у тој борби **велике жртве**. Нова држава створена је после победе сила Антанте и слома Аустроугарске у позну јесен 1918. године.

Сад можемо слободно да кажемо - **ВЕЛИКА ГРЕШКА** за српски народ.

Југославија

ВЕЛИКИ РАТ

(ПРВИ СВЕТСКИ РАТ)

Први светски рат је један од највећих ратних сукоба у историји. Трајао је од лета 1914. до јесени 1918. године. То је био освајачки рат, а водио се између два савеза - **Централних сила** и **Велике антанте**. Завршен је победом Антанте, а човечанство је претрпело огромне људске и материјалне жртве. Енглеска, Русија и Француска држале су највећи део колонија. Немачка и Аустроугарска касније су се развиле. Зато ове нове силе траже нову поделу колонија и других територија. Њихова тежња за поновном поделом света била је основни узрок Првог светског рата. У ратним припремама, које су почеле још крајем 19. века, предњачио је тројни савез (Централне силе). Рат је више избегавао блок Велике антанте јер није завршио наоружање војске. Како су Централне силе биле спремније, оне су и отпочеле рат. За повод је послужио Сарајевски атентат.

Припадник Младе Босне, револуционарне организације босанске омладине, **Гаврило Принцип**, убио је 28. јуна 1914. године, **на Видовдан**, у **Сарајеву**, аустроугарског престолонаследника **Франца Фердинанда** и његову жену **Софију**. Аустроугарска влада **оптужила је Србију за атентат**, јер је требало наћи повод за рат. Србија је иначе стајала на путу њених освајачких тежњи према Балкану. Зато је Аустроугарска месец дана након атентата објавила рат Србији. У рат је ушла, на страну Србије, Црна Гора, а затим и силе Антанте: Русија, Енглеска, Француска, Јапан (Италија). На страни Аустроугарске биле су Немачка и Турска, а касније и Бугарска.

Борбе су вођене на два главна фронта - **западном** у Француској, и **источном** у Русији, а постојао је и споредни, **Балкански фронт (Солунски фронт)**.

Пошто је пропао немачки план о муњевитој победи, рат се одужио и однео огромне жртве. У току рата дошло је до надмоћности Антанте и она је победила.

Рат је донео крупне промене у свету, стварање нових независних држава и победу револуције у Русији. Тај рат вођен је за нову поделу света, за колоније, за превласт између Велике антанте и Централних сила. Само за неке земље, као што су Србија и Црна Гора, то је био **одбрамбени рат**. Главни изазивач рата била је **Немачка**. У рату је учествовало **36 држава**.

Западни фронт се простирао од Северног мора до Швајцарске;

Источни фронт се простирао од Балтичког мора до Румуније;

1914. године **Немци** су на западном фронту за само један месец прегазили **Белгију** и ушли у **Француску** и угрозили Париз. Али у чувеној бици на реци

Марни, Немци су били принуђени на повлачење. Француској су у помоћ пристигле енглеске трупе.

На западном фронту водио се рововски (позициони) рат. Фронт је био утврђен дубоким рововима опасаним бодљикавом жицом. Да би се освојило неколико стотина метара гинуло је на десетине хиљада људи.

Само у једном дану, у бици на **Сом** (1916) погинуло је 20 000 и рањено 40 000 енглеских војника, у овој бици први пут су употребљени **тенкови**.

На источном фронту сукобили су се руски војници са аустроугарским и немачким војницима. На почетку рата Немачка је нанела Русији два велика пораза. У то време Русија је била привредно слабије развијена земља и нису били добро наоружани.

У саставу аустроугарске војске било је различитих народа, што се показало као слабост. Неки припадници словенских народа отказивали су своју послушност и прелазили на страну Руса, па је тако Русија успела да протера аустро-угарску војску на Карпате.

1915. године Енглеска и Француска желеле су да успоставе везу са Русијом, али претходно су хтеле да избаце Турску из рата. То им није успело. Због тога су одмах, ради контроле у источном Средоземљу, **образовале Солунски фронт**.

Првих година рата САД су биле неутралне, али ипак су показивале наклоност силама **АНТАНТЕ**. Французи и Енглези су набављали од Американаца велике количине робе и ратног материјала. За ове набавке добијале су кредите од **америчких банака**. Тако је привредно јачање Америке зависило од успеха Антанте.

Немачка је почетком 1917. године објавила **неограничени поморски рат**. То је значило да ће немачка флота нападати све **бродове који буду пловили** ка лукама ратних противника. Тада је **Америка** и одлучила да уђе у рат на страну Антанте.

У фебруару 1917. године избила је **револуција у Русији**, на то је утицала велика немаштина, глад и незадовољство становништва.

Нове власти у Русији увиделе су да је земља на измаку снаге и потписале су мир са Немачком и Аустроугарском.

Упркос прекиду рата на источном фронту Немачка је већ била **економски исцрпљена**. У јесен 1918 године је кренула офанзива Антанте, најпре на Солунском фронту а потом и на Западном фронту.

Немачка је 11. новембра 1918 године била принуђена да склопи примирје.

Мировни уговор потписан је 28. јуна 1919. године у **Версају**.

За победу у рату пресудна је била **економска надмоћ** Антанте. Централне силе нису биле толико војнички поражене, колико су биле **привредно исцрпљене**.

САРАЈЕВСКИ АТЕНТАТ

Сарајево, 28. јун 1914. године (Видовдан). Главни град "анектиране Босне", најновије провинције Аустро-Угарске државе, свечано искићен црно-жутим заставама. По изложима слике цара **Фрање Јосифа** и његовог престолонаследника **Фрање Фердинанда**. Градско чиновништво, пореклом из разних градића Аустрије, Мађарске и Хрватске, парадно одевено, заједно са школском децом стоји у шпалиру на главним сарајевским улицама.

Надвојвода - престолонаследник моћне царевине дошао је у Босну. С њим је била и његова супруга **Софија Шотек фон Хоенберг**. У резиденцију на Илици сместила се и дворска свита.

Званично, циљ доласка Фрање Фердинанда у Босну било је **присуствовање великим маневрима**. Аустроугарски корпуси, развијени у ратни поредак према граници Србије, требало је да улију поштовање малом балканском суседу. То је требало истовремено да делује и на српски и хрватски живаљ у Босни – " да осете снагу царевине, против које је сваки отпор илузија".

Незванично, ова посета, предвиђена на сам Видовдан, имала је превасходно политички значај. Будући цар, намеравајући да своју државу прошири на рачун Србије, милом или силом, претио је – ратним маневрима.

Царска композиција са **Илице** стигла је на сарајевску железничку станицу тачно у десет часова. Шиштање паре, помпезни звуци плех-музике сарајевског гарнизона и клицање ћесарско-краљевских госпођа, као да су указивали да ће дочек бити онакав какав је обећавао гувернер Босне и Херцеговине **Оскар Поћорек**.

Фрања Фердинанд и Софија Хоенберг

Шест аутомобила крећу покрај шпалира радозналаца. **Свет ћуги**. Чује се понеки поклич. То чуди команданта полиције у првом аутомобилу. Збуњује градоначелника **Фехима Ђурчића** и владиног комесара др Герду. Поражава Софију Шотек фон Хоенберг, која седи поред царског престолонаследника, свог мужа, у трећем аутомобилу. Уз возача је гроф Харах, а сучељице царско-ћесарском пару генерал Поћорек, војни гувернер и поглавар Босне и Херцеговине. У остала три аутомобила – свита, ађутанти, дворске даме.

На углу улице **Ћумурије и Обале**, око 10.30 часова, одјекнула је експлозија. Била је то бомба **Недељка Чабриновића**, Србина из Босне. Секунд пре експлозије, **бомба** се одбила од аутомобила и експлодирала на калдрми, иза возила у коме је седео **Фрања Фердинанд**. Рањен је престолонаследников **ађутант барон Меризи**. Поворка се зауставила. Пометња. Прискаче пратња, полиција. Неки грађани су лакше повређени. Атентатор скаче у реку **Миљацку**. Гази покушавајући да се домогне друге обале. Потера га хвата. Поворка креће даље. Пред општинском већницом, уплашени градоначелник **Ћурчић**, коме подрхтава хартија са написаним говором у руци, покушава да одржи здравицу.

- **Овде госте дочекују бомбама! – јетко му се обраћа пребледели престолонаследник.**

Војни гувернер Поћорек труди се да својим држањем охрабри високе госте. **Грофу Хараху**, који га је упитао зашто нема војника поред шпалира грађана на улицама, Поћорек надмено одговара:

"Поштовани грофе, зар мислите да је Сарајево препуно атентатора?"

Решено је да поворка промени правац кретања. На плочницима је све више света. Вест о експлозији бомбе и хватању атентатора муњевито је *Недељко Чабриновић* прострујала Сарајевом.

Пошто у општој нервози и пометњи, која је завладала међу високим гостима и организаторима церемонијала свечаног дочека, градоначелник Ћурчић и владин комесар др Герде нису били обавештени о промени програма, њихов аутомобил – сада их је било свега четири – кренуо је у улицу Фрање Јосифа, по старој маршрути, а за њим и остали. На углу, генерал Поћорек је устао у престолонаследниковом аутомобилу и повикао:

"Халт! Не тим правцем! Назад!"

Аутомобил са Фрањом Фердинандом се зауставио. Возач је поново кренуо, али натрашке, да би променио правац.

Гаврилу Принципу, тај моменат дошао је као наручен. Искочио је из гомиле и нанишанио. **Првим метком** из пиштоља погодио је у врат престолонаследника. **Други**, намењен **Поћорек**у, пробио је каросерију аутомобила и погодио **Софију фон Хоенберг**. Оба хица била су смртоносна. Поћорек, унезверен, веровао је да је атентатор и овог пута промашио. Први се нашао гроф Харах, када је угледао како је велика перјаница склизнула са престолонаследникове главе. Наредио је да аутомобил крене. Из престолонаследникових уста текла је крв.

На Принципа је полетео један полицајац. **Михаило Пушара**, који је био покрај Принципа, одгурнуо је једног, али су прискочили други полицајци. **Принцип** је прогутао **цијанкал - отров**, машио се за пиштољ у намери да се убије.

Гаврило Принцип

У томе није успео. Жандарми су га тукли сабљама. Пао је на калдрму, у крви.

У Сарајеву је тог дана беснео прави прогон Срба. Плаћеници и заслепљене слуге црно-жуте монархије манифестовали су своју оданост Аустроугарској разбијањем дућана чији су власници били Срби. Генерал Поћорек штитио је полицијским одељењима руљу која је упадала у станове српских породица, жарила и палила, окривљујући све сарајевске Србе због погибије царског престолонаследника.

Гувернер Босне и Херцеговине, свестан кривице због слабо организоване заштите ћесарско - краљевском престолонаследнику, погромском акцијом против српског живља покушао је да створи утисак у Бечу, како је то **"револт Босне, која је душом и срцем за монархију"**.

У владиној палати у Сарајеву, док су се на столовима хладиле боце са шампањцем, на диванима су непомично лежали Фрања Фердинанд и Софија фон Хоенберг.

Пуцњи у Сарајеву потресли су свет.

Атентатори, омладинци из револуционарне националне организације **"Млада Босна"**, извршили су своју заклетву да ће доказати Хабзбурговцима да се Босна није предала окупатору. Била је то њихова освета туђинском јарму, изречена у заносу слободарских и националних тежњи, у младалачком жару.

Демонстративна посета аустро-угарског престолонаследника који је изабрао Видовдан, дан српске трагедије и славе јуначке на Косову, за ново понижење мале Србије, завршена је трагично по силнике. Малолетне особе (испод 21 године) у то време нису могле бити осуђене на смртну казну, тако да су **Гаврило Принцип** и остали били осуђени на 20 година робије.

*Гаврило Принцип
у затвору*

Гаврило Принцип је једном приликом на суђењу изјавио:

“Ја сам националиста Југословен и тежим за уједињењем свих Југословена у коју било државну форму, и да се ослободе Аустрије”.

Неправедно су му преписали да је српски националиста.

Гаврило Принцип казну је издржавао у затвору у **Чешкој (тврђава Терезин)**. У том затвору био је доста мучен, а због лоших затворских услова ослабио је и имао око **40 килограма**.

Премино је у својој 24. години живота (28.04.1918 године), од туберкулозе.

Његово тело пренето је у **Сарајево** 1921. године, и сахрањено је у заједничку гробницу атентатора **”Младе Босне”**.

УЛТИМАТУМ

Атентат у Сарајеву и смрт надвојводе **Фрање Фердинанда**, дошли су као поручени Бечу и Берлину.

Атентат 28. јуна 1914. године, који су на аустроугарског престолонаследника Франца Фердинанда извршили чланови **”Младе Босне”**, није много узнемирио краља **Петра I Карађорђевића** и поред тога што је добро знао какав је био дотадашњи став Аустроугарске према Србији.

Иако је после повлачења своје време углавном проводио одмарајући се и путујући, краљ Петар је био оптерећен опасношћу која се у лику Аустроугарске надвила над Србијом. **Аустроугарска монархија** је Србији упутила **ултиматум** због атентата у Сарајеву, оптужујући српске власти да су организовале атентат.

Престолонаследник Александар је заједно са владом донео одлуку по питању овог ултиматума, без консултација са краљем Петром.

Аустроугарски ултиматум је био **одбијен једино у једној тачки, односно по питању доласка аустроугарске полиције у Србију, где би водила истрагу**.

На седници 25. јула 1914. српска влада је донела одлуку да влада пређе у Ниш и наредила је општу мобилизацију и евакуацију Београда. После отварања касе Генералштаба, краљ Петар се вратио у **Врањску бању**, где га је 28. јула 1914. године затекла објава рата од стране Аустро-Угарске.

Објава рата стигла је тачно месец дана после атентата, 28. јула 1914. године.

АУСТРОУГАРСКА ОБЈАВА РАТА

Г. граф Леополд Берхтолд, аустроугарски министар иностраних дела, **Г. Н. Пашићу**, српскоме председнику министарства и министру иностраних дела.

ТЕЛЕГРАМ

У Бечу, 15. јула 1914. године

Пошто српска краљевска влада није дала повољан одговор на ноту коју јој је предао аустроугарски посланик у Београду 23. јула 1914. (10. јула 1914. год.), царска и краљевска влада је принуђена да се сама побрине за заштиту својих права и интереса и да у овоме циљу прибегне сили оружја. Аустроугарска се сматра, дакле, од овога тренутка у рату са Србијом.

МАНИФЕСТ РЕГЕНТА АЛЕКСАНДРА И СРПСКЕ ВЛАДЕ (16.јула 1914. године)

"Мојим јуначким и драгим Србима!

На нашу Србију насрнуло је велико зло. Аустроугарска нам је објавила рат. Сад сви имамо да будемо сложни и јунаци ...

И ако тешка срца и свестан свих тешкоћа и опасности, баш у часу кад су се српски ратници спремали да прибирају дозреле плодове свога труда, ја сам принуђен позвати све моје драге и храбре Србе под српску тробојку с уверењем, да ће се они и у овој прилици показати достојни својих славних предака, онаки каки су били лане и преклане. С вером у Свевишњег Господа Бога, с надом у симпатије просвећеног света и у коначну победу наше правде, с поверењем у помоћ својих великих сродника и поузданих пријатеља, примимо, заједно с нашом браћом Србима Црне Горе, борбу која нам је обесно наметнута ...

Срби, браните свом снагом своје огњиште и српско племе."

У Нишу 16 јула 1914. године.

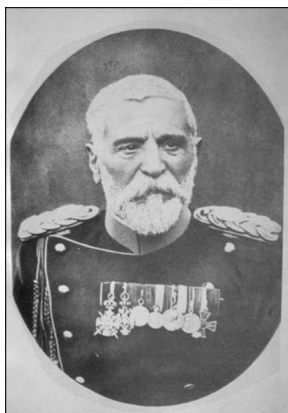
СРБИЈА У ТЕШКОМ СТАЊУ

После два балканска рата земља је била у тешком стању, војсци је недостајало оружје (пушке, митраљези и топови), али и униформе, логорска опрема и артиљеријска муниција. Предност јој је била што су српски војници имали веће ратно искуство и самопоуздање, ојачано у недавним победама, него њихов далеко бројнији и опремљенији нападач.

Врховна команда је могла у том тренутку да мобилише око 450 000 војника.

ПУТНИК У ДИЛЕМИ

Уместо да наступи са Дунава, аустроугарски продор у Србију кренуо је преко Саве и Дрине, на северозападу земље. На дан 12. августа такозвана Балканска казнена армија, под командом **Оскара Поћорек**, прешла је обе реке у

Радомир Путник

намери да опколи српску војску у троуглу између Саве и Дрине, одбаци је у долини Јадра и тиме пресече земљу на два дела. Под тим условима Србија би морала да капитулира. Првих дана аустроугарске инвазије **Радомир Путник** и његов штаб у Крагујевцу покушавали су да проникну намере противника и правац његовог главног напада. За писаћим столом на коме су се гомилали противречни извештаји с фронтва, Путник је покушао да одгонетне загонетку која га је мучила. Извештаји су указивали да главни напад долази са запада уместо са очекиваног севера.

Али, шта ако је све то само варка како би се скренула пажња са главног северног напада? Време је измицало и одговор је могао доћи сувише касно.

У тим првим данима рата морао је без одлагања да бира између војничког разума, који га је упућивао на продор са севера, и инстинкта сатеране звери којој лавез ловачких паса допире са запада. Полако и опрезно, корак по корак, искусни војсковођа је покренуо своју средишњу Другу армију према Дрини и Сави. Коначна, судбоносна одлука донета је у ноћи између 14. и 15. августа.

Двојица најприснијих Путникових сарадника, **генерал Мишић** и **пуковник Павловић**, истрчали су из његове собе: "Коцка је бачена! Војвода је донео одлуку!"

Српске дивизије, ударни део српске војске, покренуте су ужурбаним маршем ка западу окретом од деведесет степени.

Одлука је у основи значила прелаз у противофанзиву. Тек када су намере противника протумачене, могла се применити друга фаза Путникове стратегије. Док је Трећа српска армија имала да спречи продор непријатеља у долину Јадра, Другој армији је наређено да крене у напад на леви бок Поћорекских снага на планини Церу. Трећу армију Радомир Путник је задржао у резерви.

БИТКА НА ЦЕРУ

Командант аустроугарске војске генерал **Оскар Поћорек** одлучио је да главни напад усмери непроходним правцем преко Дрине.

После преласка Дрине 12.августа, Аустријанци су заузели **Шабац** и извршили покољ становништва у **Мачви**.

Извођење одбрамбеног плана поверено је команданту Друге армије, генералу **Степи Степановићу**. Он је своје дивизије, искушане у претходним ратовима, бацио у четвородневну битку од 16. до 19. августа 1914. године, чија је окосница била на **Церу**. Судар је био неочекиван. После тешког маршовања, српска комбинована дивизија избила је на падине Текериша, где се сукобила са 21. дивизијом Осмог аустројског корпуса.

Према казивању очевидаца, развила се дивља, ноћна битка. Војници су били изнурени, артиљерија се заглибила на блатњавим путевима. Командант дивизије наредио је да се врх планине мора одржати по сваку цену. Наши војници ускакали су у непријатељске ровове и битка је вођена прса у прса. Обе стране добиле су појачање и кланица је настављена до зоре, када су падине Текериша прекрили лешеве обеју војски. Српски губици били су - 47 официра и три хиљаде војника. Текериш је био одбрањен и 21. аустројска дивизија престала је да постоји. Потучене непријатељске снаге биле су приморане на повлачење.

Оскар Поћорек

Степа Степановић

Битка на Церу била је прва савезничка победа над Централним силама у Првом светском рату и генерал **Степа Степановић**, који је извојевао победу, унапређен је у чин војводе.

ПРОДОР У СРЕМ

На захтев западних савезника који су се борили на приступима Паризу, Путник је започео офанзиву с циљем да заобиђе бок аустроугарске војске на Сави и Дрини и продре у Срем и Босну.

Офанзива је започета 6. септембра, на дан битке на Марни у Француској. Путникова офанзива није успела, јер су српске трупе биле исцрпљене претходним војевањем и неопремљене за прелазак Саве. После почетних успеха, уласка у Земун и продора у **Срем**, оне су биле одбачене и сатрвене у повлачењу код Цеврнтије. Продор у Босну био је такође неуспешан. Српске и црногорске јединице, које су надирале према Сарајеву, биле су одбачене натраг преко Дрине.

БИТКА ЗА ДРИНУ

Путник је имао довољних разлога за бригу. **Тамни облаци** који су се надвијали преко **Дринског фронта** наговештавали су нову буру. Заиста, 7. септембра Поћорек је предузео офанзиву на средњем делу српског фронта са освеженим и реорганизованим снагама.

Огорчена битка, названа у војној историји Битка на Дрини, ушла је у нову фазу развоја. Суочен с дугим фронтом који се протезао од Београда до горњег тока Дрине, **Путник** је образовао нову команду одбране Београда и као рањени тигар повлачио се, прелазео у противнапад, покушавао да пробије блокове непријатеља у Мачви и да стабилизује уздрмани фронт. Крвави српски противнапади код **Гучева и Мачковог камена** нанели су тешке губитке непријатељу, али нису дали резултате које је Путник очекивао.

Већ 25. септембра наступило је оперативно затишје које је трајало више од месец дана. За то време Поћорекове трупе су попуњене људством и ратним материјалом и ојачане артиљеријом свих калибара, нарочито брдском и хаубичком. Српска је војска добила незнатна појачања у људству, али је запала у велику оскудицу артиљеријске муниције и других средстава за борбу. Команданти дивизија су морали да одлучују о утрошку сваког артиљеријског метка. Војници су полуголи и бесни стајали у рововима на планинском земљишту, где је крајем октобра и почетком новембра било снега. Влада је чинила грчевите напоре да набави муницију и друга средства за борбу, али су њене молбе код савезника најчешће наилазиле на одбијање. Тако је српска војска дочекала новембарску офанзиву аустроугарских балканских снага, неспремна за дужи отпор.

ПОМОЋ НИ ОД КУДА

Кржаве борбе, напади и противнапади не само да су десетковали српску војску, већ су исцрпили залихе муниције и оружја. Борећи се да одоле немачкој најезди, западни савезници нису имали могућности да пруже помоћ. **Румунија и Бугарска су прогласиле неутралност и забраниле превоз оружја из Русије за Србију.** Крајем октобра, уочи коначне аустроугарске офанзиве, српске резерве биле су на издисају: артиљерија је располагала са свега 160 - 200 граната по топу.

У очајању, командант Друге армије, војвода **Степа Степановић** предложио је Путнику оставку: **"Ја не могу да се борим без муниције!"**

У тренутку општег очајања Путников ауторитет је успоставио равнотежу: **"Храброст, пријатељу, храброст!"** викао је Путник у телефон. **"Ако немамо граната, борићемо се пушкама!"**

Док је **храбрио** потчињене команданте, Путник је упозоравао своју владу и савезнике на могући распад војске. И он сам је био на ивици снаге. Покушавао је да постигне немогуће: да обезбеди помоћ од савезника и да истовремено усклади ослабљену одбрану.

Путник се ближио крају и снаге и моћи. На заједничкој седници Владе и Врховне команде, која је на његов захтев одржана 8. новембра, Путник је скинуо са себе одговорност за судбоносне последице које могу наступити. Без муниције војска нема изгледа за успех. Стога постоје свега две могућности: сепаратан мир или обустава даље одбране. И данас није јасно да ли је овај предлог био искрен или му је намера била да уцени савезнике како би притекли Србији у помоћ.

Влада је одбила Путников предлог, али га је Пашић одмах доставио Русији. Задовољан, Путник је напустио просторију у којој је састанак одржан, речима: **"Борићемо се, па макар нас сатерали до Ђевђелије!"**

Путник није претерао у процени ситуације. Непријатељ је надирао кроз збуњену и поражену земљу. Српска војска се најпре повукла на положаје код Колубаре и Ваљево, а затим, после неуспелог противнапада, напуштено је и Ваљево. Повлачење је претило да се претвори у **општу бежанију**.

Према казивању очевидца, пукови трију српских армија с војницима у стању шока измешали су се с народом, сељачким колима и коњима у гушању на ваљевском друму. То више није била војска, већ гомила која је бегала с крицима и псовкама уз одјеке артиљеријске грмљавине са оближњег фронта. У таквом одсудном тренутку нико није слутио да је Путник био у предвечерју најславније победе у својој војничкој каријери. Томе је допринело неколико разлога.

У другој половини новембра савезници су коначно били у стању да преко Грчке и Дунава пошаљу неопходну муницију у Србију. Путник је повлачењем својих армија скратио дужину фронта. Најболнија је била одлука да **напусти Београд**.

На општу повику коју је она изазвала, Путник је гунђао да он није крив што је престоница постављена на месту где би требало да буде гранична караула! Српско повлачење је истовремено растегло линије снабдевања аустроугарске војске преко путева блатњавих од јесењих киша и набујалих река, преко опустошене земље.

Радомир Путник

ОТПОР НА КОЛУБАРИ

Путник је сматрао да је једини излаз из кризе отпор на Колубари, како би се добило на времену потребном за пристизање веће количине артиљеријске муниције из Француске и јединице попуниле регрутима, чија се убрзана обука управо завршавала. Затим би се, у погодном тренутку прешло у офанзиву којом би непријатељ, надао се, био поражен.

Живојин Мишић

Нови командант I армије био је **ђенерал Живојин Мишић**, дотадашњи помоћник начелника штаба Врховне команде – војводе Радомира Путника. Дошавши уместо **ђенерала Бојовића**, који, због ране на нози, више није био у стању да обавља дужност, Мишић преузима команду над армијом у тренутку док је проживљавала дубоку кризу.

МИШИЋ, ГЕНИЈАЛНИ СТРАТЕГ

Као вечити оптимиста, он, од самог почетка, мисли да је преузимање контраофанзиве у погодном моменту – **једини излаз**. Знао је да менталитет српског војника није повлачење, и да су апатија и низак морал тренутне појаве, које ће нестати чим се крене у **напад**.

ПРОБЛЕМИ СА ОРУЖЈЕМ И МУНИЦИЈОМ

Од самог почетка рата, српска је војска била принуђена да **штеди артиљеријску муницију**. Криза је кулминирала пред само повлачење с фронта на Дрини, када је, према извештају Врховне команде од 04. новембра, остало по само 220 метака на пољски топ. У истом извештају наводи се да је, од дана мобилизације до 18. октобра, из иностранства пристигло 75 836, а у Војнотехничком заводу израђено 16 600 артиљеријских метака калибра 75 мм. Само пар недеља касније, број метака по оруђу спао је на 80 – 100 метака за пољски топ, и само 20 – 30 за пољску хаубицу.

Озбиљност и тежина ситуације услед недостатка артиљеријске муниције, у којој се нашла српска војска у почетној фази **Колубарске битке**, видљива је и из извештаја војводе Путника, упућеној српској влади, где он каже:

"Треба свим силама настојати да се из Француске, Енглеске и Русије у што краћем времену набави што већа количина артиљеријске муниције. У противном, ако се ово не учини, ја скидам са себе сваку одговорност за фаталне последице које нас могу стићи".

После овог вапаја војводе, председник Владе **Никола Пашић**, апеловао је код француске владе да се Србији хитно испоручи већа количина артиљеријских метака. Преживљавајући и сами кризу недостатка муниције, али и свесни значаја балканског фронта, **Французи** пристају на српске захтеве.

ЧУДНИ ПРОБЛЕМИ СА ГРАНАТАМА

У међувремену, док се с нестрпљењем ишчекивало да француска пошиљка уплови у Солун, Завод у Крагујевцу направио је прави подвиг, користећи све што је могло да буде искоришћено.

На срећу, већ 26. новембра, брод са **муницијом из Француске** упловио је у солунску луку, да би, половином наредног дана, прва железничка композиција стигла у **Ниш**, где је организована пријемна станица. Општу радост, међутим, заменио је очај, јер се испоставило да је испоручена француска службена муниција за пољски топ М.1897. Мада истог калибра – 75 мм, овај се метак, по многим карактеристикама, **разликовао од Шнајдеровог**, односно "српског" метка. Највећи проблем представљала је **чаура француског метка**, дужа 70 мм (српска чаура 280; француска 350 мм), па није било могуће сместити метак у топ.

УСПЕХ КРАГУЈЕВЧАНА

Није било другог избора: одлучено је да се изврши хитна преправка, односно скраћивање и калибрација чауре. Пошто је крагујевачки завод већ био делимично евакуисан, муниција је делаборисана у Нишу. **Празне чауре** су, у локомотиви с једним вагоном, хитно транспортоване у **Крагујевац**, биле преправљене, а затим, истом локомотивом, враћане у Ниш и комплетиране. Ово је рађено неколико пута у току дана, тако да је већ до 29. новембра, на овај начин испоручено 4 000 метака, а до 2. децембра на фронт је могло да буде послато око 11 000 артиљеријских метака у року од 24 часа.

ОФАНЗИВА ПОЧИЊЕ

Одмор трупа I армије на новим положајима убрзо је показао своје предности. Пристизање нових официра из Бачког батаљона "1 300 каплара", већи прилив регрута за поуну проређених редова, као и константно пристизање артиљеријске муниције на положаје, указивало је искусним српским борцима да се спрема офанзива. После само пар дана, ово је у толикој мери подигло морал војсци, да се на положајима орила песма и играло коло.

Насупрот војницима I српске армије, аустроугарске јединице из VI армије, за које није био предвиђен одмор, подилазиле су српским положајима. У заблуди да се српска војска, растројена, повукла далеко на запад, силазиле су са Суворора у широком фронту и без

резерви. Тако су запале у тактички неповољну ситуацију. Уколико се томе дода и крајња физичка исцрпљеност људи – јасно је да је ово била идеална прилика за српски контранпад.

Располажући информацијама, од аустроугарских заробљеника, о очајном стању непријатеља, Мишић се одлучује за напад комплетном армијом, 3. децембра 1914.године. Планирао је да разбије непријатељске јединице у долини и да, на њиховим "леђима", поново изађе на вододелницу, где би имао снажан положај за даљи напад, на исток и североисток. **Војвода Путник**, чији је план био да изврши стратегијски пробој непријатељског фронта I армијом, истог дана издаје наређење за општи напад све три армије.

Не желећи да ишта препусти случају, дан пред напад, **ђенерал Мишић** лично се стара о распореду и најмање јединице, о положају свакога топа, одређујући врло прецизно задатке.

Ради дизања морала војсци, Врховна команда издаје проглас у коме се наводи да су код непријатеља наступили тешки дани, и да је он у таквом стању, да ће се, још мало, и **"грањем моћи тући"**!

Мада претерана, ова констатација, бар што се VI армије тиче, није била далеко од истине.

На дан напада, бојиштем је владала густа магла, која се изненада подигла, а сунчано зимско јутро омогућило је коректуру артиљеријске ватре.

Офанзива је почела 3.децембра у 7 часова - у почетку лагано, а затим све више добијајући на жестини.

*Генијални стратег
Живојин Мишић*

Подносећи рапорт војводи Путнику, ђенерал Мишић, расположен развојем ситуације, каже: "**Само да избијем на Простругу и Рајац, па ћете већ чути за тутњаву Швабурије по Колубари...**".

Већ после само два дана, српске јединице избијају на вододелницу. После пробоја фронта на **Суворору**, ништа више није могло да их заустави. Обрушавају се на непријатеља попут лавине. Овај смели маневар, пун ризика, унео је такву пометњу и хаос у непријатељске редове, какви нису забележени од почетка рата.

Око **Гукошког моста**, и на путу од Гукоша ка Топлици, " Дринци " су наишли на невероватан приказ страдања и расула аустроугарских јединица, **призор који ће ускоро бити уобичајен**. Лешине поубијаних коња, изврнути камиони, уништена кола, читаве батерије топова, разбацане пушке и муниција... Напуштени су, чак, и рањеници. Како овим путем даље кретање није било могуће, за расчишћавање су ангажовани заробљеници.

БАЛКАНСКА ВОЈСКА ЈЕ СЛОМЉЕНА

Српска офанзива је за Аустроугаре, почела у најнеповољнијем тренутку. Ротирање V армије на београдски правац пар дана раније, одвело је главнину далеко од кризног подручја, па оне нису могле да буду упућене у помоћ VI армији. Један новоформирани ландштурмски корпус, који је **Поћорек** успео да добије из Срема, није могао битије да утиче на развој догађаја.

Са друге стране, предосећајући Поћорекове намере, **Путник** благовремено извлачи Тимочку дивизију I позива из фронта II армије, и упућује је на положај Космај – Варовница. Ојачавајући тиме нејаке трупе Одбране Београда, обезбедио је десно крило српског фронта од напада V армије из правца Београда. Поћорек се још увек надао да ће добити битку. Осим што је полагао велике наде у напад V армије, очекивао је да ће се V армија прикупити и средити на **Колубари**. Застој у напредовању III српске армије, и снажан отпор Аустроугара на Крменици, пред фронтом II српске армије, подгревали су његову илузију. Последњи дан, када је могао да прекине битку и изведе благовремено повлачење ка Сави, био је 7. децембар. Уместо тога, одлучио је да настави, чиме је своју Балканску војску довео до скоро потпуно уништења.

Гледајући како непријатељ **бежи пред њима**, српски војници из I и III армије као да су добили крила. Опијени победом, нису више осећали ни глад ни умор. Хиљаде заробљеника, гомиле ратног плена и нада да ће непријатељ бити ускоро протеран из земље били су више него довољан разлог.

ПАНИЧАН БЕГ НЕПРИЈАТЕЉА

У Београду је владао потпуни **хаос**. Маса војника без команде гурала се према местима за прелаз по мрачним улицама, закрченим коморским колима. Понтони су тонули под теретом, топови бацани у реку. Пљачкало се оно што је преостало. До 15. децембра непријатељ је био протеран из Србије. У ослобођени Београд први је ушао **краљ Петар I** са пратњом.

ОСКАРЕ, УБИЈ СЕ!

Каријера команданта "Балканске војске", **Оскара Поћорек**, била је запечаћена. Убрзо је пензионисан. Чак му је, **путем штампе**, поручивано да би му најбоље било да **изврши самоубиство**.

НЕПОБЕДИВА СРПСКА ВОЈСКА

Овом битком, Балканска војска доживела је такво растројство, да Аустроугарска монархија, пуних десет месеци – до октобра 1915. године, није смела, нити могла, да преузима било какве акције против Србије.

Међутим, поднете жртве биле су велике. Од почетка ратних операција 28. јула, до завршетка **Колубарске битке**, 15. децембра, Србија је у 1914. години изгубила око 132 000 војника (22 000 погинулих, 91 000 рањених, 19 000 заробљених). Огромне су биле и цивилне жртве. Више хиљада људи је убијено или интернирано у логоре у Мађарској.

Велики проблем за исцрпљену Србију били су заробљени аустро- угарски војници који су били заражени **пегавим тифусом**. Ипак, за Србе, Колубарска битка била је најбољи могући завршетак крваве 1914. године.

Војвода **Радомир Путник** овенчао се славом постратног војсковође; **Живојин Мишић**, који је за заслуге у Колубарској бици добио **чин војводе**, такође. Углед српске војске порастао је до највећих висина и код савезника и код непријатеља. Као и код српског народа који је добио наду у крајњу победу над омрзнутом монархијом, и снагу да преброди све оно што га је чекало до 1918. године.

Славна Колубарска битка једна је од најбоље изведених маневара у историји ратовања.

Придев "**непобедива**", који је, заслужено, добила српска војска, пратиће је све до краја рата и њеног постојања.

НИШКА ДЕКЛАРАЦИЈА

Народна скупштина је, на предлог владе **Николе Пашића**, објавила 7. децембра 1914. године у **Нишу** (тадашњој, привременој ратној престоници) своје ратне циљеве у **Нишкој декларацији**.

У овом документу је речено да је главни задатак Краљевине Србије борба за ослобођење и уједињење слободне браће Срба, Хрвата и Словенаца.

Многи хрватски и словеначки политичари **нису желели уједињење** са Србијом. То се испољило већ на почетку рата. После сарајевског атентата у Хрватској организоване су демонстрације против Краљевине Србије. Срби су нападани и уништavana је њихова имовина.

ПОВЛАЧЕЊЕ СРПСКЕ ВОЈСКЕ ПРЕКО АЛБАНИЈЕ

Са најавом уласка Бугарске у рат, Централним силама се наметнуо задатак да обезбеде **железничку везу** између Беча, Софије и Цариграда, а тај пут је водио преко Србије.

Да би Србија била уништена, одлучено је да је нападну истовремено Немачка, Аустроугарска и Бугарска.

Команда над војском поверена је немачком **маршалу Макензију**.

Напад је почео 5. октобра 1915. године. Српска војска са свих страна била је стиснута у **Пећи**, а повлачење је било једино могуће преко снегом прекривених албанских планина.

Макензи је сматрао да је главни циљ остварен (**пруга је била слободна**). У Пећи је одлучено да се крене непроходним путем преко **албанских планина**, па су зато сви **топови и кола били уништени**.

Главни циљ је био да се избегне капитулација. На албанску обалу јужно од Скадра стигло је свега 140 000 изгладнелих војника

(костура) од зиме и глади. Успут их је помрло око 60 000. Док су Срби чекали помоћ у Албанским лукама, Аустроугари крећу у обрачун са црногорском војском. Црна Гора капитулирала је у јануару 1916. године а 4 000 пребеглих Црногораца прикључено је Србима у Албанији.

Кад су аустроугарски војници стигли до Албаније, српски војници били су пребачени на острво Крф у Јонском мору. И поред лекарске неге, још 10 000 Срба умрло је од исцрпљености. Пошто на каменитом острву (**Видо**) није било места да се сви сахране, тела покојника била су бацана у море (**плава гробница**).

АПЕЛ САВЕЗНИЦИМА ЗА ПОМОЋ

Најважнију улогу у спасавању српске војске са албанских обала имао је регент **Александар Карађорђевић**.

Док је војска **изложена болестима, хладноћи и глади**, а **Пашић** апелима савезничким владама предвиђао крај и могућу предају непријатељу, регент Александар упућивао је писма руском цару, француском председнику, енглеском и италијанском краљу представке пуне протеста.

Одазвао се руски цар и извршио притисак на савезнике, тако да су француски и италијански бродови стигли са храном и отпочели са евакуацијом. Стране делегације биле су задивљене упорношћу српског регента да и сам дели судбину својих војника – одбио је да иде на лечење у Италију.

КРФ – ОСТРВО СПАСА И СМРТИ

Крф је српска света земља. На њему су српски ратници, после тешких борби у три рата и страшне **голготе кроз Албанију**, нашли склониште, замену за родни дом и место за опоравак. На овом острву се српска војска опорављала и спремала за дуг пут на **Солунски фронт**. Ту је, због изгладнелости и болести, умрла младост Србије и сахрањена на гробљима овог острва, а и у Јонско море, познату **Плаву гробницу**.

Крф је грчко острво, које је због политике француска војска морала окупирати, да би на њега могла доћи српска војска. Становници Крфа су с љубављу дочекали српске војнике, пружили им сву негу и љубав, и тако смањили њихову тугу за родним крајем и својим најближим.

То је лепо острво које има своју богату историју. Помиње се у **Хомеровој Одисеји**, јер је управо **Одисеја** после много година лутања бура избацила баш на то острво. На то острво стигли су и српски Одисеји после тешких ратовања и лутања по црногорском и албанском кршу. Становници овог острва су **мирољубиви**, на њему су се смењивали освајачи, а они су остајали.

Острво Крф

ТАМО ДАЛЕКО

Француски и италијански бродови су стигли са храном и отпочели са евакуацијом. **На броду** се често чула најпопуларнија **песма са Крфа**. Певали су је српски и савезнички војници и свако је додавао нешто своје. Најчешћа варијанта била је :

Тамо далеко,
Далеко од мора
Тамо је село моје,
Тамо је Србија.

Тамо далеко
Где цвета лимун жут
Тамо је српској војсци
Једини био пут.

Тамо далеко,
Где цвета бели крин,
Тамо су животе дали
И отац и његов син.

Без Отаџбине
На Крфу живех ја,
Али сам увек клиц'о
" Живела Србија " .

Касније ће **Изабел Хатон**, енглеска лекарка, записати:

"Чим се Србин опорави, он пева и игра. То је било у његовој природи, саставни део његовог живота, као што је било природна ствар обрађивати земљу. Њихова омиљена песма била је "**Тамо далеко**". Песма говори како су напустили кућу и земљу, изражава чежњу за кућом. Неке од нас жена певале смо заједно са војницима, и кроз песму, с многобројним стиховима, заволела сам тај лепојезик".

Није узалуд тврђено "**да нас је песма одржала**", јер је тих тешких избегличких и ратничких дана песма доиста била једна од духовних намириница.

А славна Милунка Савић, српска Јованка Орлеанка, у својим сећањима, рече: " Ми смо певали кад нам је било најтеже. Певали смо када су нас француске лађе пребацивале из Албаније на Крф, а били смо живи лешеви. Француски морнари и официри плакали су слушајући нас, и говорили: " **Какав диван народ!**" Певали смо кад смо умирали на острву Крфу и Виду, певали смо кад смо гинули на **Солунском фронту**. Кад бисмо у рововима запевали, **Бугари би престали да пуцају.**"

ОСТРВО ВИДО

Описати острво **Видо могу само они који су били на Крфу** и који су избегли да заврше у **Плавој гробници**. Међу дивним цитатима у књизи " Велики дани Србије 1914 – 1918 ", под насловом " Видо – симбол смрти " је : " Острво Вид! На острво Вид !... Са острва Вид!... То је моја генерација слушала и осетила као најболнију српску смрт. То нису гранате што ти кидају ноге и руке и доносе физичку смрт. То нису митраљеска зрна што зује као бумбари поред ушију. Није то ни јуриш и борба у мешавини с бајонетима на пушци. **Острво Видо није болница, но је гробљанска капела.** У њој треба да умру као у рату, да се не чује њихово јецање, њихов уздах. Даље болесни од здравих, да се не зна колико је умрло у колико када сахрањено у морској пучини. Па ипак, лекарски рапорт са острва Вида, гласио је надлежнима, по војничком обичају, свако јутро: "Стање болесника на острву Видо редовно. Ново ништа. Умрло и сахрањено у морској пучини толико и толико ..."

А **Владимир Станојевић**, лекар на Виду 1916. године, каже:

"Острво смрти било је грандиозни жртвеник где су горели и сагорели читави крајеви земље Србије. Око тог жртвеника су, свуда унаоколо, плаве воде и дубока дна Јонског мора. По тим плавим водама пловиле су најбројније галије са заставама бола и поноса. Галије су даноноћно односиле жртве и спуштале у таласе морске ... На галијама само опело ..."

Острво Видо

Плава гробница-острво Видо

Свакодневно су мртви превожени на острво Видо и на обали чекали да их бродићима пребаце на море где су сахрањивани у морске дубине.

Преживели су у својим сећањима најдубље задржали ове сцене – одвожење мртвих и "отписаних" на ово острво.

Према малом острву читаво време боравка српске војске на Крфу кретао се транспорт без повратка. У том транспорту учествовали су и бродарци из Бродарске команде. **Шалупа број 2** и њен заповедник **Цампика**, био му је то

надимак, био је брод који је изазивао језу. И брод и Цампика били су нужно зло и нико се није љутио на њих. Та шалупа је пуна лешева одлазила на морску пучину и враћала се празна. Сутрадан се то понављало. **Алкохол је држао Цампику да може да извршава ту војничку дужност.**

Српски војници су били у тешком стању, али их њихов осећај за шалу није напуштао, па се често чуло : "**Ево већ годинама како се боримо за излаз на море, а сад смо овде на Крфу, са свију страна опкољени морем. Ипак смо незадовољни**".

ПЛАВА ГРОБНИЦА

(део песме)

Стојте, галије царске! Спутајте крме моћне!

Газите тихим ходом!

Опело гордо држим у доба језе ноћне

Над овом светом водом!

Ту на дну, где шкољке сан уморан хвата

И на мртве алге тресетница пада,

Лежи гробље храбрих, лежи брат до брата,

Прометеји наде, апостоли јада.

Милутин Бојић

СОЛУНСКИ ФРОНТ

Након опоравка српске војске на Крфу и њене реорганизације, донесена је одлука да се српске снаге пребаце на **Солунски фронт**. На том су инсистирали и савезници, али су и српски официри желели да се нађу ближе отаџбини, јер су знали да их одатле води пут ка Србији. Савезници су желели да ојачањем својих снага на Солунском фронту ослабе немачки притисак на западном фронту.

У априлу 1916. године српске трупе су пребачене у околину Солуна. Антанта је планирала у то време једну велику офанзиву. Командант целог Солунског фронта, **француски генерал Сарај**, распоредио је српске војнике на борбене положаје између француских и британских трупа. Први у напад кренули су немачки и бугарски војници са српске границе право на српску војску. Српски војници су успели да се одбране, и чак заузели планински врх **Кајмакчалан** (2521м.). Срби су имали и великог успеха код **Битоља**.

Од краја 1916. године до лета 1918. године на Солунском фронту није било већих борби. Почетком 1917. године **умро је начелник штаба** војвода **Радомир Путник**, а на његово место постављен је **Живојин Мишић**, који је Прву армију препустио **Петру Бојовићу**.

У јуну 1918. године у Солун стиже **француски генерал Франше Депере**, нови командант Солунског фронта. Детаљни план пробијања фронта разрадили су Мишић, Бојовић и Степановић. Пробој фронта почео је 14. септембра 1918. године а иза српске војске биле су савезничке трупе.

До 1. новембра **ослобођена је цела Србија**, а војници су наставили и преко Саве, Дунава и Дрине ослобађање простора будуће југословенске државе. **Аустро-Угарска је капитулирала** 3. новембра 1918. године.

Тако је српска војска допринела великој победи Антанте.

Петар Бојовић

СОЛУНСКИ ПРОЦЕС

У затишју насталом након заузећа Кајмакчалана и Битоља, поведен је, пред српским Војним судом за официре, процес против ђенералштабног пуковника **Драгутина Димитријевића – Аписа** и групе официра, његових другова. Оптужница га је теретила да је на Крфу са својим најближим друговима припремио побуну у војсци и убиство регента Александра и Николе Пашића, вође Радикалне странке.

Пуковник Димитријевић ухапшен је 28. децембра 1916. године у селу Воштаране на Солунском фронту и код њега је нађен оригинални устав тајне организације " **Уједињење или смрт** ", а код секретара организације, пуковника **Радоја Лазића**, и ранијег секретара мајора Велимира Вемића нађени су спискови официра чланова те организације.

Влада је поднела предлог за помиловање осуђених на смрт, али регент њен предлог није прихватио.

Пресуда је извршена у зору на Солунском пољу 26. јуна 1917. године.

Апис је молио стрелачки строј да га не гађају у главу. Чак је смогао снаге и да се нашали. Погледавши ископану раку, рекао је :

- **Ово је мало за мене.**

Онда се обратио официру који је командовао извршењем смртне казне:

- Саопштите мојим друговима да не жалим што умирем од српске пушке, јер је то за велику Србију, која ће се ускоро остварити. Јесте, по закону сам крив, а тако је морало бити, ја сам био сувише затегао односе и зато је потребно да паднем..... Немојте ме, молим вас, везивати.

- **Морам по закону.**

- **Па добро, кад је по закону..... Смем ли да пушим?**

- **Пушите, пушите.**

- **Вуловићу, Малобабићу, срешћемо се на оном свету..... Збогом војници, само добро гађајте, гађајте слободно! Живела велика Србија ! Живела Југославија!**

Рафал је прекинуо говор пуковника Драгутина Димитријевића **Аписа**. Пао је у ископану раку с припаљеном цигаретом.

Његова смрт болно је одјекнула у војсци, јер је знала да је у њему изгубила једног од **најспособнијих** официра.

КРЕЋЕ СЕ ЛАЂА ФРАНЦУСКА

Француска је пружи́ла највећу помоћ Србији у њеним најтежим данима. Првобитно опредељење да се српска војска извуче у северну Африку је промењено и евакуација је извршена на **Крф**. Ипак је добар део српских војника пребачен у **Бизерту**, а касније су ту стизали и добровољци из Америке да би се припремили за одлазак на **Солунски фронт**.

Ту су лечени српски рањеници са Солунског фронта – кроз логоре, касарне и болнице Бизерте прошло је око 60 000 српских војника и официра. Од самог доласка Србима је посвећивана велика пажња, а посебно се истицао командант базе у Бизерти, адмирал **Емил Геprat**, кога су српски војници прозвали "**српском мајком**".

Сваки пут пред стројем српских војника или приликом обиласка у болницама поздравио их је са: "**Помоз' Бог јунаци! Да ли вам што треба?**"

Лађа Француска

И са Солунског фронта, из Солунске луке, француски бродови су превозили рањене и болесне Србе на лечење у Француску, а **српски војници су певали:**

Море је плаво, широко.
Широко, плаво, дубоко.
Нигде му краја видети.
Не могу мисли поднети.
Лађа се креће француска
Са пристаништа солунска.
Транспорт се креће Србади,
Србади браћа болесни.
Сваки се војник борио,
У рову славу славио.
Срећан се Богу молио,
Да би се кући вратио.
Радости нема ни за трен
Наиђе швапски сумарен.
Сви моле светог Николу,
Његову силу на мору.
Путујем тужан, жалостан,
Помислих: Боже, нисам сам.
И моја браћа путују,
Да са мном заједно тугују.

Ово је једна од верзија ове песме, а има их још. Свако је нешто додавао, али порука је јасна – француска лађа води у спас, али на путу прете **швапски сумарени** и само **свети Никола** са својом силом на мору може помоћи да се сретно врате кућама.

Бизерета је, поред Крфа, била лука спаса. Ту су лечени и опорављани болесни, исцрпљени и измучени српски ратници. У Тунису и Алжиру ратници су лечени све до августа 1919. године. Многи су у северној Африци остали, само у **Бизерти** 1 470, у **Алжиру** 310, а у **другим градовима** 84 – **укупно** 1919.

У северну Африку су стизали као авети у ритамима. Описујући њихов долазак у Бизерту, **Жика Живуловић** у књизи “Преци и потомци” записа:

“На обзору се указао брод. На јарболу се вила најстрашнија застава поморства : плава са жутиим кругом. Знак смрти и заразне болести. Маса је устукнула. Вицеадмирал Гепрат стајао је укочен. Са брода се искрцавају авети у ритамима. Већина боси или ногу увијених некаквим чарапама, са пушкама у рукама. Четири стотине двадесет и седам питомаца 26. класе скопске Пешадијске подофицирске школе. Кренуло их је 950, у сметовима Албаније их је остало 523.

Французи су заридали. Од химне две земље није било ништа. Постројена војна музика је плакала. Догодило се тада нешто невероватно, непојмљиво. Српски официр, покретни леш, извукао је сабљу и викнуо: "Мирно! У двојне редове на десно! Поздрав француској застави! Парадним кораком напред марш!"

Пред занемелим светом живи костури, 427 српских младића, високо уздигнуте главе, неком снагом извученом из најдубљих недара своје свете земље, чврстим кораком газило је по зажареном асфалту док им је из **табана шикљала крв.**

Вицеадмирал Гепрат, опсенут и опседнут, посматрао је црвени траг за њима, немоћан да одвоји десну руку од шапке која се уз њу залепила у дивљењу.

Касније ће се Богосав Ћирковић сећати :

“У Бизерти нас је дочекао један француски официр и арапска музика. Зурле и тампани. Провео сам у болници месец дана, па ме послаше у логор Лазуаз, који се налазио на једној голетној висоравни изнад Бизерте, на четну обуку. Три и по месеца смо егзерцирали. Суботом нас водили на обалу, на купање. Нико од нас није знао да плива. Стојимо тако до колена у мору, они "храбрији" и до паса, заборавимо због чега смо дошли. Само ћутимо и буљимо у пучину. Тамо је негде наша мила земља. Кад ћемо да јој појемо? Видимо стижу француски бродови, довозе наше рањенике... Смрт нам је забарикадирала пут за Србију, али, ко мари за смрт.”

А **Владислав Ристић**, који је био у строју питомаца 26. класе пред вицеадмиралом Гепратом, се сећа :

“Укрцаше нас на брод. Нисмо знали ни куда идемо, ни где ћемо да стигнемо. Кад се брод зауставио, сазнадосмо да смо приспели у Бизерту, у Африци. Били смо први српски војници који су се у то пристаниште искрцали. У луци стоје француски ратни бродови, са свих палуба грми војна музика. Поздрављају јуначке савезнике. Хероје! А ми – лешеви који се помало мичу... Како брод баци сидро, заори се са обале “ Виве ла Серб “ ... Сад чујемо: “Повр Серб“(јадни Срби). Командант се одједном смрачи, спустише му се обрве, стаде испред нас:

“Војници, ко је од вас повр, односно јадан “. С левог крила, како само пронађе онакву гласину, Љуба Дамљановић, чини ми се да беше из Дубља код Свилајнца, урликну: ‘Ники, господине команданте’ .“

У солунској луци су чекали **болесни ђаци, који су прешли Албанију**, и са дивљењем гледали француски **брод “Прованса ”**, који треба да их одведе у Француску на лечење и наставак школовања. Многи од њих су једва ишли, па се француски морнари нису могли начудити што се на броду, ипак, стално чула њихова песма. А у Марсељу слика као и у Бизерти – Французи понављају “Јадни Срби“, гледајући ове младиће у ритамима, а они сврстани у две колоне маршевским кораком пролазе главним улицама овог града са ратничком песмом на уснама. Узвици "Јадни Срби" убрзо су се претворили у "**Браво Срби**".

У суровим биткама вођеним у Првом светском рату против Аустро-Угарске, Немачке и Бугарске, Србија је изгубила више од 370 000 војника. Њене жртве у земљи су биле још веће и износиле су око 630 000. Практично, **погинуо је сваки четврти становник Србије**. Србија је завршетак рата дочекала је са 114 000 војних инвалида и са више од 500 000 **деце без хранитеља**. И територија Црне Горе је поднела у рату велике жртве и материјална разарања.

Нажалост, оно што је добијено у рату, српски народ је губио у миру. Када судбину у руке узму људи који из личних или политичких интереса одређују судбину других људи, па и целог народа, постоји дилема - да ли је могло бити све другачије?

ЗЕЈТИНЛИК

На **Српском војничком гробљу** почивају посмртни остаци **7.565 ратника са Солунског фронта**. У трогодишњим борбама страдала су 9.303 војника и официра. У Битољу сахрањено око 1.500 Срба погинулих или умрлих од рана. Спомен-обележје подигнуто на иницијативу ратничких удружења и по личном наређењу краља Александра Карађорђевића. Изградња завршена 1936. године.

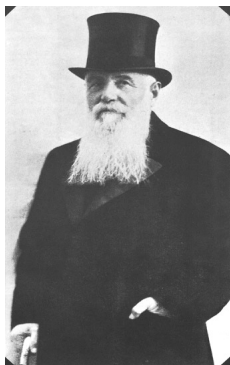
Српско војничко гробље на **Зејтинлику у Солуну** спада међу најзнаменитије српске историјске споменике у иностранству. На Зејтинлику су сахрањени изгинули и умрли српски ратници који су се борили на Солунском фронту од 1916. до 1918. године. Поред Српског војничког гробља, на Зејтинлику су, такође, уређена и војничка гробља на којима су сахрањени изгинули ратници савезничких земаља из Првог светског рата - Француске, Велике Британије, Русије и Италије, чије су се војске, заједно са српском војском, бориле на том фронту пуне три године. Свих пет гробаља сачињавају јединствен споменички комплекс који сведочи о великој улози коју је играо тај фронт у Првом светском рату, према коме су, иначе, савезнички генерали имали мањехински однос за све време његовог трогодишњег постојања. Тај фронт је образован преко воље и стално је третиран као споредно бојиште на коме се, према схватању тих генерала, не могу изводити операције великог стила те су се, заклањајући се иза тих произвољних процена, противили тобожњем непотребном расипању снага толико потребних на великим фронтима. Под утицајем таквих званичних ставова, многи новинари, па чак и официри, подругљиво су називали борце на Солунском фронту "**солунски баштовани**" (**The Gardeners of Salonika**).

Догодило се, међутим, да је управо на том фронту, заслугом "**презираних**" **солунских ратника**, задат снажан ударац Централним силама на крају Првог светског рата и убрзана коначна победа држава Антанте и њених савезника против Централних сила. Управо у великој солунској офанзиви 1918. године, залагањем удружених савезничких снага, међу којима је **српска војска имала главну улогу**, направљен је преокрет од светског рата ка светском миру.

КРФСКА ДЕКЛАРАЦИЈА

Председник владе **Никола Пашић** сматрао је да савезнике треба уверити у оправданост ратних циљева Србије и стварање независне југословенске државе. Зато је и позвао чланове **југословенског одбора** (створен у **Паризу** 1915. године, председник је био **Анте Трумбић**) на **Крфу**.

Никола Пашић

После тридесет и шест дана преговарања, представници српске владе и југословенског одбора објавили су у јулу 1917.године Крфску декларацију. Овим документом потврђена је воља да се створи заједничка држава (Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца). Договорено је да она буде **уставна и парламентарна монархија** којом ће владати краљ из династије Карађорђевић, а да ће о уређењу државе одлучивати посланици у скупштини (већином). Превиђено је да у новој држави буде загарантована **равноправност ћирилице и латинице, као и слобода вероисповести**. Крфску декларацију нису подржале државе Антанте.

ПРИЛИКЕ У СВЕТУ ПОСЛЕ ПРВОГ СВЕТСКОГ РАТА

После Првог светског рата победничке земље хтеле су да потврде војничке успехе и да пораженим силама одузму што више.

Конференција о миру почела је 18. јануара 1919. године у дворцу **Версај** крај Париза. Силе победнице (САД, Енглеска, Француска)имале су главну реч.

Немачка је претрпела највећу казну, одрекла се својих колонија, а њена војска убудуће није смела да има више од 100 000 војника и морала је да плати велику ратну одштету.

Русија је била разорена грађанским ратом и зато није могла да утиче на нове политичке догађаје.

Колективну безбедност европе требало је да штити "**друштво народа**" основано на **мировној конференцији у Паризу 1919. године**. Основни задатак друштва, које је у свом саставу имало **32 земље**, био је очување мира, колективне безбедности и независност њених чланица. Ово друштво није имало војну силу, већ само **морални ефекат**.

КРАЉ АЛЕКСАНДАР КАРАЂОРЂЕВИЋ (1921– 1934)

Александар је био син **Петра** Карађорђевића и **Зорке**, ћерке црногорског књаза (краља) **Николе** Петровића Његоша .Рођен је као њихов најмлађи син децембра 1888. године на **Цетињу**. Петар је синове **Ђорђа** и **Александра** одвео на школовање у Русију. Александар је био бољи ђак, озбиљнији од брата Ђорђа, испуњавао је све очеве жеље. Ђорђе је био агресивне природе и склон честим скандалима. Зато је и краљ Петар вршио велики притисак на Ђорђа да се одрекне престола у корист брата Александра. Александар је био ожењен **Маријом Хоенцолерн** , ћерком краља Фердинанда I и краљице Марије са којом је имао три сина, **Петра II**, **Томислава** и **Андреја**.

КРАЉЕВИНА СРБА , ХРВАТА И СЛОВЕНАЦА (СХС) (1919 – 1929)

Првог децембра 1918. године (догодила се велика заблуда, коју за **последницу** имамо и дан-данас) регент **Александар I Карађорђевић** прогласио је **уједињење** Краљевине са државом Словенаца, Хрвата и Срба. Нова држава добила је званичан назив Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца. Краљевина СХС била је хетерогена заједница са становништвом различите традиције, обичаја, културе, вере, монетарног и пореског система.

У земљи су деловале следеће верске организације: **српска православна црква**, **католичка црква** и **исламска верска организација**.О безбедности земље бринула је војска. Регент Александар Карађорђевић је до смрти свог оца краља **Петра I Карађорђевић** (1921.године), а и касније, био врховни војни командант.На руководеће положаје углавном су долазили српски ратни официри.

Увођењем јединствене монете избегло се шаренило новчаних јединица. **Дугови** земље били су велики. После Грчке, Краљевина СХС била је најзадуженија. Ратна штета од поражених држава, не само да није одговарала правој вредности, него се није исплаћивала и временом се истопила.

Александар I Карађорђевић

Београд је био престоница државе и административни центар, као и седиште многих научних и културних институција.

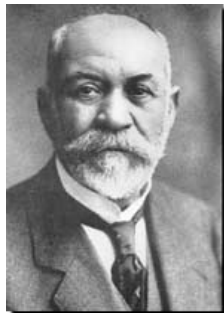
Страни капитал је улаган у руднике бакра, олова, цинка и сребра. Из Краљевине су се извозиле сировине, а увозили готови индустријски производи. **Пољопривреду** је карактерисао велики број ситних газдинстава, са примитивним начином производње. Сељак је био оптерећен великим порезима, па је често западао у дугове. **Индустрија** је била неравномерно распоређена и претежно прерађивачка.

ПРВИ ИЗБОРИ У НОВОСТВОРЕНОЈ ДРЖАВИ

У новоствореној држави, 20. децембра 1918. године, владу је формирао **Стојан Протић** (српски политичар - радикал).

У влади су још били др **Антон Корошец** (Словенац), као потпредседник владе, др **Анте Трумбић** (Хрват), као министар спољних послова, и **Светозар Прибићевић** (Србин из Хрватске), као министар унутрашњих послова. **Избори** у земљи спроведени су 28. новембра 1920. године. **Бирано** је 419 посланика. Највише гласова и посланичких места добила је **Демократска странка** - 92 посланика; **Народна радикална странка** - 91; **Комунистичка партија Југославије** - 59.

На изборима су учествовале **22 странке**.

Стојан Протић

ВИДОВДАНСКИ УСТАВ

Видовдански устав је изгласан са малом већином у Скупштини на **Видовдан** 28. јуна 1921. године. По том уставу земља је била **уставна, парламентарна монархија са династијом Карађорђевић на челу**. Краљ је добио велика овлашћења, сазивао је и распуштао парламент, потврђивао законе, представљао државу и био врховни командант. Држава је подељена на **области**. Начелнике области постављао је краљ.

Била је загарантована слобода штампе и друга политичка права и слободе. Грађани су имали бирачко право.

Многи, нарочито хрватски и словеначки политичари нису били задовољни уређењем државе, сматрајући да оно више одговара Србима него Хрватима.

Овим Уставом нису решена најважнија питања: национално, социјално и аграрно.

ПОЛИТИЧКЕ СТРАНКЕ

На политичкој сцени краљевине СХС постојао је велики број политичких странака.

- **Народна радикална странка** (НРС) - радикали су били на власти током Првог светског рата и имали су велики утицај у Краљевини Србији. Они су сматрали да су Срби, Хрвати и Словенци "три племена" једног народа. Вођа радикала је био **Никола Пашић**. Умро је 1926. године. После његове смрти радикали су се међусобно сукобљавали.

- **Демократска странка** (ДС) основана је 1919. године у Сарајеву. Уз Радикалну странку била је друга по снази. Тежила је ка јединственој и чврстој југословенској држави, сматрајући да су Срби, Хрвати и Словенци један народ "по крви и језику". Истакнути представници ове странке били су искусни политичари **Љубомир Давидовић** и **Светозар Прибићевић**.

-Најутицајнија хрватска странка у Краљевини СХС била је **Хрватска републиканска сељачка странка** (ХРСС). Њен став био је да су Хрвати и

Љубомир Давидовић

Срби два народа, и да Хрвати најпре треба да се изборе за своју самосталну државу, па да се онда уједине са Србијом. У тој заједници би обе државе морале бити равноправне. Вођа Хрватске сељачке странке био је **Стјепан Радић**. Неко време су чак сарађивали са радикалима који су били на власти, али је та сарадња кратко трајала.

Супротности између Радикалне странке и сељачко–демократске коалиције су кулминирале 1928. године када је посланик Радикалне странке **Пуниша**

Рачић (Црногорац) у Народној скупштини убио посланике Хрватске сељачке странке (ХСС) **Павла Радића** и **Ђуру Басаричека**, а тешко ранио **Стјепана Радића**, који је касније подлегао ранама.

-**Социјалистичка радничка партија Југославије** – комуниста (СРПЈ – К) створена је 1919. године у Београду на челу са Симом Марковићем и Филипом Филиповићем. Године 1920. мења назив у Комунистичка Партија Југославије (КПЈ).

Стјепан Радић

Влада је била приморана да 30. децембра 1920. године због постигнутих успеха **КПЈ** на изборима донесе **“Обзнану”**, којом је забрањен рад свих синдикалних и радничких организација које су биле повезане са **Комунистичком партијом**. Од 1921. до 1941. године КПЈ је била у **илегалности**. КПЈ је наставила да ради под именом **Независна радничка партија**, али је и она забрањена у октобру 1924. године.

ШЕСТОЈАНУАРСКА ДИКТАТУРА

Политичка криза (социјалне и националне борбе) приморала је краља Александра Карађорђевића да се ослободи политичких партија.

Ради спасавања земље од потреса и распада, извршио је 6. јануара 1929. године **државни удар** којим је укинут парламентарни режим, а **заведена монархистичка диктатура**.

У свом манифесту од 6. јануара 1929. године краљ Александар је рекао:

Александар I Карађорђевић

"Парламентарни ред и сав наш политички живот добијају све више негативно обележје, од чега народ и држава имају за сада само штете. Све корисне установе у држави, њихов напредак и развитак целокупног нашег државног живота, доведени су тиме у опасност... Парламентаризам, који је као политичко средство по традицијама од мог незаборављеног оца остао и мој идеал, почеле су заслепљене политичке страсти злоупотребљавати у тој мери, да је постао сметња за сваки плодан рад у држави .

Жалосни раздори и догађаји у Народној скупштини поколебали су код народа веру у корист те установе. Споразуми, па и најобичнији односи између странака и људи постали су апсолутно немогући. Уместо да парламентаризам развија и јача дух народног и државног јединства, он овакав какав је, почиње да доводи до духовног расула и народног разједињења. Моја је света дужност, да свим средствима чувам државно и народно јединство. И ја сам решен, да ову дужност без колебања испуним до краја.

Тражити лека томе у досадашњим парламентарним променама или у новим законодавним изборима, значило би губити драгоцену време у узалудним покушајима, који су нам однели неколико последњих година. Ми морамо тражити нове методе рада и крчити нове путеве."

Краљ је **оптужио све политичке странке** да су угрозиле опстанак и јединство државе. **Укинуо је Видовдански устав** (радикал Никола Пашић 28. јун 1921.), распустио је Народну скупштину и забранио рад свих политичких странака. **Краљ је именовано нову владу**, људе из разних политичких странака, који су били спремни да му служе. За председника владе постављен је **генерал Петар Живковић**. Забранио је и многе страначке листове (медијска блокада).

Од тада су се Срби, Хрвати и Словенци морали изјашњавати као Југословени (Краљевина Југославија) Ухапшене су и вође сељачко–демократске коалиције **Владимир Мачек и Светозар Прибићевић**.

Држава је подељена на **девет управних јединица**, које су назване **бановинама**. Сваком бановином је, у име краља, управљао бан. Да би се избегло помињање историјских и националних обележја, бановине су добиле имена по великим рекама (Дравска, Савска, Врбаска, Дунавска, Дринска, Зетска, Моравска, Вардарска) и по близини мора (Приморска).

Пооштрено је гоњење комуниста. Земљу је ускоро захватила економска криза, која је почела 1929. године.

Социјално и политичко незадовољство против режима од 6. јануара, није могло да се смири, због тога је краљ био приморан да промени **устав (Октроисани)** 1931. године, који није никога задовољио, па се криза наставља (овим уставом диктатура је озакоњена).

УБИСТВО КРАЉА АЛЕКСАНДРА КАРАЂОРЂЕВИЋА (УЈЕДИНИТЕЉА)

Доношењем новог **устава** 1931.године краљ Александар Карађорђевић није успео да придобије вође српских политичких странака, иако је режим диктатуре био ублажен, а генерал **Петар Живковић** је, као оличење диктатуре, био смењен.

Краљ је настојао да оживи **савез** Југославије, Чехословачке и Румуније (**мала Антанта**, створен 1921. године).Према Совјетском Савезу задржао је непријатељски став.

Да би учврстио спољнополитички положај, четрдесетшестогодишњи краљ Александар је кренуо у политичку посету **Француској**.

У званичну посету председнику Француске, у периоду од 9. до 12. октобра, краљ је са својом пратњом кренуо дворским возом са Топчидерске станице. 4. октобра у 23 сата за **Косовску Митровицу**, где је стигао сутрадан у 8 часова. Одатле је путовао аутомобилом до пристаништа **Зеленике**, где је стигао и укрцао се на брод 5. октобра у 19.30 часова; на броду је преноћио, а сутрадан, 6. октобра поподне требало је да крене за **Марсеј**.

Одлука краља Александра да посети Француску на једном ратном броду имала је своје политичке предзнаке: требало је тиме демонстрирати, нарочито Италији, поред чијих се обала пролазило, да је Југославија и поморска сила, да има своју ратну флоту, поморску базу у Которском заливу, и да на основу тога има и своја права на Јадрану. Ратни брод «**Дубровник**» испловио је 6. октобра 1934. године из **Боке** и кренуо ка Француској.

Допутовао је бродом 9. октобра 1934. године у Марсељ, где га је дочекао **Луј Барту**. Изгледало је све тако сигурно и величанствено. Тротоари на улици Канабијер били су потпуно прекривени бескрајном масом света, који је био у крајњем одушевљењу. Бескрајне овације непрестано су се продужавале.

Када је отворени аутомобил са двојицом државника стигао до великог здања Марсејске берзе, из гомиле грађана истрчао је један човек, пробио се кроз не тако густ кордон полиције, стао на праг возила и испалио рафал у његове путнике. **Краљ је одмах убијен**, док је **Барту рањен у руку**. Њему није на време указана медицинска помоћ и убрзо је издахнуо. Пуковник на коњу који је јахао у пратњи аутомобила сабљом је посекао убицу. Бесна маса изгазила је његово тело.

Убиство краља Александра у Марсељу

Извршилац атентата био је **Влада Георгијев** који је и сам одмах био **убијен**. Налогодавци атентата били су **македонски сепаратисти** (ВМРО). Они су атентат припремили са **уштаким емигрантима Анте Павелића** (Хрват). Последње речи које је краљ Александар (Ујединитељ) наводно изговорио биле су “**Чувајте ми Југославију**”.

Краљ Александар био је сахрањен са великим почастима којој су присуствовали многи владари Европе. Сахрањен је на **Опленцу** у Тополи.

НАМЕСНИЧКИ РЕЖИМ

После погибје краља земљом је, у име малолетног **краља Петра II Карађорђевића**, управљало **Намесништво** на челу са краљевим стрицем кнезом **Павлом Карађорђевићем** (1934 – 1941).

Владе Стојадиновића, Цветковића и Цветковић–Мачека наставиле су да воде унутрашњу недемократску профашистичку политику. Споразум Цветковић–Мачек о стварању бановине Хрватске само су поделиле власт између српских и хрватских кругова.

Павле Карађорђевић

Био је син кнеза **Арсена** и кнегиње **Ауроре**, рођен у **Петрограду**, 15.априла 1893.године. Његови родитељи су 1895.године раскинули брачну везу и кнез Павле је од 1896. године живео у домаћинству свог стрица, **кнеза Петра Карађорђевића** у **Женеви**. Кнегиња Аурора је преминула 1904. године.

Павле се оженио 1923. године грчком принцем **Олгом**, са њом је имао синове **Александра**, **Николу** и **Јелисавету**. Од 1925. године станује у Београду у **Старом двору**. До 1934. године (атентат на краља Александра) уопште се није бавио политиком, живео је повучено са својом породицом. После атентата 1934.године постаје намесник у Краљевини Југославији. Убрзо се наметнуо као једина стварна власт у Краљевини. У спољној политици покушао је да задржи неутралност у све сложенијим европским околностима. Кнез Павле је након државног удара 1941. године био протеран у **Грчку**, па у **Кенију**, где је држан у притвору од стране Британаца, а након пуштања из притвора живео је у **Француској**, где је и умро 1976.године.

ДРУГИ СВЕТСКИ РАТ

ТОК РАТА ОД 1939. ДО 1943. ГОДИНЕ

Други светски рат трајао је од 1939. до 1945. године. Ратовале су **силе Осовине** (Немачка, Италија, Јапан), на једној, и **Антифашистичка коалиција** (Велика Британија, САД и СССР) на другој страни. У рату је учествовала **61 држава**. Борбеним дејствима биле су захваћене територије **40 држава**, а ратом око две милијарде људи.

Узрок Другог светског рата биле су супротности између великих сила. Немачка, Италија и Јапан желеле су да прошире своје територије и успоставе нови поредак.

Постојала су два велика ратишта: једно у Европи и северној Африци, а друго у Азији – на Далеком истоку и Тихом океану или Пацифику (где су се САД, Британија и Кина бориле против Јапана).

1. септембра 1939.године **Немачка је напала Пољску**. Енглеска и Француска су увиделе да је њихова политика попуштања пред Хитлером била погрешна, па су стале на страну Пољске и објавиле Немачкој рат. За мање од месец дана Немци су освојили **Варшаву**.

Током марта и априла 1940. године немачка војска заузела је **Норвешку и Данску**. Немци су падобранским десантима савладали слабу одбрану **Холандије и Луксембурга**. Французи су се уздали да ће немачки продор зауставити "**Мажино линија**" - низ подземних бетонских утврђења са тешким топовима. Немачке оклопне јединице су, прешавши тешко проходне **Ардене**, заобишле "**Мажино линију**", изненадили Французе и пробиле фронт. Француска ја 22 јуна 1940. године капитулирала.

Председник владе Велике Британије постао је **Винстон Черчил**, одлучан и способан државник, који је сматрао да се против Хитлера и нацизма мора ратовати, без обзира на жртве, све до коначне победе. **Велика Британија** имала је малобројну војску, али је била заштићена својим острвским положајем.

Од јула до септембра 1940.године немачко и британско ваздухопловство водили су једну од највећих ваздушних битака у историји, познату и као "**битка за Британију**".

Лондон је бомбардован свакодневно а **Ковентри** је готово сасвим разорен. Страдао је велики број недужних цивила, жена, деце, старца, али то није смањило одлучност ни владе ни становништва Британије да истрају у борби. Британски ловачки авиони – "**спитфајери**" и "**харикени**", као и пилоти који су њима управљали, нису заостајали за немачким. Немци су морали да одустану од освајања Велике Британије.

У септембру 1940. године су Немачка, Италија и Јапан потписали у Берлину **Тројни пакт** и тако учврстили свој савез.

Тројном пакту су приступиле Мађарска, Румунија и Бугарска, а и на **Југославију** је вршен велики притисак да учини исто. Она је то и учинила 25. марта. Међутим, војска је 27. марта извршила **пуч** и сменила владу Цветковић - Мачек. Због свега тога Немачка је 5. априла напала Југославију. После краткотрајног априлског рата Југославија је капитулирала, а њена територија је окупирана и распарчана.

Немачка је 22. јуна 1941. године **напала и Совјетски Савез**. Тајно име плана за напад било је "**Барбароса**". У том нападу учествовале су и Румунија, Мађарска, као и **Независна држава Хрватска** (образована 10.априла). На северу су Немци стигли до Лењинграда, држали га под опсадом више од 900 дана. Немци су стигли до предграђа Москве, али је зима омела њихово напредовање. Пошто нису били адекватно опремљени, њихова возила су се кварила, а војници смрзавали. Тада је почела руска противофанзива под командом маршала Георгија Константиновича **Жукова**.

Прве две године рата **Сједињене Америчке Државе** биле су неутралне. Помагале су Великој Британији продајући јој робу на кредит коју су превозили британски трговачки бродови.

После напада **Јапана** на америчку базу **Перл Харбур на Хавајима**, САД су децембра 1941.године ушле у рат на страни Антифашистичке коалиције.

РАТНА ДЕШАВАЊА ОД 1943. ДО 1945. ГОДИНЕ

Напад на **Перл Харбур** извршен је 7. децембра 1941. без објаве рата. Јапански авиони потопили су више америчких бродова, а њихови ловци (**зеро**) били су надмоћнији у ваздушним биткама од америчких и британских авиона. **Јапанци** су били вични ратовању у **џунгли**. Најзначајнија британска тврђава и лука Сингапур предала се малобројним јапанским трупама без борбе. Јапанска војска заробила је велики број британских и америчких војника, који су принуђени да за потребе Јапана граде путеве и пруге кроз тешко проходне џунгле.

На источном фронту Немци су освојили **Украјину** и продрли до Кавказа. Да би стигли до **извора нафте** око **Каспијског језера** морали су да заузму Стаљинград. После два месеца жестоких уличних борби, Немци су оспели да освоје већи део града. Црвена армија је у новембру опколила **Стаљинград**. Немачкој војсци је снабдевање могло бити допремано само из ваздуха, тако да је била приморана (фебруара 1943.године) да се преда **Црвеној армији**.

Стаљинградска битка је била највећи немачки пораз и уједно највећа и најстрашнија битка у Другом светском рату.

Британска и америчка војска искрцале су се у јулу 1943.године на **Сицилију**, освојиле је и стигле на Апенинско полуострво. Тада је и италијански краљ уз помоћ своје војске збацио с власти вођу фашиста **Бенита Мусолинија**. Италија је почетком септембра капитулирала. Мусолинија су касније убили италијански партизани.

Да би се смањио притисак на Источни фронт, **Совјетски Савез** је захтевао од савезника да се искрцају у Европи и формирају "**други фронт**".

До тога је дошло тек у јуну 1944 године, где је започето искрцавање на обалу **Нормандије** (у Француској). Тајно име ове војне операције било је "**оверлорд**". Надмоћнији савезници су брзо сломили немачки отпор и у августу ушли у Париз. Власт у Француској преузео је генерал **Шарл де Гол**. До лета је **Црвена армија** потпуно потиснула немачку војску из Совјетског Савеза.

Рат у Европи **окончан је 9. маја 1945. године**, када је Немачка потписала безусловну капитулацију. Тај дан се и данас обележава као **Дан победе**.

Иако је америчка војска извојевала победу над Јапанцима код острва **Гвадалканал** (1943) савезници су се договорили да прво треба победити Немачку. Због тога је велика офанзива на **Пацифику** започела током 1944. и 1945.године. Поморским десантима амерички маринци освајали су острво по острво. Добро утврђени и сакривени у дунгли, Јапанци су се жестоко бранили. У борби су се укључиле и **камиказе** – јапански авијатичари који су жртвовали животе обрушавајући се авионима пуним експлозива на америчке бродове. Американци су трпели велике губитке.

Америчка влада одлучила је да отпор Јапана сломи употребом новог оружја – атомске бомбе. Из бомбардера **Б-92 (супертврђава)** бачене су 6. и 9. августа 1945. године две **атомске бомбе**, једна на **Хирошиму**, а друга на **Нагасаки**. Суочени са огромним страдањем цивилног становништва, јапански **цар Хирохито** и његова влада потписали су **капитулацију** 2 септембра 1945. године.

За разлику од Првог светског рата, у Другом светском рату није било дуготрајних рововских борби.

У Другом светском рату **ратна индустрија** је имала посебан значај. Производња оружја је нарочито расла у САД, јер њихова територија није била захваћена ратом, а совјетска фабричка постројења су, да би могла несметано да раде, пресељавана у **Сибир**. Немачка је у рату остала без сировина, а и њена индустрија је у рату радила у тежим условима од савезничке.

АПРИЛСКИ РАТ И СЛОМ КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

На седници **Крунског савета** 6.марта 1941.године одлучено је приступање Краљевине Југославије **Тројном пакту**.Тада су Нишлија **Драгиша Цветковић** и **Цинцар-Марковић** званично објавили разговоре са Немцима.

Павле Карађорђевић

Под притиском фашистичких сила Краљевина Југославија је 25. марта 1941.године приступила савезу Немачке, Италије и Јапана (Тројни пакт). У **Бечком дворцу Белеведере**, у жутој дворани, по одлуци **Крунског савета** 25. марта 1941.године, Драгиша Цветковић и Александар Цинцар-Марковић потписали су протокол о приступању Југославије Тројном пакту сила Осовине.

У посебним **нотама** које су потписали министар иностраних послова Немачке Рибентроп и министар иностраних послова Италије Ђано, потврдили су да поштују сувереност и територијални интегритет

Југославије.Утврђено је и да се неће постављати **никакав захтев** за војну помоћ, да Силе осовина за време рата неће Југославији подносити захтев за одобравање пролаза трупа или транспорта преко

југословенске територије, да ће при новом одређивању граница на Балкану водити рачуна о **интересу Југославије** када је у питању територијална веза са Егејским морем и проширивањем њеног суверенитета на град и луку Солун. Договорено је да се ове одлуке чувају у **строгој тајности** .

Кнез Павле Карађорђевић и влада Цветковић– Мачек су сматрали да ће Југославија тако **очувати свој положај**. Догађаји који су уследили су то и оправдали. Два дана касније, 27.марта, десио се **војни удар (који је за последицу имао рат)** .

На хиљаде људи демонстрирало је улицама Краљевине Југославије и узвикивало пароле које су комунисти лансирани - **"БОЉЕ РАТ НЕГО ПАКТ ! БОЉЕ ГРОБ НЕГО РОБ !"** .

Клицало се и **"ХОЋЕМО САВЕЗ СА РУСИЈОМ"** , **"Совјетска Русија "** која је тад била у савезу са **Хитлером** (имала уговор о међусобном ненападању).

Против пакта била је **Православна црква** на челу са **патријархом Гаврилом Дожичем**.

Драгиша Цветковић

Срушена је влада, похашшени су министри, свргнуто Намесништво, а краљ Петар II Карађорђевић проглашен пунолетним, шест месеци пре свог осамнаестог рођендана.

Преврат (пуч) од 27. марта 1941. године који је **организовала група официра** и генерала повезаних са једним делом **југословенске буржоазије и енглеском обавештајном службом** (међу којима је било искрених и убеђених родољуба и антифашиста), била је у исто време и одраз револуционарног расположења радничке класе, као и свих осталих родољубивих демократских и антифашистички расположених снага.

*Петар II и
Павле Карађорђевић*

ЛАЖНА ВЕСТ

27. марта 1941. ујутру, **Радио Београд** објавио је једну необичну, важну и значајну вест - да је **малолетни краљ Петар II** збацио своје намеснике, узео власт у своје руке и мандат за састав владе поверио армијском **ђенералу Душану Симовићу**.

Иако је последњих дана марта владало једно напето расположење, па се могло свашта очекивати, многи слушаоци посумњали су у истинитост ове вести. Али, ускоро, и они су престали да сумњају када су **преко радија чули глас младога краља Петра II како чита своју прокламацију**.

Међутим, нити је краљ збацио своје намеснике, нити је узео власт у своје руке, нити је поверио мандат Симовићу, а најмање да је читао на радију своју прокламацију. Све је то била лаж, **превара, фалсификат, једна ретко дрска, гангстерски изведена мистификација од извесних лица, која су хтела, послуживши се нездовољено Краљевим именом, преокрет у своју комунистичку корист**.

Краљев говор преко радија Београд био је **фалсификат**. Тај говор, **без знања Краљевог**, одржао је **капетан Јаков Јововић**. Он је касније, у току рата, причао о том говору и **проклињао** је дан 27.март, као и оне који су пуч извели.

Њихов циљ био је да сруше закониту владу и узму власт у своје руке, да откажу један међународни акт, који је наша влада морала потписати како би избегла рат и сигурну катастрофу; да изазову Хитлера да нас нападне, али не у циљу да са њиме ратују, већ само да «маркирају рат», да га пунте да нам уђе у кућу, да је запали и уништи, а они да седну у авионе, да понесу са собом народну златну имовину и оду у свет да је тамо расипају.

Лаж се проглашава истином, лудост мудрошћу, неваљалство врлином, а кукавичлук хероизмом. 27. март се славио као највећи национални празник. Образују се национална удружења под његовим именом.

27. март 1941. био је можда и најцрњи дан историје српског народа.

Београд,
27 марта 1941 године

Према најновијим сазнањима одређену улогу имала је и КГБ преко **Мустафе Голубића** и Коминтерне. Догађаји 27. марта 1941., којима је срушена влада и Намесништво и изабрана нова влада с генералом Душаном Симиовићем, прекинули су ланац Хитлеровог лаког поковања европских држава и у демократском свету изазвали дивљење према народу који је раскинуо пакт и паролама **"Боље рат него пакт"** и **"Боље гроб него роб"** повратио своје "назови" достојанство и почео исписивати **нове странице савремене историје** које ће се показати као доста лоше за наш народ.

Тај догађај, као и Априлски рат, извукао је Југославију из анонимности и на њу скренуо пажњу целокупне светске јавности.

Мало људи је говорило да је то изазивање најјаче војске света и да је пораз неминован. Упркос свим сазнањима о неспремности Хрвата и свих мањина да се боре, о застарелости војне стратегије и технике, неоствареној мобилизацији, ипак веровало се у митску и ирационалну представу о српском војнику, непобедивом кад брани своју отаџбину.

Извршиоци пуча 27. марта 1941. године знали су врло добро да је цео народ био **понесен осећањима,** дакле срцем, против потписивања пакта, па су свесно искористили то народно расположење да би извршили један чин чије су последице биле недогледне за Краљевину Југославију, а нарочито за мученички српски народ.

Тако су извршиоци пуча проиграли судбину целог једног народа и једне земље. Само за једну једину ноћ пучисти су прокоцкали све оно што је било стварано од **Карађорђевог устанка 1804. па све до 1941. године.**

Комунистичком акцијом у манифестацијама и демонстрацијама 27. марта руководио је штаб у коме су се налазили **Милован Ђилас, Раде Кончар, Светозар Вукмановић-Темпо и Цана Бабовић.** На митинзима су говорили **Лола Рибар, Рифат Бурчевић, Раде Кончар, Сима Милошевић, Ђорђе Јовановић, Владо Поповић** и други.

Одлука о нападу донета је 27. марта, по вестима првим из Београда **Адолф Хитлер** је нагласио да је Југославија одувек била несигуран фактор, посебно Срби који су непријатељи Немаца. Због тога је одлучио да се Југославија разбије и војнички и као држава и да се удари **немилосрдном жестином и муњевитом брзином.** Југословенска војска је била **растројена и неспремна** за борбу.

Адолф Хитлер

Као погрешном се показала одлука да се **брани цела држава**, јер војни врх није хтео да озваничи неспремност Хрвата.

У војсци су се налазили многи **агенти** Немачке и Италије, који су уносили забуну и вршили саботаже. Многи официри нису хтели да се боре. Хитлер је напао Југославију без објаве рата.

Напад је почео без објаве рата 5. априла у 22 часа, препадом на граничне карауле. Око два ноћу Немци су заузели Сипски канал на Дунаву, а око пет и десет бомбардовани су и аеродроми.

Изнаенађење је у потпуности успело.

Рат је завршен за **дванаест дана**, а **југословенска војска се распала као и држава.** Споразом о примирју (**капитулацији**) потписан је 17. априла 1941. године.

КРАЉ ПЕТАР ДРУГИ КАРАЂОРЂЕВИЋ

Краљ **Петар II Карађорђевић** рођен је у **Београду**, 6. септембра 1923. године, а **крстио га је енглески краљ Џорџ Пети**, посредством свог изасланика војводе од Јорка.

Петар Други је имао 11 година када је постао суверен, након што је његов отац, краљ Александар убијен 1934. године у Марсељу.

Краљевином Југославијом, од тад па до 27. марта 1941. године, у име малолетног краља, владало је намесништво на челу са кнезом Павлом Карађорђевићем које се, по династичким правилима, старало и о краљевом образовању и животу. Када је кнез потписао пакт са Хитлеровом Немачком, и кад је због тога у Београду избио пуч 27. марта и свргнуто намесништво, краљ Петар Други самостално је владао, да би после свега 20 дана владавине био **принуђен да напусти земљу**.

Југословенска војска била је потпуно неспремна да се одупре инвазији нацистичке Немачке која је уследила, и Југославија је за дванест дана била окупирана.

Краљ Петар Други био је владар Југославије и све четири ратне године, мада није боравио у њој.

Петар II Карађорђевић

Краљ Петар Други Карађорђевић је на дан немачког бомбардовања Београда, 6. априла 1941. године, кренуо из југословенске престонице пут **Зворника**, где се повукла врховна команда војске.

Одатле је по упутствима тадашње југословенске Владе, стигао у Хан Пијесак, па у Горажде и на крају у **Никшић** 13. априла те године, да би сутрадан авионом био пребачен у **Атину**. Од тог дана почиње ратно потуцање последњег југословенског краља, а имао је свега 17 година кад је почео Други светски рат.

Запис краљ Петра II у својим мемоарима

" Око четири сата ујутру 6. априла 1941. пробудиле су ме сирене у Белом двору. Покушао сам да упалим светло, али струје није било. Узео сам батеријску лампу и сјурио се у хол. Тад је прорадио и дворски агрегат. Сишао сам у склониште и позвао врховну команду, где ми је речено да је

50 непознатих летилица повредило ваздушни простор наше земље и вратило се.

Попео сам се у спаваћу собу. Следеће чега се сећам је заглушујућа вриска и експлозија бомби. Заслепио ме је бљесак, а врућ ваздух бацио на под. Други прозор на соби, који је био затворен, удунуо је у унутра са рагастовом, оквиром и стаклом. Стаклени кров хола је био разбијен. Сишао сам у склониште и безуспешно покушавао да покренем напајање струјом. И телефонска линија је била у прекиду, па сам користио војни телефон.

У војној команди ми је речено да је већ 200 бомби пало на Београд. "

За време дошколовавања у **Кембрицу**, краљ Петар Други упознао је **грчку принцезу Александру**, која је марта.1944. године постала његова жена и поред противљења емиграционе владе. Јула 1945. године родио им се син Александар. Овај брак није дуго трајао, разишли су се већ 1947. године али се никад нису судски развели. Последње године живота краљ Петар Други провео је у **Америци**. Умро је у **Денверској болници** новембра 1970. године. Сахрањен је у **манастиру Свети Сава у Либертвилу**.

ПРОГЛАШЕЊЕ НЕЗАВИСНЕ ДРЖАВЕ ХРВАТСКЕ (НДХ) УСТАШКО – ГЕНОЦИДНЕ ТВОРЕВИНЕ

Немачке јединице су 10. априла 1941. ушле у Загреб, непосредно после тога проглашена је НДХ (**Независна држава Хрватска**). Славко Кватерник прочитао је на радију проглас о успостављању Независне државе Хрватске (НДХ).

У Загребу су Немци дочекани са одушевљењем које су пре тога још доживели само у Линцу (Хитлеров родни град).

Кватерников проглас:

Хрватски народе! Божја провидност и воља нашег савезника, те мукотрпна вишестолетна борба хрватског народа и велика пожртвованост нашег поглавника др Анте Павелића, те усташког покрета у земљи и иноземству, одредили су да данас пред дан ускрснућа Божјег сина ускрсне и наша Независна Држава Хрватска. Позивам све Хрвате, у којем год мјесту они били, а нарочито све часнике, подчаснике и момчад цјелокупне оружане снаге и јавне сигурности, да држе највећи ред и да сви смјеста пријаве заповједништву оружане снаге у Загребу мјесто гдје се налазе, те да цијела

оружана снага смјеста положи заклетву вјерности Независној Држави Хрватској и њеном поглавнику. Цјелокупну власт и заповједништво цјелокупне оружане снаге преузео сам данас као опуномоћеник поглавника. Бог и Хрвати! За дом спремни

РАСПАРЧАВАЊЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

После капитулације југословенске војске, **Хитлер** је поделио нашу земљу између Немачке и њених савезника, и довео на власт у Србији и Хрватској такозване домаће издајнике. Немачка је узела један део Словеније и Банат, а Србија је била под немачком окупацијом. Италија је добила један део Словеније, Далмацију, Црну Гору и Косово и Метохију без Косовске Митровице и Трепче. Мађарска је окупирала Бачку и Барању са Међумурјем. Бугарска је добила већи део Македоније и југоисточну Србију.

ПРИПРЕМА ЗА УСТАНАК

Целокупну ситуацију комунисти су знали добро да употребе у своју корист. Још у току краткотрајног априлског рата КПЈ је предузела одређене мере за одбрану земље, позивајући своје чланство да уђе у прве борбене линије за одбрану отаџбине од фашистичких завојевача.

Овај позив **КПЈ** био је путоказ свим комунистима да већ у данима разбијања и предавања југословенске војске окупаторима почну прикупљање и скривање оружја и муниције " за предстојећу борбу " која се наговештавала. Већ тада се скоро при свим партијским комитетима оснивају војне комисије које су у току припрема, осим прикупљања оружја, муниције и остале ратне опреме, обучавале млађе борце који нису служили војску, а затим организовали течајеve прве помоћи и слично.

Једна од највећих тешкоћа у раду на припремама за оружани устанак била је подела територије Југославије, коју је извршио окупатор.

ОРУЖАНИ УСТАНЦИ НАРОДА ЈУГОСЛАВИЈЕ И НОР 1941. ГОДИНЕ

Напад Немачке на Совјетски Савез почео је 22. јуна 1941. године, иако су имали међусобни уговор о ненападању. Немци су освојили најразвијенији део СССР-а, али ипак нису освојили Лењинград и Москву. Уласком СССР-а у рат формирана је антифашистичка коалиција, чију основу су чинили СССР и Велика Британија. Коалицији су се придружили САД (7. децембра 1941.). Јапан је без објаве рата уништио америчку флоту на Хавајима.

Одмах после **напада Немаца на СССР** (22. јуна 1941.) **ЦК КПЈ** (Централни комитет Комунистичке партије Југославије) одржао је састанак у Београду на коме је решено да се убрзају припреме за устанак (одлучено је да се поведе оружана борба против окупатора и да се народу упуту проглас). Дана 4. јула 1941. године руководство КПЈ (Комунистичке партије Југославије) у Београду донело је одлуку о подизању **оружаног народног устанка против окупатора** (КПЈ је у своју корист искористио конфузну ситуацију у распарчаној држави). Овој одлуци у многоме је допринео позив **Коминтерне** који је био упућен свим комунистичким партијама света. Формиран је и главни штаб партизанских одреда на челу са **Јосип Брозом Титом**.

Јосип Броз Тито

Јосип Броз родио се у малом селу **Кумровцу** 7. маја 1892. године као седмо од петнаесторо деце родитеља **Фрање** (Францека) и **Марије** Броз, рођене Јавершек. Мали "**неспоразум**" око тог биографског податка, с обзиром да се Титов рођендан слави на дан 25. маја, објаснили су његови биографи чињеницом да је **Јосип Броз** за време свога дугогодишњег револуционарног рада био присиљен да се служи лажним папирима и документима, па је тако и у једном војничком документу аустро-угарске војске забележено да је рођен 25. маја. Рођендан је остао, па ни сам Тито није желео да се тај датум мења кад га је народ већ прихватио. Син оца Хрвата и мајке Словенке, Јосип Броз, основну школу је похађао у Кумровцу од 1900. до 1905. године.

Јосип Броз Тито

По завршетку основне школе Јосип Броз је, због тешког стања у породици, морао одложити свој одлазак на **занат**, па је неко време морао радити код свог ујака у Словенији. Након тога је радио у једној кантини као конобар. Године 1907. постао је шегрт механичарске радионице у **Сиску**. По завршетку шегртске школе 1910. први пут стиже у Загреб, где постаје члан Социјалдемократске странке Хрватске и Славоније и учествује у радничким демонстрацијама. Од 1911. до 1913. године радио је у фабрикама у Словенији, Чешкој, Немачкој и Аустрији.

Од јесени 1913. године служи војни рок у аустроугарској војсци. Послат је на српски фронт по избијању Првог светског рата, где се борио на страни Аустро–Угара против српске војске. У јулу 1917. учествује у бољшевичким демонстрацијама и прихвата лењинизам. Године 1928. ухапшен је као комунистички терориста и осуђен на пет година робије, коју је издржао у Лепоглави и Марибору.

У Беч одлази 1934. године где је и добио псеудоним ТИТО. Од 1935. борави у Москви и ради у Коминтерни. Почетком 1937. враћа се у Југославију где ради на јачању КПЈ. Након хапшења Милана Горкића (секретара КПЈ), Тито преузима вођење КПЈ (од 1938. године). Након напада Немачке на Југославију оснива у Загребу 10. априла 1941. године војни комитет за пружање отпора Силама осовине. Ово је једна од званичних верзија Титове биографије.

Избијање устанка

Масовни устанак избио је у Црној Гори. Нападнути су италијански полицијски војни гарнизони. За кратко била је ослобођена цела Црна Гора. Али, убрзо Италијани успевају да поврате ослобођене градове.

У Србији је прва оружана акција изведена 7. јула 1941. године у Белој Цркви код Крупња, када је Жикица Јовановић – Шпанац са групом партизана напао српске жандаре који су хтели да растуре народни збор. У јесен је створена велика слободна територија од Крушевца на југу и Ужица на западу, па све до Београда (Ужичка Република). Устанци и отпор народа Југославије под руководством КПЈ од јула до децембра 1941. године претвориле су се у народноослободилачки рат широких размера.

Поред КПЈ постојао је и покрет Драже Михаиловића

(четнички покрет). Тај покрет се изјашњавао за борбу против окупатора, али тек кад наступи преокрет на савезничким фронтovima. Овај покрет био је антикомунистички.

Четничка застава

Због непомирљивих и **различитих политичких супротности** између партизанског и четничког покрета и после краћег периода неискрене сарадње, дошло је до међусобних оружаних сукоба, зато што Дража није хтео да сарађује са партизанима у борби против окупатора, јер је сматрао да још није време за отпор. Ти сукоби

Дража Михаиловић

Драгољуб Дража Михаиловић рођен 27. априла 1893. године у **Ивањци**, познат и као **Чича**, био је српски генерал који је постао ратни херој у Првом светском рату. У Другом светском рату је водио југословенску краљевску војску у отаџбини, познатију под називом "**Четници**". Убијен је од стране **комуниста** 18. јула, 1946. године у Београду.

највише су користили окупатору. Претпостављало се да је Дража Михаиловић желео да у интересу лондонске емиграционе владе краља Петра II Карађорђевића онемогући револуционарне промене, које су по његовом мишљењу припремали комунисти, да би после рата освојили власт. Партизани су, од тада па све до краја рата, водили борбе са окупатором, са четницима Драже Михаиловића, као и са војним формацијама **Милана Недића** (Недићевци) и **Димитрија Љотића** (Љотићевци).

Драгољуб Дража Михаиловић са Равногорцима

НЕДИЋ СВЕСНО ЖРТВУЈЕ СВОЈ ЖИВОТ

Милан Недић је човек који је жртвовао и живот, и част, и образ, да би што више Срба спасао у тренутку док су их буквално сви уништавали.

Он је знао шта га очекује на крају рата, јер другог пута и излаза за српство није било. То се бар данас види. Знао је да свој живот мора жртвовати за народ и жртвовао га је мирно и свесно... Судбина је према генералу Недићу заиста била немилосрдна. Узела му је у рату и његовог **јединца сина** и најмилијег брата Милутина.

“Лако је отаџбини дати живот, јер то боли секунд, два. Али није лако дати образ, јер то боли и у гробу. Ви ћете ме стрељати или обесити кад се трагедија сврши. Али ја ћу летети ка рају, видети бар милион Срба, који ми дубоко захваљују, јер их је у животу оставила – издаја Милана Недића.“

У говору који је преко Радио Београда 2. септембра 1941. године одржао српском народу, **Милан Недић** је објаснио своје мотиве свесне колаборације, која није у вези ни са каквим личним интересима, властољубљем: **“Дошао сам на владу да спасем народ, да се међусобно не истреби, да завлада ред и мир, рад и братство; да сачекамо свршетак рата здружени под српским барјаком. Само слога Србина спасава. Шта ми можемо сада да учинимо! Ништа!**

Само себи зло. Ми смо зрно песка у узбурканом светском мору. Данас се врши обрачун највећих сила света. Ту ми нити можемо помоћи нити одмоћи... Влада, која је израз воље српскога народа за животом и концентрације његове националне снаге, неће допустити да рушилачки елементи, ма како се они звали, добију превагу и доведу земљу до анархије и пропасти. Она позива српски народ да јој у томе помогне, да из своје средине избаци све оне који му сметају, да се свом снагом посвети раду на обнови своје земље.”

Непромишљени југословенски експеримент је проузроковао велику трагедију српском народу, али је и после искустава Другог светског рата велики број Срба, и у Србији, и у емиграцији, као омамљен следио ту идеју, слеп и глув за све контрааргументе.

Као да смо зачарани, опчињени, замађијани, не можемо се отрести југословенске авети. Она нас све више стеже, хоће да нас удави, а ми молимо да нас не напушта.

У целокупној својој историји никада српски народ, у целини, већу грешку није направио. Одрекао се свог славног имена и на сопствена плећа добровољно преузео југословенску хипотеку која му је више националне крви пролила него све раније историјске трагедије.

КРВАВА СРПСКА ЈЕСЕН

После слома Југославије и ступања на снагу капитулације, 18. априла 1941. године, па до завршетка рата почетком маја 1945. године дешавао се на окупираном подручју Србије читав низ несрећа, које су тешко погодиле и народ и земљу. Од окупације па све до 22. јуна 1941 године, комунисти су мировали. За то време су, у ствари, били блиски сарадници окупатора који је био савезник Москве. Ситуација се, као што је познато, изменила из основа 22. јуна 1941. године. Борбе које су почеле имале су више терористички него ослободилачки карактер. Почело је формирање партизанских одреда и њихово повезивање са четницима тада пуковника Драже Михаиловића. После тога су уследили напади на Немце који су имали као последицу масовне одмазде у Мачви, Краљеви и Крагујевцу. Одмазда у Мачви била је директна последица четничко-партизанског напада на Шабац, извршеног у ноћи између 24. и 25. септембра 1941. године. То је био заједнички напад капетана **Драгослава Рачића и Небојше Јерковића**, команданта партизана. Напад је потпуно пропао, али је изазвао оштру реакцију Немаца који су за угушење побуне ангажовали и **усташке трупе**. Акција чишћења проширена је из Шапца на целу Мачву. Командант 342. дивизије генерал **Хингхофер**, известио је да је дивизија у акцији чишћења имала 3 мртва и 20 рањених, а да је стрељано 850 људи и ухваћено 8.400. За време убрзаног марша похватаних од Кленка до Сремске Митровице поубијано је доста људи „који су пали као **жртве усташа**, те нису улазили у немачки биланс“.

Генерал **Милан Недић** је чинио све што је могуће да се умање ова страшна страдања Шапца и Мачве. Напори генерала Недића, чињени тих дана, нису, и поред тешкоћа остали узалудни. Један од оних, који је био међу депортираним у Јарку, **Велизар Гајић**, казивао је **Кракову** да је, у моменту, када су људи почели да копају масовни гроб, дошао један немачки виши официр из Београда: „Овај виши официр, пуковник, како смо касније сазнали, који нас је спасао од кундачења, одмах је почео да виче на немачке офицере који су се налазили са нашим целатима и сељаци су прекинули рад (**копање масовног гроба**)“.

То је био немачки пуковник који је упућен из Београда на **Недићеве очајне молбе** код командујућег немачког генерала, и тај је спречио масовно убијање шабачких грађана. Хирург др Теодор Божин, који се тада налазио у Шапцу, тврди у својој књизи, да је немачки официр из Београда, који је спасао Шапчане уништења, био његов друг са студија у Минхену др **Лео Хартман** (Leo Hartmann), немачки санитетски пуковник при Врховном штабу главне команде Србије.

Ово је само један исечак из трагедије Шапца и Мачве који су изазвали узалудни четничко-комунистички напади; град нису ослободили, а Немце нису могли протерати.

Недић се, после трагичних догађаја у Мачви, обратио српским сељацима, 12. октобра 1941. године следећим речима: „Имао сам да бирам, или да гледам како се наш народ узајамно истребљује, или да заложим сав свој углед и поверење, којим ме је мој народ одликовао, и да учиним све што је у мојој моћи да га спасем од коначне пропасти.“

Тешку судбину доживело је и Краљево са својом околином и њеним становништвом. Као важан саобраћајни чвор, Краљево је и за Немце имало посебан значај; они су били решени да га бране. Удружене снаге четника и партизана биле су, такође, решене да га држе и због тога су га, не могавши да га освоје, држали у опсади, која је трајала скоро месец дана, од почетка октобра до почетка новембра 1941. године. У намери да заузму Краљево, Михаиловићеви четници и партизани су образовали Оперативни штаб, који је требао да руководи борбом. Бројна јачина ових заједничких снага износила је око 3.000 бораца, који су од тешког наоружања имали само четири топа без нишанских справа.

Партизани и четници су у неколико махова предузимали неуспеле нападе на немачке положаје у Краљеву, понегде допирали до предграђа и једном у сам град, али су увек одбијани уз велике губитке. После ових акција, Немци су хапсили групе грађана и стрељали. По подацима Дојчила Митровића, опседнути немачки гарнизон стрељао је за неколико дана 3000-4000 грађана као одмазду за своје погинуле војнике. За време борби око Краљева погинуло је на четничко-партизанској страни око **800 људи**, а свега **23 Немца**. За ова **23 Немца** убијено је 19. и 20. октобра 1941. године **2.300 Срба и Словенаца**, који су се нашли у Краљеву после прогона из Словеније. Међу стрељанима било је и 200 припадника ЈНП Збор.

Станислав Краков наводи да је, према исказу једног његовог познаника, који је успео да се спасе из групе похапшених, постојала могућност да се сви спасу стрељања. Он и један његов друг су били предложили немачком команданту да се, ако устаници напусте опсаду града, одустане од стрељања похапшених. Командант им је рекао: „...Пођите вас двојица као изасланици краљевачког становништва, изложите опасност у којој се налазе хиљаде људи, ако се у року од 24 часа све побуњеничке банде повуку од Краљева и престану са сваком акцијом против нас, ја вам гарантујем часном речју немачког официра да, ако устаници ово изврше, ниједан једини становник града неће бити стрељан. Али ако у року од 24 часа не буде одговора, одмазда ће у свем свом обиму бити извршена.“ Овај предлог је одбио политички комесар Момчило Радовановић-Миле.

Он је рекао делегатима: „**Шта ви мислите, да смо ми луди да напуштамо опсаду града сада када се Немци налазе пред сигурном пропашћу.**“ Неколико хиљада људи постали су жртве његове илузије о слому Немачке.

Масовна стрељања

Главно жариште било је слободна територија у Србији и **Ужичка Република**, која је одолевала пуна три месеца офанзиви Немаца . Немци су кренули пуном жестином током октобра и новембра 1941. године. Вршили су масовне репресије над становништвом.

Ради одмазде, Немци су издали наредбу по којој ће за једног убијеног немачког војника стрељати сто Срба. Та наредба је примењивана.

У Крагујевцу су у знаку одмазде затворили 7000 недужних грађана и ђака и стрељали око 2.300 грађана 21. октобра 1941. године, међу којима и целе разреде ђака крагујевачке гимназије.

*Масовно стрељање у
Крагујевцу,
21.октобра.1941 године*

Узрок ове тешке крагујевачке трагедије је непромишљени напад удружених партизана и четника на немачку колону на путу између Горњег Милановца и Крагујевца. У том нападу је погинуло 10 и рањено 26 немачких војника.Када су се немачки војници повукли према Крагујевцу, водили су са собом и своје рањенике, али су оставили мртве војнике који су били искасапљени и језиво унакажени. То је изазвало још већи бес и тежњу за осветом код Немаца.

Немачка врховна команда донела је средином септембра 1941.године једну сурову одлуку: да за сваког убијеног немачког војника стреља 100, а за сваког рањеног војника стреља 50 невиних људи (талаца).Ова одлика саопштена је српском народу путем штампе, радија и плаката. **Најчудније је то што су за све то знали и партизани и четници !**

Лазар Пантрлић, директор друге мушке гимназије у Крагујевцу, био је издвојен из групе за стрељање. Када је видео много својих ђака, питао је немачког официра: **“Куда ће ова деца? Ја сам њихов директор. Молим вас, пустите њих, а мене водите!”** **“Не може”** гласио је одговор. **“Онда мени није место овде. Мени је место са својим ђацима!”** Отишао је у смрт са својим ђацима, остављајући код куће петоро своје деце.

Генерал Недић је, забринут због свега онога што се дешава у Србији, упутио 2. новембра 1941. године поруку и опомену „онима у шуми“ покушавајући да бар неке од њих уразуми. Он им је рекао: **„Ви вашом безумном акцијом изазивате одмазде окупатора. За једну немачку главу узима се сто српских. Јел то хоћете ви? Желите ли ви стрељање српског народа? Кажите шта хоћете? Ви бежите у шуму, а остављате незаштићене своје миле и драге, родитеље и породице, село и град. Хоћете ли њих да доведете у опасност? ... Шта сте постигли досадашњим својим радом и акцијом? Само зло. Само уништење. Само безбројне угашене српске животе. Само тешку проливену крв. Српску крв.“**

Српски народ у окупираном делу Србије нашао се пред алтернативом да са партизанима и четницима крене у у бесмислену борбу са десетоструко јачим противником (окупатором) до самоуништења или да са генералом Миланом Недићем и Српским добровољцима крене са окупатором против комунистичке револуције и равногорске заблуде и покуша да спасе опасност од биолошког истребљења и опстанка Срба.

Један део српског народа је увидео опасност и стао уз генерала Недића. Зато ова сарадња са окупатором није била служба непријатељу, већ служба у интересу свог народа. Била је то једна велика жртва за свој народ, једна победа живота над смрћу.

Нико нема право да за рачун неке идеје, политичких интереса или идеала жртвује цео народ.

У ратовима се жртвује војска да би се заштитио народ, а у револуцији се то ради обрнуто. Комунисти су, међутим, продужили својим путем. Њима није било стало ни до народа ни до његове слободе. Занети илузијама и похлепни на власт, они су, безобзирно газећи преко хиљада жртава недужних људи и преко згаришта српских села и градова, упорно ишли својим путем – остваривали своју револуцију за своје интересе које ће искористити после рата, што се показало као тачно (на жалост, за нас СРБЕ).

ЛОГОР ЦРВЕНИ КРСТ И БУБАЊ

После априлске катастрофе и уласка Немаца у **Ниш**, 9. априла 1941. године, почела су хапшења талаца.

Са ширењем устанка и јачањем отпора указала се потреба за стварањем једног затвора у коме би били сконцентрисани сви затвореници. Због тога је Гестапо формирао логор Црвени крст. Логор се налазио на периферији града, у непосредној близини Фабрике дувана и Железничке станице **Црвени крст**. Главна логорска зграда са помоћним објектима подигнута је 1930. године и до рата је служила као војни магацин. Ту своју функцију задржала је до септембарских дана 1941. године када су је Немци опљачкали и адаптирали за концентрациони логор. **Логор** се током рата стално пунио и празнио. Било је дана када је било преко 1 500 људи у њему.

Према непотпуним подацима, јер је окупатор уништио сав компромитујући материјал, кроз логор је током рата прошло преко 35 000 људи, од којих је преко **10 000** стрељано на **Бубњу крај Ниша**.

Логор Црвени крст

Прва намена логора је била да овде буде истражни затвор за непријатеље режима: комунисте, таоце, Јевреје. 12.02.1942. године овде се десило велико бекство, које је предводио **Бранко Бјеговић**, када је успело да се извуче 100 затвореника. Као последица, Немци су малтретирали и на крају убили 40 преосталих затвореника, а после овог догађаја, логор "**Црвени крст**" постаје логор смрти.

У логору је владао режим **страве и ужаса**. Физичко и психичко уништавање људи био је главни циљ чувара логора. Под ударцима кундака умирали су људи у дворишту логора. Чистачи су износили лешеве на оближње ђубриште. Кочијаши који су односили ђубре били су запањени, јер су на гомили ђубрета лежали мртви и побијени људи. Под немачком командом наређено је да се потрпају у **цакове** и одвезу на гробље.

Крајем 1941. Немци су дошли на **Бубањ**. Са собом су довели бодљикаву жицу и почели да праве ограду око Бубња крај Ниша. Поставили су страже и на свим прилазима биле су истакнуте табле на којима је писало да је сваки приступ Бубњу забрањен. Тако је отпочела историја Бубња од тренутка када је био предодређен као простор за стрељања која су вршили Немци.

Свако стрељање било је припремано. Под стражарском пратњом долазили су они који су копали раке. **Било је рака дугих и по тридесетак метара, а широких и по шест метара.**

У логору су вршене прозивке затвореника, који су после тога враћани у собе, а знали су због чега су прозвани и да их очекује смрт на **Бубњу**. Овако саопштавање одлуке о стрељању на два-три дана раније представљало је само једну од немачких **тактика мучења**. Затим би у двориште логора долазили камиони који су затворенике возили на Бубањ, да тамо буду ликвидирани. После стрељања закопавали су убијене, а земљу преливали **раствореним кречом** (ради хигијене).

Бубањ

Немци су претпостављали да ће по завршетку рата наши људи прекопати бубањске раке, јер би то био једини начин да се преброје лешеве оних које су Немци стрељали. Зато су Немци предузели одређене мере како би **прекрили своје злочиначке трагове**. Донели су одлуку о паљењу остатака стрељаних на Бубњу. За ову врсту рада су у јулу 1944. ангажовали италијанске заробљенике. **Тако су Немци сакрили своја злочиначка дела.**

Данас на Бубњу доминирају три камене песнице које означавају дух тих 10.000 људи који су свирепо убијени на овом месту. Песнице нам указују на незнате хероје који су уочи стрељања подигли **руку бунта** и претећи говорили о слободи која мора доћи.

НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКИ РАТ (1942. ГОДИНА)

Почетком децембра 1941. године партизани су сконцентрисали своје снаге у источној Босни. **Врховни штаб** је створио регуларне војне јединице (бригаде). Прва таква јединица била је **Прва пролетерска бригада** основана у Рудом 21. децембра 1941. године. У саставу ове бригаде били су Срби и Црногорци.

Игмански мари

Прве борбе бригада је водила по највећој хладноћи, када је кренула према ослобођеној **Фочи**. Већи део бригаде извео је чувени Игмански марш, у ноћи између 27. и 28. јануара 1942. године, по дубоком снегу на температури од - 30°. Око 170 бораца је промрзло, али је већина стигла у Фочу. Касније је дошло и до даљег војног јачања НОП-а оснивањем Друге пролетерске бригаде и добровољачке војске. Народна власт учвршћена је **Фочанским прописом**.

Козарачки одред

Посебно је окупатору сметао **Козарачки одред** који је угрожавао комуникације Загреб – Бања Лука. Борба народа Козаре трајала је један месец од 10. јуна до 16. јула 1942. године. У смелом јуришу извршен је пробој немачког обруча, тако се спасао део одреда и око 15 000 – 20 000 становника. Ипак велики део партизана и народа је изгинуо.

Око 60 000 мушкараца, жена и деце усташе су отерале у **логоре (Јасеновац)** у коме је на најсуровији и зверски начин **побијено око 700 000** људи разних националности, а највише **Срба**. После тога Врховни штаб је наредио поход у западну Босну који је довео до нових успеха и стварање простране територије– Бихаћка република (25. септембар 1942. године), са седиштем у Бихаћу.

Злогласни логор - Јасеновац

Лева скретања у НОР – у

Руководећу улогу у **НОР–у** имала је **Комунистичка партија** . Код дела српске националности, иначе антифашистичког расположења, јавило се мишљење да ће комунисти искористити вођство у НОР–у да се после рата учврсте на власти.

Главни ослонац тог мишљења био је четнички покрет **Драже Михаиловића**.

Прво заседање АВНОЈА

Идеја о стварању централног органа власти нове Југославије реализована је у јесен 1942. године на ослобођеној територији Бихаћке републике .

Сазвана је скупштина у **Бихаћу 26–27. новембра 1942.** године на којој је створено **Антифашистичко веће народног ослобођења Југославије (АВНОЈ)** који је проглашен за врховни орган НОР–а. Именован је извршни одбор АВНОЈ–а чији је председник био др **Иван Рибар**.

Делегати АВНОЈ–а осудили су Владу Краљевине Југославије која се налазила у емиграцији, и четнички покрет који је заступао њене интересе у земљи.

Иван Рибар и Тито

НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКИ РАТ 1943. ГОДИНЕ

Немци и Италијани су почетком јануара 1943. године одржали дводневни састанак у Риму, где су разрадили план војних операција против НОВЈ по етапама. На том састанку, на коме су председавали врховни командант немачких трупа југоистока - **командант Лер** и начелник Генералштаба италијанске копнене војске, тачно су прецизиране фазе операција, као и садејства јединица и поступак према становништву.

Операције према НОВЈ отпочеле су 20. јануара 1943.године и трајале су до краја марта.

Због снаге (НОВЈ је тада имала око 150 000 бораца) и утицаја који је НОП задобијао, а претпостављајући да би се савезници могли искрцати на Балкан или Јадранску обалу, окупатори су планирали да потпуно униште НОВЈ и њено руководство.

Немци су такође процењивали да би, у случају искрцавања Англо-Американаца на Јадранску обалу, и четници постали овима резерва, зато су предвиђали њихово разоружање.

У првој фази операција, ангажовањем више од 100 000 војника, удруженим снагама непријатеља (Немци, Италијани, усташко-домобранске снаге и четници) био је циљ да на простору Кордуна, Баније и Босанске крајине, заокружењем и постепеним потискивањем, униште главне снаге НОВЈ (**Вајс 1**), а затим да у другој фази (**Вајс 2**), уколико дође до пробоја обруча и одступања према истоку, јаким снагама зауставе њихов продор, изврше поново заокружење и у долини Неретве потпуно ликвидирају партизанску војску.

Окупатори су успели да привремено потисну партизанске снаге са ослобођене територије (Лика, Кордун, Банија, западна Босна) и присиле партизане на одступање. Врховни штаб је успео да се, прегруписањем јединица и формирањем Главне оперативне групе и Централне војне болнице, одвоји од непријатеља и пређе у противофанзиву према истоку. Главна оперативна група Врховног штаба је од 9. фебруара до 23. марта, низом удара и вештим маневром, разбила италијанску одбрану (дивизија "Мурђе") и успоставила нови фронт.

Битка на Неретви

После пораза Италијана у долини Неретве, окупатори су се припремали за нове нападе да би се уништила група НОВ у **долини Неретве**.

НОВ је била у тешкој ситуацији због великог броја рањеника које су морали да се преносе, али су ипак отпочели борбу за живот или смрт, познату под називом – **битка за рањенике**.

Немцима и Италијанима помагали су у овој борби четници **Драже Михаиловића**, којих је било око 20 000 на левој обали Неретве.

Они су то урадили да би после уништења НОВ–а они постали једина војна снага у Југославији.

Врховни штаб наредио је продор из обруча преко подигнутог моста у **Јабланици**, који је био раније порушен, што се збило у ноћи између 6. и 7. марта 1943. године.

Друга пролетерска дивизија задржавала је Немце северно од Неретве, а остале дивизије су у силовитом налету разбиле италијанске и четничке јединице, извлачећи рањенике. Партизани су продрли у Херцеговину и Црну Гору, поразили су четнике и створили нову, слободну територију.

Борба на Сутјесци

Незадовољни оним што су постигли борбама на Неретви, окупатори су били присиљени да мењају свој план даљих акција.

Извлачење партизана из обруча на Неретви разбеснело је Хитлера који је одлучио да се предузме нова офанзива, и да се разоружавају четници **Драже Михаиловића**, као покрет који може бити опасан у случају искрцавања Енглеза и Американаца.

Борбе су почеле 6. маја 1943. године. **Немачки генерал Литерс** је у тајности концентрисао снаге које су се састојале од Немаца, Италијана, Бугара и усташа. Те снаге су опколиле групу НОВЈ коју су потиснули у планинске пределе Дурмитора и долине Пиве и Таре.

Донета је одлука да се прва група пробије правцем **Сутјеска – Зеленгора**.

А друга група са рањеницима требало је да се пробије преко реке Таре у Санџак. Прва група успела је да се пробије, али са великим губицима, друга група није успела да се пробије па је кренула путем прве групе. Највећи део бораца и рањеника страдао је на Сутјесци.

У тој борби погинуо је и **Сава Ковачевић** (командант Треће пролетерске дивизије). Окупатору ипак није пошло за руком да уништи језгро НОВЈ.

У битци на Сутјесци је погинуло више од 7 000 бораца.

Окупатори нису остварили план да униште главнину снага и руководство НОП-а. По завршетку операције **Schwartz**, Немци су на свом оперативном подручју, разоружали део четника Драже Михајловића, а неке офицере, међу којима је био и **Павле Ђуришић**, ухапсили.

Сава Ковачевић

Павле Ђуришић

Друго заседање АВНОЈ - а

Друго заседање АВНОЈ – а одржало се у **Јајцу** 29. и 30. новембра 1943. године. Тада је усвојено да се АВНОЈ прогласи за највиши орган власти у Југославији. Донета је одлука о федеративном уређењу државе које се састојала из шест федералних јединица (Србија, Црна Гора, Македонија, Босна и Херцеговина, Хрватска и Словенија).

Забрањен је долазак краљу Петру II Карађорђевићу у Југославију до завршетка рата. Краљевској емиграционој влади одузето је право законите владе. Уведено је и звање **маршала Југославије** које је додељено **Титу**.

СВЕТСАВСКИ КОНГРЕС (Алтернатива једне друкчије Југославије)

Трагичне последице АВНОЈ-евских одлука смо сви осетили. Оно што се не зна, што је намерно сакривено и заборављено, јесте да је постојала **алтернатива једне другачије Југославије после рата**. То је Резолуција Светосавског конгреса у селу Ба, изгласана јануара 1944. године.

Светосавски конгрес је одржан од 25. до 28. јануара 1944. године у присуству 274 делегата.. По политичким опредељењима ту је читав спектар, од левице (социјалдемократија), до деснице (демократе и радикали).

Конгрес је отворио **Драгиша Васић**.

На Конгресу је створена Југословенска демократска заједница, призната је легитимност династије Карађорђевића, прокламовано је стварање Југославије као тројне федерације, осуђена је активност КПЈ.

Симптоматично је да прва реакција на Конгрес у селу Ба долази од Гестапоа. Они су после конгреса ухапсили око 800 предратних политичара и јавних радника, а преко плаката претили су свакоме ко буде сарађивао са Покретом Драже Михаиловића.

Исти, чак и гори метод примениће комунисти према свакоме за кога се и посумњало да је близак идејама **Светосавског конгреса**.

НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКИ РАТ 1944. ГОДИНЕ

На источном фронту Немци су се стално повлачили, али су борбе биле врло тешке и губици велики на обе стране.

У току 1944. године савезници су однели победе на свим фронтовима. Црвена армија је ослободила читаву територију СССР-а и избила на границе Чехословачке, Пољске и Румуније. Западни савезници су отворили други фронт у Француској.

Савезници, а посебно Велика Британија, која је пружила уточиште југословенској влади и краљу **Петру II Карађорђевићу**, настојали су да обезбеде свој утицај у Југославији после рата. У жељи да ограниче домете револуције која је изведена у Југославији, Британци су посредовали у преговорима између међународно признате Владе Краљевине Југославије и нове, непризнате револуционарне владе – НКОЈ-а, инсистирајући да оне учине узајамне уступке и постигну споразум.

У мају 1944. **Британци** су повукли своје представнике из Михаиловићевог штаба. Њихови представници сада су били само у партизанском Врховном штабу. Штавише, управо под притиском Британаца, влада у којој је министар војске био Михаиловић морала је да поднесе оставку. За председника нове владе постављен је **Иван Шубашић**, који је раније био бан бановине Хрватске.

НОВ је водила тешке борбе у зиму и пролеће, али је стално јачала. Немци су 25. маја 1944. године десантом на Дрвар покушали да униште вођство НОП-а, али нису успели. Тито и Врховни штаб прешли су на **острво Вис**, одакле су руководили борбама.

На Вису је у јуну 1944. године потписан споразум између Јосипа Броза Тита, као председника НКОЈ-а, и Ивана Шубашића као председника Владе Краљевине Југославије. Шубашић је тада признао НОВЈ и АВНОЈ и рекао је да ће његова влада помагати партизане. Јавно је осудио све сараднике окупатора у земљи, укључујући и Михаиловићеве четнике.

По наговору савезника, краљ Петар II Карађорђевић је крајем лета распустио врховну команду и разрешио Драгољуба Михаиловића дужности њеног начелника 1944. године.

У другој половини 1944. године савезници су однели победе како на истоку, тако и на западу, али је предстојала тешка борба до потпуне победе.

Иван Шубашић

Главни војно–стратегијски и политички задатак НОВЈ и НОП био је ослобођење Србије да би се онемогућило повлачење немачких трупа из Грчке и Албаније. Крајем 1944. године ослобођене су Србија, Црна Гора, Косово и Метохија и део Војводине.

Битка за **ослобођење Београда** била је жестока и трајала је од 14. до 20. октобра 1944. године. После ослобођења Београда јединице НОВЈ и совјетске јединице прешле су у Срем. Приликом ослобођења Србије кажњени су сви који су сарађивали са окупатором, Недићевцима и покретом Драже Михаиловића.

У ослобођеном Београду је новембра 1944. године потписан нови споразум између Јосипа Броза и Ивана Шубашића. Овим споразумом договорено је да Југославија после рата буде демократска федеративна држава. Поред тога, Шубашић је прихватио да се **краљу Петру II забрани повратак у земљу**, док се народ у Југославији не изјасни да ли хоће монархију или републику.

САВЕЗНИЦИ БОМБАРДУЈУ СРБИЈУ

Србија је током 1944. године постала област од изузетне стратешке важности за западне савезнике, због повлачења немачких трупа са јужног Балкана Вардарско – Моравском долином.

Појачана дејства англоамеричке авијације стациониране у јужној Италији, биле су директна подршка акцијама НОВЈ и извођене су самостално, али и на захтев **Јосипа Броза Тита**, према раније успостављеној координацији.

Страдање српских градова почиње већ од пролећа 1944. године. Први је **бомбардован Београд**, 16. и 17. априла, на Ускрс, од стране 15. америчке ваздухопловне армије. Ефекат разорног дејства бомбардера био је знатно већи од онога који су немачки авиони произвели априла 1941. године. Најзначајнији циљеви биле су фабрике које су радиле за Немце, аеродроми, железничка станица, комуникације, али су највише погођени стамбени делови града.

Начин бомбардовања (тепих – бомбе, независно од војних објеката) изазивао је велике жртве међу српским цивилима и огромна материјална разарања. Поред Београда, тешко је страдала и Подгорица: град је готово уништен маја 1944. године, **Никшић, Бијело Поље, Лесковац, Ниш**, и други. Бомбардовани су градови и војни циљеви и у другим деловима земље.

СРЕМСКИ ФРОНТ

На југословенском подручју и даље се налазило око 400.000 Немаца и њихових сарадника. Задатак Југословенске армије је био да пресече оступницу немачким снагама на подручју Југославије, како би помогли Русима (Црвена армија), која је тада водила борбе у Аустрији.

На Сремском фронту, који се простирао од Дунава до Босута, вођене су жестоке борбе. Маја 1945. године у Србији је мобилисано преко 250 000 младића и девојака, који ће своје прве ратне окршаје доживети на Сремском фронту.

Српска војска није имала искуства у вођењу фронталне борбе, па су зато страдали бројни српски младићи (преко 13 000), тек мобилисани борци Србије (деца која нису ни знала шта је пушка). Снаге за пробој Сремског фронта су највећим делом прикупљане у Србији и то насилном мобилизацијом. Углавном су присилно послати на фронт малолетни дечаци из Шумадије и Београда. Ова деца су морала да се сукобе са немачким ветеранима са светских фронта. Сремски фронт пробијен је 12. априла 1945. године.

После пробоја Сремског фронта јединице Југословенске армије су се упутиле ка западним деловима Југославије. Ослобођени су Загреб и Љубљана. Тако је цела Југославија била ослобођена од окупатора.

ПЕСМА КОЈА СЕ ДУГО ПЕВАЛА У НАШИМ КРАЈЕВИМА

**Који оно јунак смео
Што на краљев престо сео
Па се кези и поштењу руга,
Зове краља да му буде слуга,
У руци му палица маршалска,
За њим иде парада варшавска
Не зна му се ни отац ни мајка,
Све што знамо, то је само бајка.
На робији јунак се васпито
Ето, то је наш вољени ТИТО.**

Ову песму је написала и испевала **Надежда Марић** из села Петковица, рођена 1924. године, која се дуго певала у српским кућама .

ЗАВРШЕТАК ДРУГОГ СВЕТСКОГ РАТА

Капитулација Немачке

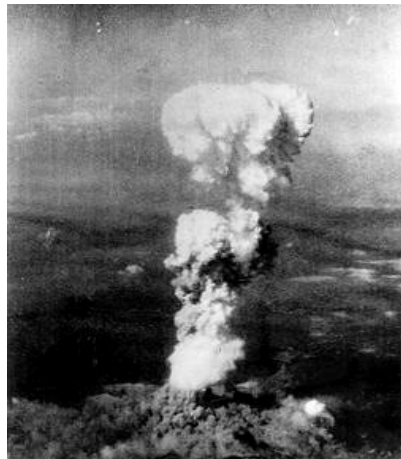
На дан 9. маја 1945. године немачка команда потписала је **капитулацију** Немачке. Тај дан се и данас обележава као Дан победе.

Рат у Европи завршен је победом народа антихитлеровске коалиције над фашизмом. Немачку су окупирале америчке, француске, енглеске и совјетске трупе. У **Нирнбергу** је одржано суђење немачким ратним злочинцима. Међународни суд изрекао им је казне за небројене злочине које су извршили у Европи. У Нирнбергу су осуђени само неки нацистички злочинци, док су многи избегли суђење.

Капитулација Јапана

У току лета 1945. године настављена је борба САД и Велике Британије против Јапана. Добро утврђени и скривени у џунгли, **Јапанци** су се жестоко бранили. У борбу су се укључиле и камиказе (то су били јапански авијатичари који су жртвовали своје животе обрушавајући се авионима пуним експлозива на америчке бродове). Американци су трпели велике губитке. **Америчка влада** одлучила је да отпор Јапана сломи употребом новог оружја – атомске бомбе.

Из бомбардера Б – 29 ("супер тврђава") бачене су 6. и 9. августа 1945. године две **атомске бомбе**, једна на **Хирошиму**, друга на **Нагасаки**. Суочен са огромним страдањем цивилног становништва, јапански **цар Хирохито** и његова влада потписали су капитулацију 2. септембра 1945. године. **Тиме је завршен Други светски рат.**

Атомска бомба, бачена на Хирошиму

Други светски рат трајао је од 1939. до 1945. године. Изазвале су га фашистичке државе (Немачка и Италија) ради освајања света и поробљавања других народа. Више од **50 милиона људи**, жена и деце изгубило је животе у току Другог светског рата, **35 милиона људи је рањено**, а разорени су и многобројни градови и насеља широм света. Захваљујући борби народа антифашистичке коалиције, фашистичке државе су побеђене и створени су услови за даљи прогресивни развој људског друштва.

Други светски рат оставио је за собом велике људске губитке и материјална разарања.

КОМУНИЗАМ СЕ ОБРАЧУНАВА СА СРБИМА

Чим су комунисти у јесен 1944. године победили четнике на **Јеловој гори**, почели су ликвидацију свих својих противника (**братске крви**) и по селима и по варошима. У **Ваљеву** је побијено више од 2000 националиста, а када су заузели Београд и број им се не зна. Тако је било по свим селима и местима (**како Ђилас каже: "на лицу места"**).

Када је Други светски рат завршен, у Србији је у радости због победе над окупатором била јача и видљивија туга за погинулима. Као и 1918. године, када је захваљујући војним победама Србије створена Југославија, тако је и 1945. године, захваљујући Србима, обновљена та земља. Један од основних задатака нове власти у Србији, био је да се дотуче "**великосрпски шовинизам**".

Нова држава је снагом своје организоване власти, у име комунистичке револуције, систематски прогонила своје противнике. У том циљу извршена су масовна и тајна убиства десетина хиљада људи. На удару су били скоро сви они за које се претпостављало да неће прихватити идеологију комунизма и ново друштвено уређење.

Према тадашњим званичним ставовима, судије нису биле обавезне да имају правно образовање и да познају законе. Уместо тога, од њих се изричито тражила "**безгранична оданост тековинама народноослободилачке борбе**". Судска делатност вршила се у складу са линијом КПЈ, која је била универзални закон за све злочине. Ти судови, уз војно искуство, највише пресуда изrekli су грађанским слојевима србијанског друштва.

Ранковић, Тито, Ђилас

Суђено је широкој лепези "**народних непријатеља**". Радило се, осим о освети, и о мењању друштвено–економске структуре, преко конфискације приватне имовине. **Тачан број побијених још увек је немогуће утврдити.** Обрачун са "**народним непријатељима**" био је суров. Трајао је све док **Јосип Броз** није крајем 1945. године револтирано узвикнуо на састанку ЦК : "**Доста више са тим смртним осудама и убијањем ! Смртна казна више нема ефеката - више се нико и не боји смрти**" !

А све је, ипак, потицало од њега! **Чудан је тај узвик...**

Комунистичка власт није дозвољавала излазак на видело **ниједне књиге** која би показала свету стварне догађаје, какав је страشان злочин учињен према једној нацији која се борила за своју егзистенцију. Комунистичка партија Југославије искористила је трагично стање српског народа за време рата у циљу преузимања власти по сваку цену, без обзира на људске жртве и материјална разарања. На жалост, југословенска војска у отаџбини под вођством генерала Драже Михаиловића била је изложена у исти мах контраверзним оценама савезника, посебно Енглеза, који нису хтели да разумеју свесрпску ситуацију.

Као народ, као нација, ми смо на крају Другог светског рата изгубили све што је српски народ изграђивао кроз векове. Ама баш све смо изгубили.

ХАПШЕЊЕ И УБИСТВО ДРАЖЕ МИХАИЛОВИЋА

Операција партизанског (комунистичког) хапшења Драгољуба Драже Михаиловића изведена је од 12. марта 1946. године у околини **Вишеграда**. Хапшење је почело још маја 1945. године када је на Зеленгори уништена главнина четничких снага. Сам чин хапшења је и до данас остао споран. Према званичној верзији **ОЗНЕ** у хапшењу је кључни фактор био **Никола Калабић**,

Дража у затвору

командант **Краљеве гарде**. Други извори тврде да је **Дража Михаиловић** ухапшен на **превару** у сарадњи са такозваним Савезницима.

Дража Михаиловић је **највероватније убијен 17 јула 1946. године.**

Сам чин убиства и места тог свирепог догађаја ни дан-данас није познат. Претпоставља се да је место комунистичког злочина било **Београдско старо сајмиште**, или у **багремовој шуми** у околини **Белог двора**.

ОДНОС СРБА И ХРВАТА ОД 1914. ДО 1945. ГОДИНЕ

Небројено пута Хрвати су успели да докажу да им никада није чак ни пало на памет да одрже унију са Србима, а поготово не под српском династијом Карађорђевић. Једина мисао коју су они подржавали је **Независна држава Хрватска**, којој би биле припојене **српске територије**, а главна теза је била: сви Срби су лопови, а сви Хрвати су покрадени. Међутим, како је у Србији покрет за уједињење био идеализован до крајњих граница (без икаквог практичног смисла). Срби су затварали очи на подвале, преваре и клевете и никада нису престали да верују да могу **"излечити своју хрватску браћу од католичких предрасуда и да их врате на прави пут"**. Срби су одувек мислили да је унија право и једино решење за српско-хрватске сукобе и били су спремни да жртвују све своје, само да би се то остварило. Са друге стране, Хрвати у Србима никада нису видели ништа друго до одличне шансе за остварење сна о Великој Хрватској.

У току Првог светског рата, 1915. године, Хрвати су, увидевши да ће их, ако нешто не учине, снаћи иста судбина као Аустрију и Мађарску, пожурили да се припоје Србији, како би се као њени "савезници" успели да одрже. Срби су све то прихватили, а тај великодушни гест никада није био заслужено цењен. Тада су Хрвати схватили да могу врло лако искористити Србе. Вођени подлом љубомором и личним циљевима, Хрвати нису презали ни од чега.

Србија је била готово славна и надалеко позната по својој херојској борби за слободу. За разлику од Срба, о Хрватима се никада није ни говорило као о засебној држави, већ само као о Аустроугарској покрајини. Срби су поседовали оно што Хрвати нису могли никад - своју сопствену историју.

Хрвати су управо то желели да униште. План је био да се најпре избаце све етничке посебности (на тај начин би Срби морали пред светом да се одрекну своје херојске прошлости), затим би ушли у унију на неко време, а онда довели до отцепљења, с тим да Хрватска узме највећи део територије.

Једино што је Србима било на памети била је унија, потпуно идеализована. Никада се нису усудили чак ни да помисле да њихова **"браћа Хрвати"** желе да им на било који начин науде.

Анте Трумбић

Године 1915. хрватски одбор врши хрватску пропаганду, како би придобио што више људи. И полако, али сигурно, хрватски одбор претворио се у југословенски. Када су 1917. године Хрвати на Крфу тражили да им се гарантује јединство Хрвата, **Никола Пашић** почиње да сумња у њихове добре намере. Њему се чинило да толико отворено залагање за чисто хрватско јединство неће донети никакво добро уједињењу. И био је у праву, јер је др **Анте Трумбић** био класичан хрватски менталитет и никако се није уклапао у основну замисао Југославије. Иначе, Срби су били вољни да ослободе све Хрвате и Словенце од страних утицаја, али би они за узврат прихватили Београд као главни град Југославије, а Карађорђевићи би остали краљевска династија.

Након оваквог развоја догађаја Хрвати схватају да апсолутно ништа неће постићи ако се отворено залажу за своју Хрватску, јер су они у Европи, у то време, још увек сматрани за аустроугарски менталитет, за непријатеље. Оцењено је да чисто

Хрватска не може опстати. Као прво, они немају вољу за државом, јер им католицизам то не дозвољава, а као друго,

њихова измешаност са Србима је велика толико да Хрвата има свега око три милиона. Хрвати су смислили да себи припоје три милиона Срба, па да са шест милиона људи створе државу.

Након првих победа у Првом светском рату, 1914. године, хрватско питање проглашено је унутрашњим питањем Аустро- Угарске. Сада су се Хрвати нашли у мат-позицији. Морали су да се одлуче између Србије и Аустро-Угарске. Ако би кренули да бране Аустро-Угарску, Срби им не би опростили издајство и заувек би пале у воду све њихове жеље и снови о великој Хрватској. Зато су одлучили да се јавно прикључе општем програму Југославије. И поред свега нису желели да одустану, па су тајно покушавали да раде на осварењу својих идеја. Међутим, Срби су ускоро открили да Хрвати уопште нису променили мишљење и да никада нису желели унију. Срби су имали чврсте доказе да Хрвати желе да спрече унију, уједињење Срба и Хрвата уопште, а нарочито српско вођство. Онда су им Срби дали да се одлуче између безусловне југословенске уније и засебних унија Срба, Хрвата и Словенаца. Наравно, Хрвати су били свесни да Срби неће оставити ниједну српску област ван Србије. Хрвати онда покушавају да на други начин ослабе утицај Срба. Објавили су програм о потпуном југословенству са циљем да Србија изгуби своју позицију на међународном плану. Остало им је само да убеду Србе да је одустајање од свих привилегија у корист уније исправан чин.

Ова изјава потпуно је оправдала Ничеову филозофију која каже да су морал измислили слабићи да би везали и ограничили снажне: "Хрвати су као нација лишени порекла пред савезницима, а хрватско мишљење створено је под утицајем католицизма у **Аустроугарској**, игнорисано од стране савезника и било би више него праведно тражити од Срба да се добровољно одрекну од свог положаја и окрену се Хрватима и Словенцима да би показали да су права словенска браћа". Невероватно је колико су Хрвати упорни у уништавању свега што је српско. Та њихова жеља јача је од свега рационалног. Уместо да искористе српску позицију, ови су само исказали подлу љубомору.

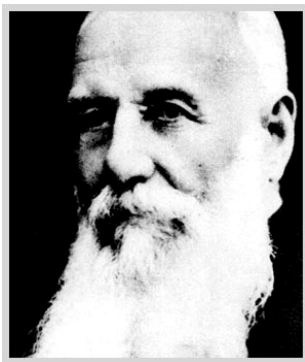
Након повлачења преко албанских планина, српска влада формирана је на Крфу (Хрвати су преко британских таблоида називали ову владу смешном). Хрвати су онда смислили да ослобођење земље треба да буде извршено од стране осталих Југословена, тако да се поништи и само постојање Срба.

Више пута је доказано да су Срби погрешили што су прешли на југословенски терен. Да су одустали од тога, сукобили би се са Хрватима, али би бар исход био позитиван по Србе, а губици би били минимални и све несреће би биле избегнуте.

Једини начин да се поразе Срби је да се окрену једни против других. Управо то се, мада грешком **Николе Пашића**, и десило. Он је саставио Владу искључиво од радикала. Аутоматски, искључио је све остале странке из скупштинских догађања и одлука.

Народ је престао да подржава Владу. Опозиција (конзервативци, либерални конзервативци и независни радикали) није презала да скористи сукоб између југословенског одбора и српске владе. Хрвати, наравно, користе своју златну прилику и оптужују српску владу за издају. Да је влада имала подршку народа, Србија би била створена, а затим и Југославија, и још би Србија имала користи.

Пашић је покушао да исправи грешку и уједини све политичке снаге у Србији, али је било касно, јер се опозиција већ дубоко укотвила у југословенски одбор. Пашић је оптужен за издају и није имао другог избора него да прихвати Краљевину СХС. То је била прва победа хрватства над српством, а Срби и даље нису схватили да је све ово, у ствари, уперено против њих.

Никола Пашић

Нова замисао Трумбићева је била да створи српску, хрватску и словеначку државу од територија из Аустроугарске, па да се онда та нова држава окрене против Србије, како би је казнила због њене политике. Судаћи по ранијим поступцима, Трумбић би вероватно то и учинио, али Никола Пашић није желео да на себи

носи терет распада уније, па ју је прихватио. 1. децембра 1918. године створена је Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца по узору на Крфску декларацију, а Анте Трумбић је добио место министра спољних послова. Сваки пут, када је требало нешто да учини за своју земљу, он је био незадовољан и отворено је исказивао нетрпељивост. Био би срећан и задовољан једино када би могао да искористи нешто.

Привидна хармонија у Краљевини нити је могла бити, нити је била дугог века. Радикалима су задата два велика ударца. Најпре је краљ Александар одбио да прихвати Николу Пашића за председника Министарског савета Југословена, а затим се на састанку Уставотворне скупштине 12. децембра 1920. године у Београду хрватски фронт појавио уједињен (**једино је Стјепан Радић заменио Анту Трумбића**), док је српски био потпуно распарчан међусобним борбама између радикала и демократа. Наравно, то се одразило на резултате. Хрватска сељачка странка побеђује на изборима, а Стјепан Радић објављује свој сепаратистички програм. Осетивши своју тренутну моћ, Хрвати, окупљени око Радића, одрекли су се споразума из 1. децембра 1918. године. (Хрвати су веровали Радићу и он је имао право да говори у њихово име, то се не може порећи). После овога, српски кругови одлучују да раде сами. План радикала и демократа био је да уз помоћ мањих политичких групација створе скупштинску већину (за већину им је било потребно пола од 419 плус 1 глас) и да изгласају устав. План није био лош, али не би могао у потпуности да успе, јер хрватско незадовољство потекло је из чињенице да Хрвати не желе никакво јединство под којим би Срби имали праведан утицај у складу са својом бројношћу и међународним престижом.

1925. године хрватске вође су решиле да прихвате Устав из 1921. године (Видовдански устав).

Договорили су се да оснују радикалско-радићевску странку. Након тог сазнања, у српским круговима је завладало мишљење да је наступио одлучујући тренутак. Наравно, то је била нова илузија, јер Радић ниједног тренутка није показао никакву спремност за било какву сарадњу. Он се ниједног трена није одрекао свог плана о формирању Велике Хрватске. Резултати су упорно на то указивали. Коалиција најјачих странака Србије и Хрватске трајала је пар месеци. Радић је прешао у отворени напад на радикале, међутим, није успео. Срби су коначно прозрели Радићеве намере и он бива избачен из Министарства (имао је положај министра просвете).

Сопствена похлепа довела га је до пада ("Ниједно друго објашњење Радићевог чудног понашања није могуће сем ако не прихватимо да није био нормалан човек" - Ј. Марковић).

1925. године Никола Пашић је био принуђен да бира да ли ће остварити сарадњу са Хрватима и оставити Прибићевића, или ће се солидарисати са Прибићевићем и оставити Хрвате.

Зарад уније и уједињења, Пашић је одабрао Хрвате. Радић је послушао Трумбићев савет и ушао је у савез са независним демократама, које је водио **Прибићевић**. **Прибићевић** је, раније, био против Хрвата, али како их је повезала иста мржња (Прибићевић никада није опростио Пашићу што га је напустио), одлучио је да постане хрватски савезник.

20. јуна 1928. године црногорски посланик Пуниша Рачић извршио је атентат и убио **Павла Радића, Ђуру Басаричека, а ранио Стјепана Радића**.

Августа 1928. године Радић је подлегао повредама, остављајући Хрвате да мисле да су га Срби убили. Након његове смрти др Влатко Мачек постаје вођа. Мачек се изјаснио да Хрвати више не желе унитарни устав из 1921.године, а краљ Александар, уместо да настави преговоре и дође до неког прихватљивог решења, послушао је лош савет једног свог генерала и одмах **укинуо Устав**.

6. јануара 1929. године краљ Александар је објавио **диктатуру**, а како је Устав био укинут, Хрвати су се осећали ослобођеним заклетве.

Хрватски национализам растао је све више и више и ускоро је постао отворено побуњенички.

Влатко Мачек

Управо због тога хрватско питање је претило да изађе изван унутрашњих граница, наравно, на штету уније и уједињења. Октобра 1934.године краљ **Александар је убијен у Марсеју**. Платио је сопственом главом жељу да буде апсолутни владар. Хрвати су његово убиство сматрали одговором на убиство Стјепана Радића. Било је јасно да је уједињење Срба и Хрвата потребно, али након оваквих догађаја и под оваквим условима било је потпуно немогуће. Александров најстарији син Петар имао је само 11 година када је његов отац убијен и у историју је ушао као најмлађи краљ. До његовог пунолетства земљом је управљао намесник принц Павле. Павле је решио да настави Александрову политику.

Влатко Мачек је двапут затваран, али таква врста притиска само је погоршала стање и појачала хрватски отпор.

Од 1929. до 1936. године Хрвати нису престали да на сваки начин исказују неслагање са целокупним државним системом. Међутим, остварено је да се Хрвати поново наведу на сарадњу са српским политичким странкама ради превазилажења свеопште кризе. 8. октобра 1937. године потписан је споразум. Хрвате је заступао Мачек, а у име Срба споразум су потписали представници три водеће странке. Влада је требало да донесе привремени устав који би садржао принципе око којих су се сложили. На челу уставне, парламентарне и наследне монархије налазио се Петар II Карађорђевић .

Милан Стојадиновић

Српско-хрватске несугласице изгледале су заувек решене. Свака принуда или било какво насиље били су елиминисани.

Србија је била једина балканска земља на чијем престолу није седео странац. У држави се одустало од принципа већине и прешло се на отворени договор са Хрватима. Влатко Мачек био је одређен да буде носилац листе уједињене српско-хрватске опозиције. Добио је стотине и стотине хиљада српских гласова. И само што је отпочео период примирја, Хрвати се враћају на старо. 4. фебруара 1939. године **Милан Стојадиновић** је дао оставку кабинета.

У том тренутку Хрвати су се приклонили диктатури и принцу Павлу издајући тиме све своје српске савезнике. **Павле** је Мачеку понудио да заједно са њим спроведе диктатуру над Србима и он је радо пристао. Дословно се продао диктатури. Склопљен је споразум између Мачека са једне стране, и **Павла и Драгише Цветковића** са друге. Тај споразум из 1939. године говори о аутономној Хрватској, која припаја себи преко милион Срба. Павле је мислио да ће, ако реши хрватско питање, онемогућити непријатеље да га искористе и изазову распад. Павле је био роб уније и роб своје сопствене жеље за диктатуром. Изјавио је да му је диктатура потребна само да би склопио савез са Хрватима, а чим то постигне, поново ће, постепено, вратити парламентаризам.

Кнез Павле

Још након првог сусрета Цветковић - Мачек свима је било јасно да Хрвати само желе да извуку што је могуће већу корист из ове ситуације, јер су знали колико је Павлу преко потребна њихова помоћ да врати диктатуру. И успели су да напослетку остваре бановину Хрватску. Призната је посебност Хрвата, напуштена је политика једнакости свих Југословена. Мачек 1939. године сигурно није ушао у Владу да би радио на "братском измирењу", већ да би пропратио и извршење споразума, што је било преношење одговорности са централне на бановинску власт (а нарочито преношење великих фондова).

Душан Симовић

Цветковић и Цинцар-Марковић су 25. марта 1941. године потписали Тројни пакт у Бечу, а поново без одобрења народа. Мачек је сматрао да је ово приступање силама Осовине једино добро за Хрвате икада потекло из Београда. Јер, са Југославијом, која је у савезу Сила осовине, Хрвати и Загреб би преузели доминантан положај у држави и на Балкану. Међутим, у ноћи између 26. и 27. марта 1941. године, официри на челу са **генералом Душаном Симовићем** извршили су државни удар. Збачени су Влада и Намесништво, а Петар II Карађорђевић је проглашен пунолетним 6 месеци пре свог осамнаестог рођендана. Сада се Мачек нашао између своје владе, која је гласала за Тројни пакт, и српске владе, која је била изричито против. Симовићева влада је недељу дана чекала на Мачеков пристанак да Хрвати и даље остану у Влади. Онда се Мачек окренуо уценама. Тражио је да се Хрватској уступи и Суботица, и добио је. Одмах након тога отишао је право за Загреб. Мачек је осећао да је олуја близу, па је одмах дао изјаве како је он највећи пацифиста и како је хрватски народ мирољубиви противник рата. А како је српски народ у потпуној супротности са хрватским, зна се ком закључку је све ово требало да води. Наравно, хрватске намере су биле да се предају, чим се појави први непријатељски војник.

Како је отпочео рат, тако је започело и клање Срба на територији бановине. Убијани су српски официри, митраљезима су убијане трупе српског порекла, а све поново са истим циљем - да се уништи све што је српско.

По ко зна који пут Хрвати су показали да нити су хтели Југославију, нити су признавали народно јединство. На невероватан начин Влатко Мачек успео је да оствари жељу целокупног хрватског народа.

("Између београдске владе која није знала шта да ради и српске опозиције која није смела ништа битно да уради, Мачек је лако нашао свој пут " Ј. Дучић).

Све хрватске вође су говориле да су Срби и Хрвати два различита народа, посебно је Мачек истицао теорију о "два различна индивидуалитета". Он је говорио да је логично да су различити, чим имају различиту веру и културу. Наравно, он се никада није трудио да научно докаже ову своју теорију, јер би се она и окренула против њега.

Јован Дучић

" Сам др Мачек је у својој борби био увек поштен човек зато што је увек био наш искрен непријатељ" рекао је **Јован Дучић**. И то је потпуно тачно, јер Мачек одиста никада није посустао у тој својој тежњи да истреби Србе. **Масовна убијања** српске нејачи у Хрватској најбоље су то показивала.

Хрвати су толико пута лагали и варали, и толико пута издали, да мислим да сваки разуман човек не може ни да замисли да им поклони своје поверење. Унија Срба и Хрвата на овим просторима, вођена оваквим менталитетима, нити је била, нити је сада, нити ће икада бити могућа .

Надам се да Срби бар сада то схватају.

УСТАШКИ ЗЛОЧИНИ НАД СРБИМА СРБОМРЗАЦ - АНТЕ СТАРЧЕВИЋ

Анте Старчевић је рођен 1823. године у селу Житнику близу Госпића, од оца Хрвата и мајке Српкиње. Умро је у Загребу 1896. године. Студирао је филозофију и теолошки факултет три године. Докторирао је из филозофије. Своју странку је назвао Странка права. Чак је покушао да створи "научну србофобију". Као и немачки расисти, Словене је сматрао створеним за "робове", "непријатељима цивилизације", "нижом расом", док је реч Србин изводио од речи сужањ, "сервус" – роб, или од речи свраб или сврабеж.

Старчевић је развио теорију по којој су Срби у Хрватској – православни Хрвати, босански муслимани – исламски Хрвати, а Словенци – алпски Хрвати. Старчевић је негирао постојање српског народа кроз историју, односно, укључивао га је у појам хрватског народа. Године 1851. осудио је употребу српског имена за народне песме које је издао Вук Караџић.

Такође, писао је да су Срби све што имају украли од Хрвата: јунаке, династије, Косово, Марка Краљевића, Милоша Обилића. А нарочито Косово, на коме су се сви борили осим Срба. **Према схватањима Старчевића, Немањићи су били "прејасна херватска династија неманићах", па је тако и цар Душан био последњи "трак прејасне династије Неманићах", док је Растко Немањић, у монаштву Сава, био "Херват који је източену цркву херватски отцепио од патриарка цариградског".**

У другој половини XIX века у Хрватској се појавила расистичка теорија, чији је аутор био др Анте Старчевић, кога је хрватски књижевник Еуген Кумичић назвао Оцем Домовине и тај ласкави назив остао му је до дана данашњег. По расистичкој теорији Срби су третирани као нижа бића. Познато је да расизам нема научну основу, а Хитлеров **"Мајн Кампф"** (Моја борба) био је јеванђеље расизма.

Док је за Хрвате говорио да су иранског порекла, за Србе је тврдио да су "нечиста пасмина" и "смеће народа" сачињено, углавном, од разних балканских "отпадака".

Уместо термина раса Старчевић употребљава **термин пасмина**.

Поглавник Анте Павелић је истакао да је цело старчевићанство, као "наука" и идеологија, уграђено у усташтво. Преузете су идеје о хрватској државности, пореклу Срба и Хрвата.

Анте Старчевић је својим схватањима и идеологијом имао велики утицај на Анту Павелића и његове усташе, који су убили око милион Срба у НДХ, знатно више него што су Турци урадили за 500 година.

Поглавник **Павелић** је изјавио 1942. године у Загребу: "Ја вам кажем, да није било Анте Старчевића, не би било данас хрватске државе."

Шта су славосерби по Старчевићу? **Они су "лупештина, коју још на овоме свету чека секира"**. "**Славосерби су смеће народа...Та пасмина треба да буде из народа истребљена**".

Оно што нису могли учинити Турци за 500 година сечама, дављењима, набијањима на колац, Старчевић врши једним потезом пера. Оно што је Старчевић урадио са Србима на хартији, на жалост, **Павелић** и његове усташе су урадиле Србима за време НДХ 1941 – 1945. године.

Мржња кроз изјаве водећих усташа

Када је под заштитом немачког оружја 10. априла 1941. године проглашена Независна Држава Хрватска, паклени план о „дефинитивном решавању српског питања“ већ је био састављен, а одмах затим и озаконен. Са колико је нагомилане мржње према „**нижој раси**“ припреман и извођен велики злочин, види се из сачуваних докумената и изјава водећих личности усташке државе, које су већ тада имале програмски карактер.

Анте Павелић, усташки поглавник: „Из слободне Независне Државе Хрватске биће искоријењен сав коров што га је туђинска душманска рука била посијала.“

Миле Будак, министар за наставу и богоштовње НДХ: „Један дио Срба ћемо побити, други раселити, а остале превести на католичку вјеру и тако претопити у Хрвате.“

Милован Жанић, усташки законодавац: „Ово има бити земља Хрвата и никога другог. И нема те методе коју ми нећемо као усташе употријебити да начинимо ову земљу збиља Хрватском и да је очистимо од Срба.“

Виктор Гутић, један од најистакнутијих представника НДХ у Босанској крајини, овако је говорио: „Ове српске цигане послаћемо у Србију, једне жељезницом, а друге Савом без лађа. Непожељни елементи биће искоријењени тако да ће им се затрти сваки траг и једино што ће остати биће зло сјећање на њих. Сву српску гамад од 15 година па навише ми ћемо поубијати, а њихову дјецу смјестити у кластере и од њих ће бити добри католици.“

Дионизије Јуричевић, усташа и свештеник у Павелићевом и Артуковићевом верском одсеку: „У овој земљи не може нико да живи осим Хрвата, а ко неће да се покрсти ми знадемо куда ћемо с њим. Данас није грехота убити и мало дијете које смета усташком покрету. Немојте мислити што сам свећеник да не могу узети стројницу у своје руке и таманити све до колијевке, све оно што је против усташке власти и државе.“

УСТАШКЕ ЗВЕРИ УБИЈАЈУ ДЕЦУ И БОЛЕСНЕ

Све оно негативно, патолошко и злочиначко што је карактерисало нацифашизам и његове слуге достигло је врхунац у геноциду над децом. Убијајући нејач, крвници су показивали најмрачнију страну свога бића. На најсуровији начин уништавали су животе дечака и девојчица, од којих су многи били још у пеленама.

Децу су стрељали у сталку и пеленама, бебе су набијали на бајонете, коље и шиљате летве од плотова, клали ножевима, брадвама и секирама, спаљивали у кућама и крематоријуму, на Градини код Јасеновца кували у котловима за справљање сапуна, завезану у строже и цакове бацали у ријеке и бунаре, живу отискивали у шпиле и пећине, гушили цијанкалијем и тровали каустичном содом, сатирали глађу, жеђу и хладноћом.

Људи, жене и деца уништавани су у **Градини** на најсвирепији начин. Од 1942. године на терену Градине копане су гробнице 30 метара дужине, 4 метра ширине и 2-3 метра дубине, где су живи људи набијани у гробнице у стојећем ставу, затим су дрвеним мањевима убијани ударцима по глави, поливани живим кречом и затрпавани. На овај начин убијано је по 1.000 људи у једној гробници. Уништавање је вршено и помоћу 12 челичних казана у којима су кувани људи; зазиђивањем живих људи у зграду без прозора и врата; затварањем у просторије од камена и затрпавањем сламом која је онда паљена; клањем жртава; вешањем на великој тополи која се налазила на обали Уне. ... У Старо-Градишком логору на најзверскији начин поступано је и са болесницима. Болница је била смештена у подруму чији је под био под водом. Болесници су имали кревете, али су морали да спавају на поду у води. Сваког дана накупило би се у овој болници 40—50 људи и жена, које су усташе ноћу извлачили и убијали.

Четири очевица овако сведоче: “У селу Горевцу, 13. септембра 1941. године деца стара око три године била су набијена на колац. У неким местима мајке су се бацале са децом у наручју, и колац је пролазио кроз дете и мајку. А груди неких младих девојака биле су везане или пресечене тако да су неке биле натеране да провуку своје руке кроз њих. Људима су исекли уши и носеве, и ископали очи.”

Познати италијански писац **Курцио Малепарте** у књизи “**Капут**”, објављеној у Риму и Милану 1948. године описао је како је у току аудијенције код Павелића на његовом столу приметио корпу за коју му је изгледало да је пуна острига и других морских плодова и ужасну се када му је хрватски поглавник рекао: “**То је поклон мојих верних усташа, то је двадесет килограма људских очију.**” Та **корпа очију** је најупечатљивији доказ хрватске хиљадугодишње културе. Једноставно говори све о том злочиначком народу. Дописник из Сплита **Жака Исара** објавио је 1944.

године у Лозани књигу сведочанстава о ратним страхотама под насловом “Виђено у Југославији.” Најстрашнији су следећи примери: “У селу Страдање отворили су утробу једној Српкињи, носећој у четвртом месецу, извукли су јој дете и зашили наместо њега живу мачку.

Један пензионисани стари **српски учитељ**, ранији председник школе у Травнику, бачен је на земљу и један **усташа** му је истргао срце, пререзавши га од гркљана на ниже жилетом.”

Егон Бергер је провео 44 месеца као гробар у јасеновачком логору. Ево шта је о томе записао:

„Дневно смо сахрањивали 200 до 300 жртава... Од једног ударца маљем у слепоочницу људи су падали, а затим су докрајчени ударцима сјекире по врату. Надаље су убијани дрвеним клиновима кроз уста тако што се клин стављао окомито у усну шупљину и када је жртва ударена неким тврдим предметом у браду, зашиљени клин је излазио на темену. Ако би се међу заточеницима нашао неко од родбине, Мујица је терао да се убијају међусобно, брат брата, отац сина, кћерка мајку. Био сам присутан када је Мујица једном заточенику изрезао каише на леђима и држећи их у крвавим рукама тјерао жртву да трчи око нас.“

Заточеник **Јакоб Финци**, који је у **Јасеновцу** одабран у групу гробара, у свом сећању је записао:

„Десет дана сам у Градини закопавао лешеве без главе, без руку, с потрганим прстима, располућеним главама, исеченим сполним органима, с набијеним дрвеним клиновима у уста и ексерима у грудима и на друге начине изнакажене људе, жене и децу. За то време моја је група покопала више од 3.000 изнакажених лешева.“

**СРПСКИ СТАРАЦ ВУКАШИН – ЗВЕРСКИ МУЧЕН У ЈАСЕНОВЦУ,
ПОБЕДИО ЗЛО И У УСТАШКОМ ЗЛОТВОРУ
"РАДИ, ТИ, ДЈЕТЕ, СВОЈ ПОСАО!"**

У августу 1942. био је велики наступ у логору Јасеновац кад је **Јере Маричић** послао 3.000 људи у Градину на клање. Тада смо се **Перо Брзица, Зрнушић, Шипка** и ја опкладили ко ће те ноћи заклати највише логораша. Отпочело је клање и ја сам већ послвије једног сата по броју закраних био далеко измакао испред осталих. Обузео ме те вечери неки необични занос, чинило ми се као да сам на деветом небу, никада у животу нисам осјетио такво блаженство и већ послвије неколико сати био сам заклао 1.100 људи, док су остали једва стигли да закољу по 300 до 400. И тада, док сам био у највећем заносу, случајно сам бацио поглед на страну и угледао једног постаријег сељака који с неким несхватљивим миром стоји и спокојно гледа како ја кољем и како се приклани у највећим мукама претурају. Тај ме је његов поглед некако пресјекао, учинило ми се као да сам се наједном скаменио и једно вријеме нисам могао да макнем.

А затим сам отишао до тог сељака и од њега сазнао да је он **неки Вукашин из села Клепаца код Чапљине**, коме су у кући све поубијали, а њега с неких шумских радова послали у Јасеновац. Он је све то говорио с неким недокучивим миром, који је мене теже погађао него сва стравична кукњава око нас. Гледајући и слушајући овог старца, у мени се наједном разбуктала жеља да му разбијем мир и спокојство најсвирепијим мучењима. Издвојио сам га и посадио на један пањ. Наредио сам му да викне: "Живио поглавник Павелић" – или, ако то не каже, да ћу му одсјећи ухо. Вукашин је шутио. Откинуо сам му ухо. Он није рекао ни ријечи. **Поново сам му рекао да виче: "Живео Павелић"** - или ћу му откинути и друго ухо. Он је и даље шутио. Откинуо сам му и друго ухо. Вичи: "Живио Павелић - или ћу ти откинути нос!" Он је шутио као заливен. Тада сам му откинуо нос. А када сам му и по четврти пут заповједио да викне: **"Живио Павелић"** и запријетио да ћу му ножем извадити срце из груди, он ме је погледао и, упријевши поглед некако кроз мене и преко мене у неизмјерност, полако и разговјетно ми је добацио: **"Ради ти, дијете, свој посао!"**

Послвије свега, ова његова посљедња ријеч потпуно ме је избезумила, скочио сам на њега, ископао му очи, исјекао срце, преклао грло од уха и ногама га сјурио у јаму. Али тада је у мени нешто препукло и те ноћи нисам више могао да кољем. **Перо Врзица је побједио, јер је заклао 1.360 логораша**, и ја сам му без ријечи и платио опкладу. **Од те ноћи више немам мира.** Кад год у мучењу и клању покушам поново да доживим оно посебно задовољство, увијек ме изненада простријели **Вукашинов поглед.** Тада малакшем. Бацим и не могу више да кољем. Починем све више да пијем, али

ми то помаже само за тренутак. У пићу, нарочито пред вече, често ме изненада тргне глас: **"Ради ти, дијете, свој посао"**. И тада, избезумљен, морам да тумарам окол, да зачепим уши, да се ударам у главу, да вичем, да ломим све око себе и бјесомучно нападам на кога стигнем. Ноћу немам нигдје мира, сваки час се трзам из сна и тада наједном у мраку угледам продорни **Вукашинов поглед и чујем оно: "Ради ти, дијете, свој посао!"** И, ето, сад сам постао **посљедња цркотина** и ничим више не могу себи да помогнем.

*Др. Нело Зеџ
(Отпор у жицама, Сећања заточеника,
књ. 1, Београд 1966.)*

СРБОСЕК !

Усташе су до уморства **мучиле** своје жртве чупањем ноката металним справама, копањем очију посебно конструисаном куком, ослепљивањем убомом игле у око, паљењем осетљивих делова тела - ока, ува, дојки и полних органа, терањем мишева у стомак, резањем живог меса и сољењем рана, гуљењем коже са живог човека, вађењем деце из мајчине утробе сечењем живе жене, откидањем носа, ушију и језика клештима, забадањем шила у срце. Клале су специјално конструисаним ножевима, убијале секирама, брадвама, маљевима, чекићима и ватреним оружјем, вешале, тестерисале, пекле на ражњу, спаљивале у пећима и у запаљеним кућама, кувале у котловима, бацале у јаме живе људе, гушиле у води. Тако, и на друге начине, које никад нико у историји људског рода није тако масовно упражњавао, мучиле су и лишавале живота људска створења. Али, ипак су за усташке злочине, појмовно и практично, највише срасли нож и клање.

О правим размерама **монструозности злочина** који су систематски вршени над Србима у концентрационом **логору Јасеновац**, најбоље сведоче језиви историјски детаљи попут усташког ножа "србосека".

Србосек је нож, накачен на чврсту рукавицу, израђен по специјалној поруџбини у немачкој фирми Solingen. **Смишљен је за брзо клање** Срба у Независној држави Хрватској. То је најкоришћенији предмет у усташком геноциду, на местима као што је логор Јасеновац, Стара Градишка. Дизајн је направљен тако да омогући брзо клање уз најмање труда. Коришћен је масовно у НДХ. Организована су такмичења у логорима да би се видело ко може да прикоље највећи број Срба у задатом временском периоду. Забележени рекорд је постигао студент права **Петар Брзица, проглашени краљ „србоклања“**, који је успео да закоље 1360 Срба у једном дану !

То болесно оружје изгледало је овако-

Главна жеља Хрвата је да се о њиховом колективном злочину ћути, да нико ништа не говори, да се нигде о њему не пише, а наша треба да буде супротна, да се о томе прича, расправља и што је најважније пише, јер само писани траг остаје за века и векова.

Јасеновац мора бити порука и опомена генерацијама које стасају да се зло које се десило у овом времену више ником и никад не понови .

Мирнодопско стање (без рата) је нешто највредније што човек може да има а то најбоље говори наша историја !

ОВО НИ ЈЕДАН СРБИН НЕ ТРЕБА ДА ЗАБОРАВИ, ЈЕР ТО НАМ НЕ ДОЗВОЉАВАЈУ НАШИ ИЗМУЧЕНИ И НА НАЈСВИРЕПИЈИ НАЧИН УБИЈАНИ И ЗВЕРСКИ МУЧЕНИ ПРЕЦИ ! СЛАВА ИМ !

ЗНАЧЕЊЕ "ТРИ ПРСТА"

Последњих година **српски поздрав** победи уобичајено се врши са три раширена прста а ретко ко се упита шта овај поздрав значи, одакле и од када потиче. Ако питате од када се овај поздрав користи међу Србима, неретко ћете добити одговор «одувек», а ако их питате шта значи, рећи ће вам да три прста представљају Свету Тројицу (**раширена три прста представљају разбијање Свете Тројице; у име оца, сина и светог духа, то се никад не раздваја**).

Ако се овај поздрав користио одувек, извесно је да ћемо овакав поздрав видети на многим фотографијама из Првог и Другог светског рата код бораца Равногорског, четничког, покрета чији «наследници» највише и користе овакав поздрав. Ипак, на **ниједној слици се не види да ико показује три прста**, нити се и у једном опису неког значајног догађаја помиње да је ико икада показао три прста.

Усташа Анте Павелић поздравља са три раширена прста

У том периоду нигде ништа о три прста код Срба није записано. Ипак, овакав поздрав се користио за време Другог светског рата. Изненађује чињеница да ти извори не воде ка српским четницима, или било којим другим српским јединицама, већ на сасвим супротну страну, **ка хрватским усташама**. Хрватске усташе полагали су заклетву своме «поглавнику» пред римокатоличким свештеником са **раширена три прста**. Овакав поздрав хрватске усташе преузеле су од **немачких СС јединица**.

Немачки поздрав са три раширена прста

Српски ратници су заклетву Краљу Петру II Карађорђевићу полагали са спојеним палцем, кажипрстом и средњим прстом, као симболом јединства Свете Тројице, управо онако како се православни осењују часним Крстом (крстимо се са три спојена прста).

Порекло оваквог коришћења спојена три прста, као и малог и домалог спојених и савијених на длану, **потиче још из IV века**, из времена светога **Мелетија антиохијског**. У то време су се хришћани борили са аријанским јеретцима.

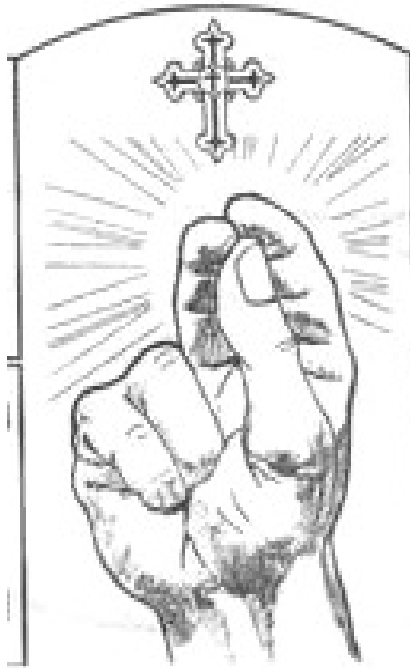

Срби полажу заклетву са три спојена прста

Између осталогa, спор око природе **Господа Исуса Христа** довео је и до тога да **Архиепископ антиохијски Мелетије** **руком дочарава присутнима на Сабору тројично јединство Божије**. Када је **Архиепископ Мелетије** спојио три претходно раширена прста, из њих се виде светлост као муња. Прво раздвајање прстију, **«раздвајање Свете Тројице»** код Срба десило се почетком деведесетих година прошлогa века.

Надам се да ћемо одбацити овакав начин поздрава и вратити православни поздрав који користимо већ дуже од хиљаду година.

Живела С Р Б И Ј А !

НЕЗВАНИЧНА ИСТОРИЈА

ДА ЛИ СУ СРБИ СТВАРНО ДОШЉАЦИ НА БАЛКАНУ ?

Нордијска историографска школа наметнула је Србима да су дошљаци на Балкану.

Прича о доласку Словена на Балкан у VII веку по Јовану Деретићу је демагошка или бајковита. Срби су постали жртва завере које морамо да се решимо да не би смо потпуно нестали са политичке сцене. У разоткривању ове истине доста су нам помогли наши истакнути историчари: проф. Др. Милан Будимир, Ј. Рајић, К. Николајевић, М.С. Милојевић, П. Срећковић, Сима Лукин Лазић, Н. Жупанчић, Ј. Добровски, Јован Брановић. А ту су још и Др.Реља Новаковић, Др.Радивоје Пешић, Др.Олга Луковић – Прановић, Др.Драгољуб Антић, Др. Радомир Ђорђевић, Др.Јован Деретић, Др.Момир Јовић.

Многи историчари покушавали су у нашим библиотекама и архивима наћи књиге античких писаца и историчара,

(Плинија Старијег, Диона Касиуса, Бохартуса, Кит Куртис, Атавиота и др.) али ничег није било.

Сви ови наведени антички писци небројано пута су помињали Србе на античким територијама (за које наша званична историја тврди да су дошли тек у VII веку).

Ватикан је учинио све да тај период српске историје оде у заборав а највише због тога што се на њему темељи српско историјско право као и наслеђе.

То право се од Немањића ускраћује Србима.

После Берлинског конгреса одржаног 1878. године по диктату Ватикана, Немачке и Аустрије су прављене мапе по којима је Душаново Царство смањено па је западна граница постављена на Дрини и ако је граница била на Крки.

Приче о сеоби Словена су стигле у Србију тек после Берлинског конгреса. До Берлинског конгреса нешто се и знало о историји Срба пре Немањића, да смо ми Срби антички народ.

До XIX века у Бечу је постојао Илирски уред за Србе.

У књизи античког писца Плинија Старијег сачувани су спискови за регрутацију локалног становништва Илирије у Римску војску из 12 године нове ере. На тим списковима су наведена српска племена Деретићи, Дермасти, Клиндићи, Денде, Грабљани, Рудињани и др. од којих многи и данас имају потомство.

Највише што чуди је то што нико није записао и описао ни једну битку Словена и домаћег становништва а немамо никаквог ни археолошког трага.

Нек неко покаже неки историјски споменик Трачана и Илира на коме нису српска имена.

Још једна невероватна ствар је да Словени на Балкану нису населили пуне пределе, на тим просторима су живели Илири, Трачани, остаци Римљана и други. Ту је било некад успостављено римско право. Зар би ти староседеоци све то дали тим варварским хордама (Словенима) која су стигла од иза Карпата.

То староседелачко становништво су била српска племена.

За основ данашње историје Балкана узима се Порфирогенитов запис који највероватније није Порфирогенитов већ су му га накнадно приредили 1611. године када су га по наредби написали неки Ватикански фратри.

Византијски цар Порфирогенит уопште није био историчар. Он је написао само два списка један се односи на дворске церемоније а други на организацију државе.

Овај лажни спис је писан да велича историју Хрвата а да потисне Србе. У овом спису су побркани датуми и ликови што указује да се ради о подвали и фалсификату.

Овај спис се узима као једини извор за нашу историју што је исто веома чудно.

Ово Порфирогенитово дело "О народима" је настало највероватније овако : Католички свештеник Мавро Орбини из Дубровника 1601. године је објавио своје дело " Краљевство Словена " у коме говори претежно о Србима и даје им историјско место које им припада а успут само помиње Хрвате што је изазвало панику у Ватикану.

Мавро Орбин је одмах био разрешен а његово дело спаљено.

У намери да се побију те истине Ватикан одређује групу фратара који ће написати контра дело " О народима " и подмећу га Порфирогениту који је живео 600 година раније. Е на томе се заснива службена историја Балкана. У њему се доминантно спомињу Хрвати а Срби местимично.

После Берлинског конгреса српска власт је добила наређење од великих сила да склони све српске историчаре који су заступали српску историјску школу и да наметну ову Нордијску о сеоби Словена и да једини релевантан извор за нашу античку историју узму Порфирогенитово дело " О народима ".

Данас о томе можете доста тога детаљно да сазнате из дела горе наведених аутора који се баве овим проблемом (**АНТИЧКЕ ИСТОРИЈЕ СРБА**).

СПИСАК ВЛАДАРА СА ПОДРУЧЈА СРБИЈЕ

- (?) вођа Срба (непознато име), **син кнеза Дервана**, који је Србе довео на Балкан (VII век)
- **Кувер**, поглавар словенских племена на Балкану (између 668. и 685. године)
- **Вишеслав**, кнез (после 780.године)
- **Радослав**, кнез (VIII и XIX век)
- **Крум**, бугарски кнез (802-814)
- **Људевит Посавски**, хрватски кнез (822. године)
- **Просигој**, кнез (822-836), син Радославов
- **Властимир**, кнез (836-863), син Просигојев
- **Мутимир**, кнез (863-891), син Властимиров
- **Прибислав Мутимировић**, кнез (891-892), син Мутимиров
- **Петар Гојниковић**, кнез (892-917), Мутимировог брата Гојника
- **Павле Брановић**, кнез (917-920), унук Мутимиров, од сина Брана
- **Захарија Прибислављевић**, велики жупан (920-924), син Прибиславов
- **Србија под Бугарском** (924–931)
- **Симеон**, бугарски цар (924-927)
- **Петар**, бугарски цар (927-931)
- **Часлав Клониоровић**, кнез (931-960)
- **Тихомир**, кнез (960–980)
- **Љутомир**, кнез (980–1003)
- (?) **Љутомиров син**, кнез (1003–1030)
- **Љутовит**, кнез (1030–1070)
- **Вукан**, жупан (1091-1112), велики жупан (1112-1118)
- **Грађански рат** (1106–1120)
- **Урош I**, велики жупан (1143-1146), синовац Вуканов
- **Урош II Првослав**, велики жупан (1146-1155)
- **Деса**, жупан (1155-1162), велики жупан (1162-1165)
- (?) **Урош II**, велики жупан (1156–1162)
- (?) **Белош**, велики жупан (1162.)
- **Тихомир**, велики жупан (1165-1166)
- **Стефан Немања**, велики жупан (1166-1195)
- **Стефан Немањић** (Стефан Првовенчани), велики жупан (1196-1202) и (1204-1217), краљ (1217-1228)
- **Вукан Немањић**, велики жупан (1202-1204)
- **Радослав**, краљ (1228-1234)

- **Владислав**, краљ (1234-1243)
- **Урош I**, краљ (1243-1276)
- **Драгутин**, краљ Србије (1276-1282), краљ Срема (1282-1316)
- **Владислав II**, краљ Срема (1316-1325), син Драгутинов
- **Милутин** (Урош II), краљ Србије (1282-1321)
- **Стефан Дечански** (Урош III), краљ Србије (1321-1331)
- **Стефан Урош IV Душан**, краљ Србије (1331-1346), цар (1346-1355)
- **Урош V (нејаки)**, цар (1355-1371)
- **Симеон Синиша**, цар Епира (1359-1372)
- **Вукашин Мрњавчевић**, краљ (1365-1371)
- **Марко Мрњавчевић**, краљ (1371-1395)
- **Лазар Хребелјановић**, кнез (1371-1389)
- **Вук Бранковић**, господар Косова (1371-1398)
- **Јован Урош**, цар (1372-1373), син цара Симеона (Синише)
- **Стефан Лазаревић**, кнез (1389-1402), деспот (1402-1427)
- **Ђурађ Бранковић**, деспот Србије (1427-1456)
- **Лазар Бранковић**, деспот Србије (1456-1458)
- **Стефан Бранковић**, деспот Србије (1458.)
- **Стефан Томашевић**, краљевић Босне и деспот Србије (1458-1459)
- **Србија под Отоманским царством** (1459–1804)
- **Вук Гргуревић**, деспот Србије (1471-1485)
- **Ђорђе Бранковић**, деспот Србије (1486-1496)
- **Јован Бранковић**, деспот Србије (1496-1502)
- **Иваниш Берислав**, деспот Србије (1504-1514)
- **Стеван Берислав**, деспот Србије (1520-1535)
- **Јован Ненад**, самозвани српски цар (1526-1527)
- **Радич Божић**, деспот Србије (1527-1528)
- **Павле Бакић**, деспот Србије (1537)
- **Стефан Штиљановић**, деспот Србије (1537-1540)
- **Јован Монастерлија**, подвојвода Срба у Аустрији (1691-1706).
- **Генерал Одијер**, привремени управник Србије (1718-1720)
- **Александар од Виртемберга**, гувернер Србије (1720-1733)
- **Ђорђе Петровић** (Карађорђе), вожд (1804-1813)
- **Србија под Отоманским царством** (1813–1815)
- **Милош Обреновић**, кнез Србије (1815-1839) и (1858-1860)
- **Милан Обреновић**, кнез Србије (1839.)
- **Михаило Обреновић**, кнез Србије (1839-1842)
- **Александар Карађорђевић**, кнез Србије (1842-1858)
- **Стеван Шупљикац**, војвода Српске Војводине (1848)

- **Јосиф Рајачић**, управитељ Српске Војводине (1848-1849)
- **Михаило Обреновић**, кнез Србије (1860-1868)
намесници (1868-1872):
Миливоје Блазнанац
Јован Ристић
Гавриловић
- **Милан Обреновић**, кнез Србије (1872-1882), краљ (1882-1889)
намесници (1889-1893):
Јован Ристић
Коста Протић
Јован Белимарковић
- **Александар Обреновић**, краљ Србије (1893-1903)
- **Петар I Карађорђевић**, краљ Србије (1903-1918)
- **Милан Аћимовић**, председник комесарске управе Србије 1941
- **Милан Недић**, председник Владе националног спаса Србије (1941-1944)
- **Србија није имала владара (1945–1974)**

СПИСАК ВЛАДАРА СА ПОДРУЧЈА ЦРНЕ ГОРЕ

- **Кнез Петар**, први познати дукљански владар; IX век
- **Кнез Владимир** (997 – 1016)
- **Кнез Стефан Војислав Војислављевић** (1016 – 1043)
- **Кнез Михаило Војислављевић** (1043 – 1081)
- **Михаило крунисан за краља** (папа Гргур VII), Краљевина Дукља; (1077.)
- **Краљ Радослав** (1081 – 1082)
- **Краљ Константин Бодин Војислављевић** (1082 – 1101)
- **Краљ Доброслав** (1101 – 1102)
- **Краљ Кочопар** (1102.)
- **Краљ Владимир** (1102 – 1114)
- **Краљ Ђорђе**, (1114 – 1131)
- **Краљ Грубеша** (1118 – 1125)
- **Краљ Градихна** (1131 – 1142)
- **Кнез Радослав** (1142 – 1166)
- **Кнез Михаило** (1173 – 1189)
- **Дукља у Србији** (1189 – 1360)
- **Краљ Далмације и Дукље, Вукан Немањић**, (1199 – 1208)

- **Краљ Ђорђе** (1208 – ?)
- **Краљ Стефан**, (?)
- **Династија Балшић у Зети**, (1360 – 1421)
- **Ђурађ I Балшић**, (1360 - ?)
- **Балша II Балшић**, (? – 1385)
- **Ђурађ II Стратимировић Балшић** (1385 – 1403)
- **Балша III Балшић** (1403 – 1421)
- **Династија Црнојевић у Зети**, (1421 – 1496)
- **Стефаница Црнојевић**, (1421 – 1465)
- **Иван Црнојевић** (1465 – 1490)
- **Ђурађ Црнојевић** (1490 – 1496)
- **«Октоих»**; прва књига штампана на Балкану, (1494.)
- **Стефан Црнојевић** (1496 – 1498)
- **Санџак-бег Скендер-бег** (Синиша Црнојевић), (1514 – 1528)
- **Династија Петровић Његош у Црној Гори**, (1697 – 1735)
- **Владика Данило Шћепчев Петровић**, (1697 – 1735)
- **Владика Сава Петровић** (1735 – 1781)
- **Владика Василије Петровић** (1750 – 1766)
- **Лажни цар Шћепан Мали** (1767 – 1773)
- **Владика Арсеније Пламенац** (1781 - 1784)
- **Владика Петар I Петровић Његош** (1784 – 1830)
- **Владика Петар II Петровић Његош** (1830 – 1851)
- **Владика и књаз Данило Петровић** (1851 – 1860)
- **Данило Петровић проглашен за књаза**, Књажевина Црна Гора, (1852.)
- **Књаз Никола Петровић** (1860 – 1918).

СПИСАК ВЛАДАРА СА ПОДРУЧИЈА ЈУГОСЛАВИЈЕ

- **Петар I Карађорђевић**, краљ Краљевине СХС (1918-1921)
- **Александар I Карађорђевић**, краљ Краљевине СХС/Југославије (1921-1934)
- **Намесници** (1934-1941):
Кнез Павле Карађорђевић
Др Р. Станковић
Др И. Перовић
- **Петар II Карађорђевић**, краљ Југославије (1941-1945)
- **Јосип Броз Тито**, председник Југославије (1945-1980)

ЛИТЕРАТУРА

1. Група аутора, **Голгота и васкрс Србије 1914 – 1915**, приређивачи: Силвија Ђурчић и Видосав Стевановић, БИГЗ и Партизанска књига, Београд, 1986;
2. Дедијер Владимир, **Сарајево 1914**, Просвета, Београд, 1966;
3. Костић Стеван, **Српско–аустријски рат 1914**. Годишњак МИА, бр. 20, Шабац;
4. Марковић Милорад, **Из " Ратних дневника "**, Београд, 1977;
5. Пејовић Тадија, **Моје успомене и доживљаји 1892–1919**, Београд, 1978;
6. Станисављевић Живко, **Церска битка**, Београд, 1927, Гоњење након Церске битке, Београд, 1928;
7. **Трновит пут Србије 1914 – 1918**, група аутора, БИГЗ, Београд, 1974;
8. **Војна енциклопедија** – II издање, Београд, 1971;
9. Димитријевић Б. Бојан, **Драгољуб Михаиловић – Илустрована монографија**, Београд, 1998;
10. Ђилас Милован, **Револуционарни рат**, Београд, 1985;
11. Живановић М. Сергије, **Трећи српски устанак**, Чикаго, 1962;
12. Морача Перо, **Југославија 1941**, Београд, 1941;
13. Николић Коста, **Историја Равногорског покрета 1941–1945**, Београд, 1999;
14. Петрановић Бранко, **Револуција и контрареволуција у Југославији 1941–1945**, Београд, 1983;
15. Петрановић Бранко, **Историја Југославије 1918–1978**, Београд, 1979;
16. Слијепчевић Ђоко, **Југославија уочи и за време Другог светског рата**, Минхен, 1974;
17. Небојша Богуновић, **Под заставом Карађорђа**, Ниш, 2003;
18. Живорад Лазић, **Пашић и четири краља**, Ниш, 2006;
19. Бошко Антић, **Српска одисеја**, Београд, 2002;
20. Боривоје Нешковић, **Истина о Солунском процесу**, Београд, 1953;
21. Јован Дучић, **Верујем у Бога и у српство**, Београд, 2002;
22. Др. Лазар Марковић, **Срби и Хрвати**, Београд, 1993;
23. Боривоје Марјановић, **Југословенски атентати**, Београд, 2006;
24. К. Јиречек, Ј. Радонић, **Историја Срба, књига II**, Београд, 1984;
25. Андрија Стојковић, **Српски народ на размеђу истока и запада**, Београд, 1999;
26. Андрија Веселиновић, Радош Љушић, **Српске династије**, Нови Сад, 2001;

27. Др. Милош Благојевић, **Србија у доба Немањића**, Београд, 1989;
28. Дејан Николић, **Сви владари Србије**, Деспотовац , 2001;
29. Миладин Стевановић, **Душаново Царство**, Београд, 2001;
30. Адам М. Карапанцић, **Боривоје М. Карапанцић**, Србија-Земља преврата, завера, буна и пучева, Београд, 2001.
31. Др. Ђоко Трипковић, **Српска ратна драма 1915-1916**, Београд, 2001.
32. Небојша Ранђеловић, **Српски парламент на Крфу 1916-1918**, Ниш, 2003.
33. Коста Николић, Бојан Б. Димитријевић, **Данило Грегорић и 25. Март 1941**, Београд, 2007.
34. Јовица Михајловић, **Југословенска демократска народна заједница-одлуке Светосавског конгреса у слободним српским планинама**, Шабац, 2003.
35. Гојко Ристе Дакина, **Буди католик или умри – геноцид над Србима у НДХ**, Београд , 1995.
36. Др. Војислав Шешељ, **Идеологија српског национализма**, Београд, 2003.
37. Лука Лазић, **Фратри и усташе кољу-злочини и сведоци**, Београд, 2005.
38. Милан А. Фотић, **Изгубљени пут**, правно-политичка и идеолошка расправа, Минхен, 1960 .
39. **Православни богословско-пастирски интернет портал**
40. Димитрије Богдановић, **Књига о Косову**, Београд, 1986.
41. **Текстови са интернета**
42. **Излагање потпоручника Николе Живановића, на Добровољачком сабору, 1991. год у Редфорвалду, Немачка**
43. Миленко Тодоровић, **Политички забавник 20. јун 2008**, број 2941, година LXX, текст „Ћути па пиши, или пиши па ћути» .
44. Бошко Н. Николић, **За историју наших народа**, Нова Искра, Београд, 1949 .
45. Бошко Н. Николић, **Истина о Милану Недићу**, Нова Искра, Београд, 2009.
46. Станислав Краков, **Генерал Милан Недић** (књига II), Нова Искра, Београд, 1995
47. Др. Мирко Костић, **Издајнички имендан**, Нова Искра, Београд, 2010.
48. Ратко Парезанин, **Други светски рат и Димитрије В. Љотић** (објављено у емиграцији), Минхен, 1971
49. Вељко Ђурић, **Усташе и православље**, Београд, 1989
50. В. К. Волков, **Убиство Краља Александра-Хитлерова завера**, Београд, 1983.
51. Др. Момир Јовић, **Историја Срба**, Смедерево, 2000.
52. Милорад Козић, **Потписник пакта**, Ниш, 1995.

53. Стојан Протић, **Ниш-Друга престоница**, Ниш, 2000.
54. Коста Соколовић, **Хиљаду дана страдања**, Ниш, 1995.
55. Милорад Козић, **Четници Косте Пећанца у Другом светском рату**, Ниш, 2004.
56. Небојша Јовановић, **Лексикон у убеницима историје**, Нови сад, 2001.
57. Анри Барби, **Са српском војском**, Народне новине, 1986.
58. Чедомир Попов, **Велика Србија**, стварност и мит, Нови Сад, 2008.
59. Горан Милорадовић, **Карантин за идеје**, ИСИ, Београд, 2004.
60. Саво Скоко, **Колубарска битка**, Београд, 1990.
61. Атанасије Јефтић, **Великомученички Јасеновац-ушастака творница смрти**, Београд, 1990.
62. Бранимир Станојевић, **Алојзије Степинац, злочинац или светац** (документи о издаји и злочину), Београд, 1986.
63. Протојереј Момир Васиљевић, др. Зоран Милошевић, **Рим не мирује** (о старим и новим покушајима Римокатоличке цркве да потчини православне), Шабац, 2003.
64. Јереј др. Радомир Поповић, **Српска црква у историји**, Београд, 1997.
65. Марко Марковић, **Српске заблуде и страдања**, Легенда, Чачак, 2006.
66. Мирко Босанац, **Удар на Југославију** (дванест дана априлског рата 1941.) Београд, 1964.
67. Зоран Милентијевић, **Логор Црвени крст**, Народни музеј Ниш 1963.
68. Ђорђе Стаменковић, **Бубањ**, Народни музеј Ниш, 1963.
69. Јован И. Деретић, Драгољуб Антић, Слободан Јарчевић, **Измишљено досељавање Срба**, Сардонија, Београд, 2009.
70. Јован И. Деретић, **Западна Србија**, Бања Лука, 2009.
71. Јован И. Деретић, **Античка Србија**, Сардонија, Београд, 2000.
72. Др. Радивоје Пешић, **Винчанско писмо**, Пешић и синови, Београд, 2003.
73. **Александар Петровић, Праисторија Срба**, Пешић и синови, Београд, 2004.
74. Сима Лукин Лазић, **Кратка повјесница Срба (од постојања српства до данас)**, репринт издање из 1894, Загреб. Никола Пашић, Београд, 2003.
75. Проф. Др. Олга Луковић Пјановић, **Срби народ најстарији**, Досије, Београд, 1990.
76. Др. Нело Зеџ, **Отпор у жицама**, Београд, 1966.
77. Богдан Секендек, **Историјска читанка наших нарави**, Шабац, 1998.
78. Богомир Б. Станковић, **Бој на Чегру**, Народни музеј Ниш, 2001.
79. Марина Влаисављевић, **Ђеле Кула**, Народни музеј Ниш, 2001.

БИОГРАФИЈА

Бојанић (Миливоја) Ђорђе, рођен 08.02.1973.године у Косовској Митровици, основну школу завршио у Лапову. Економску школу завршио у Баточини, а потом дипломирао историју на Филозофском факултету универзитета у Приштини, са темом: „Однос партизана и четника у Црној гори до лета 1942. године“, код професора др Вељка Ђурића.

Објавио је неколико радова и расправа. Учествовао је на многим научним семинарима, скуповима и историјским радионицама.

Објављени радови су:

„Однос партизана и четника у Црној гори до лета 1942. године“, 2001.године;

„Манастири Србије“, Ниш, 2003.године;

„Историја Срба од досељавања Словена на Балкан до 1945.године“ Ниш, 2007. године;

„Ниш у средњем веку“ и „Колубарска битка“, 2006.године.

Живи са супругом и кћерком у Нишу. Отац је прелепе девојчице, коју васпитава у патриотском духу. Ради као професор историје у Основној школи „Бубањски хероји“ и Техничкој школи „12. фебруар“.

Захваљујем се Т.Ш 12. фебруар и директору Ранку Петковићу на несебичној помоћ у донирању једним делом ове књиге.

Аутор

САДРЖАЈ

УВОД.....	9
ПРАПОСТОЈБИНА СТАРИХ СЛОВЕНА.....	10
НАСЕЉАВАЊЕ СЛОВЕНА НА БАЛКАНСКО ПОЛУОСТРВО.....	10
ПРВЕ ВЕСТИ О СРПСКИМ ЗЕМЉАМА.....	12
СРБИЈА У ДОБА ВЛАСТИМИРОВИЋА.....	13
СРБИЈА У ДОБА ВОЈИСАВЉЕВИЋА.....	14
(ДУКЉА).....	14
СРБИЈА У ДОБА ВУКАНОВИЋА.....	15
СРБИЈА У ДОБА НЕМАЊИЋА.....	17
СТЕФАН НЕМАЊА.....	17
(1166 – 1195).....	17
СТЕФАН НЕМАЊИЋ (ПРВОВЕНЧАНИ).....	19
(1195 – 1228).....	19
РАСТКО НЕМАЊИЋ.....	20
(СВЕТИ САВА).....	20
<i>Растков одлазак у Свету Гору.....</i>	20
<i>Савин повратак из Свете Горе у Србију.....</i>	21
<i>Савин рад на осамостаљењу српске цркве.....</i>	21
<i>Смрт Савина у Бугарској.....</i>	22
<i>Сапљивање Савина тела на Врачару.....</i>	22
КРАЉ СТЕФАН РАДОСЛАВ.....	23
(1228 – 1234).....	23
КРАЉ СТЕФАН ВЛАДИСЛАВ.....	23
(1234 – 1243).....	23
КРАЉ СТЕФАН УРОШ I.....	24
(1243 - 1276).....	24
КРАЉ СТЕФАН ДРАГУТИН.....	26
(1276 – 1282).....	26
КРАЉ СТЕФАН МИЛУТИН.....	27
(1282-1321).....	27
<i>Бракови краља Милутина:.....</i>	27
КРАЉ СТЕФАН ДЕЧАНСКИ.....	29
(1321 – 1331).....	29
КРАЉ И ЦАР СТЕФАН ДУШАН.....	30
(1331 – 1355).....	30
<i>Душанов законик.....</i>	32
ЦАР СТЕФАН УРОШ V.....	33
(1355 – 1371).....	33

ОБЛАСНИ ГОСПОДАРИ ОТКАЗУЈУ ПОСЛУШНОСТ УРОШУ V	33
(МРЊАВЧЕВИЋИ)	33
РАСУЛО У СРПСКОЈ ДРЖАВИ	34
МАРИЧКА БИТКА	35
КНЕЗ ЛАЗАР ХРЕБЕЉАНОВИЋ	35
КОСОВСКИ БОЈ	36
<i>Речи Кнеза Лазара пред битку</i>	39
СРБИЈА ПОСЛЕ УБИСТВА КНЕЗА ЛАЗАРА	40
<i>Вук Бранковић</i>	41
СРПСКА ДЕСПОТОВИНА	42
<i>Стефан Лазаревић</i>	42
<i>Ђурађ Бранковић</i>	42
ТУРСКА ДРЖАВА , ДРУШТВО И ОСВАЈАЊА	44
ОД XVI ДО XVIII ВЕКА	44
СРБИ ПРЕЛАЗЕ САВУ И ДУНАВ	45
(СЕОБА ПРЕД НАЛЕТОМ ТУРАКА)	45
СРБИ ПОД ОСМАНЛИЈСКОМ ВЛАШЋУ	45
ПЕЋКА ПАТРИЈАРШИЈА	45
СРБИ У ВОЈНОЈ КРАЈИНИ, ХРВАТСКОЈ И СЛАВОНИЈИ	46
ПРВА СЕОБА СРБА	47
ДРУГА СЕОБА СРБА	48
СРБИ У УГАРСКОЈ	49
ПРВИ СРПСКИ УСТАНАК	51
<i>Карађорђе Петровић</i>	52
БОЈ НА ЧЕГРУ	54
ЋЕЛЕ - КУЛА	55
СЛОМ ПРВОГ СРПСКОГ УСТАНАКА	58
ОДЛАЗАК КАРАЂОРЂА И ЊЕГОВО УБИСТВО	59
ХАЦИ – ПРОДАНОВА БУНА	62
КНЕЗ МИЛОШ ОБРЕНОВИЋ	63
1815-1839	63
ДРУГИ СРПСКИ УСТАНАК	66
ХАТИШЕРИФ ИЗ 1830. ГОДИНЕ	66
ХАТИШЕРИФ ИЗ 1833. ГОДИНЕ	67
ТУРСКА ВЛАСТ ЈЕ КОНАЧНО ЗБАЧЕНА	67
КНЕЗ МИЛАН ОБРЕНОВИЋ	68
(1839)	68
ПРВА ВЛАДАВИНА	69
КНЕЗА МИХАИЛА ОБРЕНОВИЋА	69
(1839 – 1842)	69
АЛЕКСАНДАР КАРАЂОРЂЕВИЋ	70
(1842 – 1858)	70

ДРУГА ВЛАДАВИНА.....	71
МИЛОША ОБРЕНОВИЋА.....	71
(1858 – 1860).....	71
ВУК СТЕФАНОВИЋ КАРАЏИЋ.....	71
ДРУГА ВЛАДАВИНА МИХАИЛА ОБРЕНОВИЋА.....	72
(1860 – 1868).....	72
<i>Убиство кнеза Михаила Обреновића 1868. године</i>	73
<i>Што се боре мисли моје</i>	74
КНЕЗ И КРАЉ МИЛАН ОБРЕНОВИЋ.....	76
(1868 – 1889).....	76
САН СТЕФАНСКИ МИР.....	77
БЕРЛИНСКИ КОНГРЕС.....	78
ПРИЗРЕНСКА ЛИГА.....	78
СРБИЈА ОД 1878. ДО 1903. ГОДИНЕ.....	79
ТИМОЧКА БУНА 1883. ГОДИНЕ.....	80
НИКОЛА ПАШИЋ.....	80
(1845-1926).....	80
УСТАВ ИЗ 1888. ГОДИНЕ.....	81
ИВАЊДАНСКИ АТЕНТАТ.....	82
КНЕЖЕВА ХИМНА.....	82
(БОЖЕ ПРАВДЕ).....	82
КРАЉ АЛЕКСАНДАР ОБРЕНОВИЋ.....	83
(1889 – 1903).....	83
МАЈСКИ ПРЕВРАТ 1903.године.....	83
(Убиство краља Александра Обреновића, официрска завера).....	83
КРАЉ ПЕТАР I КАРАЂОРЂЕВИЋ.....	85
(1903 – 1921).....	85
ЦАРИНСКИ РАТ.....	87
(1906 – 1911).....	87
АНЕКСИОНА КРИЗА.....	88
(ПРИПАЈАЊЕ).....	88
ПРВИ БАЛКАНСКИ РАТ.....	88
ДРУГИ БАЛКАНСКИ РАТ.....	89
Ц Р Н А Г О Р А.....	91
(од краја XVIII до почетка XX века).....	91
СВЕТИ ПЕТАР I ЦЕТИЊСКИ.....	91
<i>ПОСЛЕДЊЕ РЕЧИ СВЕТОГ ПЕТРА ЦЕТИЊСКОГ</i>	91
ПЕТАР II ПЕТРОВИЋ ЊЕГОШ - владика Раде.....	92
(1813-1851).....	92
КНЕЗ НИКОЛА.....	94
ПИСМА КНЕЗА НИКОЛЕ.....	97
ЈУГОСЛОВЕНСКА ИДЕЈА,.....	97

ВЕЛИКА ГРЕШКА ЗА СРПСКИ НАРОД.....	97
(ПРВИ СВЕТСКИ РАТ).....	98
САРАЈЕВСКИ АТЕНТАТ	100
УЛТИМАТУМ	103
АУСТРОУГАРСКА ОБЈАВА РАТА	104
МАНИФЕСТ РЕГЕНТА АЛЕКСАНДРА И СРПСКЕ ВЛАДЕ.....	104
(16.јула 1914. године).....	104
СРБИЈА У ТЕШКОМ СТАЊУ.....	105
ПУТНИК У ДИЛЕМИ.....	105
БИТКА НА ЦЕРУ.....	106
ПРОДОР У СРЕМ.....	107
БИТКА ЗА ДРИНУ	107
ПОМОЋ НИ ОД КУДА	108
ОТПОР НА КОЛУБАРИ.....	110
МИШИЋ, ГЕНИЈАЛНИ СТРАТЕГ	110
ПРОБЛЕМИ СА ОРУЖЈЕМ И МУНИЦИЈОМ	110
ЧУДНИ ПРОБЛЕМИ СА ГРАНАТАМА	111
УСПЕХ КРАГУЈЕВЧАНА.....	111
ОФАНЗИВА ПОЧИЊЕ.....	112
БАЛКАНСКА ВОЈСКА ЈЕ СЛОМЉЕНА	113
ПАНИЧАН БЕГ НЕПРИЈАТЕЉА	114
ОСКАРЕ, УБИЈ СЕ!.....	114
НЕПОБЕДИВА СРПСКА ВОЈСКА	114
НИШКА ДЕКЛАРАЦИЈА.....	115
ПОВЛАЧЕЊЕ СРПСКЕ ВОЈСКЕ ПРЕКО АЛБАНИЈЕ.....	115
ТАМО ДАЛЕКО	117
ОСТРВО ВИДО.....	118
СОЛУНСКИ ФРОНТ.....	120
СОЛУНСКИ ПРОЦЕС	121
КРЕЋЕ СЕ ЛАЂА ФРАНЦУСКА	122
ЗЕЈТИНЛИК.....	125
КРФСКА ДЕКЛАРАЦИЈА.....	126
ПРИЛИКЕ У СВЕТУ ПОСЛЕ ПРВОГ СВЕТСКОГ РАТА	126
КРАЉ АЛЕКСАНДАР КАРАЂОРЂЕВИЋ	127
(1921– 1934).....	127
КРАЉЕВИНА СРБА , ХРВАТА И СЛОВЕНАЦА (СХС).....	127
(1919 – 1929).....	127
ПРВИ ИЗБОРИ У НОВОСТВОРЕНОЈ ДРЖАВИ.....	128
ВИДОВДАНСКИ УСТАВ	128
ПОЛИТИЧКЕ СТРАНКЕ	129
ШЕСТОЈАНУАРСКА ДИКТАТУРА.....	130
УБИСТВО КРАЉА АЛЕКСАНДРА КАРАЂОРЂЕВИЋА.....	131

(УЈЕДИНИТЕЉА)	131
НАМЕСНИЧКИ РЕЖИМ	133
<i>Павле Карађорђевић</i>	133
ДРУГИ СВЕТСКИ РАТ.....	134
РАТНА ДЕШАВАЊА ОД 1943. ДО 1945. ГОДИНЕ	135
АПРИЛСКИ РАТ И СЛОМ КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ.....	137
ЛАЖНА ВЕСТ.....	138
ПРОГЛАШЕЊЕ НЕЗАВИСНЕ ДРЖАВЕ ХРВАТСКЕ (НДХ)	142
УСТАШКО – ГЕНОЦИДНЕ ТВОРЕВИНЕ	142
ПРИПРЕМА ЗА УСТАНАК	143
ОРУЖАНИ УСТАНАЦИ НАРОДА ЈУГОСЛАВИЈЕ.....	144
И НОР 1941. ГОДИНЕ	144
<i>Јосип Броз Тито</i>	144
<i>Избијање устанка</i>	145
НЕДИЋ СВЕСНО ЖРТВУЈЕ СВОЈ ЖИВОТ	147
КРВАВА СРПСКА ЈЕСЕН.....	148
<i>Масовна стрељања</i>	150
ЛОГОР ЦРВЕНИ КРСТ И БУБАЊ	152
НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКИ РАТ	154
(1942. ГОДИНА)	154
<i>Игмански мари</i>	154
<i>Козарачки одред</i>	154
<i>Лева скретања у НОР – у</i>	155
<i>Прво заседање АВНОЈА</i>	155
НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКИ РАТ 1943. ГОДИНЕ	155
<i>Битка на Неретви</i>	156
<i>Борба на Сутјесци</i>	157
<i>Друго заседање АВНОЈ - а</i>	158
СВЕТСАВСКИ КОНГРЕС	158
(Алтернатива једне друкчије Југославије).....	158
НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКИ РАТ 1944. ГОДИНЕ	159
САВЕЗНИЦИ БОМБАРДУЈУ СРБИЈУ	160
СРЕМСКИ ФРОНТ	161
ЗАВРШЕТАК ДРУГОГ СВЕТСКОГ РАТА	162
<i>Капитулација Немачке</i>	162
<i>Капитулација Јапана</i>	162
КОМУНИЗАМ СЕ ОБРАЧУНАВА СА СРБИМА.....	163
ХАПШЕЊЕ И УБИСТВО ДРАЖЕ МИХАИЛОВИЋА	164
ОДНОС СРБА И ХРВАТА ОД 1914. ДО 1945. ГОДИНЕ.....	165
УСТАШКИ ЗЛОЧИНИ НАД СРБИМА	173
СРБОМРЗАЦ - АНТЕ СТАРЧЕВИЋ	173
УСТАШКЕ ЗВЕРИ УБИЈАЈУ ДЕЦУ И БОЛЕСНЕ.....	175

СРПСКИ СТАРАЦ ВУКАШИН – ЗВЕРСКИ МУЧЕН У ЈАСЕНОВЦУ, ПОБЕДИО ЗЛО И У УСТАШКОМ ЗЛОТВОРУ.....	177
"РАДИ, ТИ, ДЈЕТЕ, СВОЈ ПОСАО!"	177
СРБОСЕК !	179
ЗНАЧЕЊЕ "ТРИ ПРСТА"	181
НЕЗВАНИЧНА ИСТОРИЈА.....	184
СПИСАК ВЛАДАРА СА ПОДРУЧЈА СРБИЈЕ	186
СПИСАК ВЛАДАРА СА ПОДРУЧЈА ЦРНЕ ГОРЕ.....	188
СПИСАК ВЛАДАРА СА ПОДРУЧИЈА ЈУГОСЛАВИЈЕ.....	189
БИОГРАФИЈА.....	193